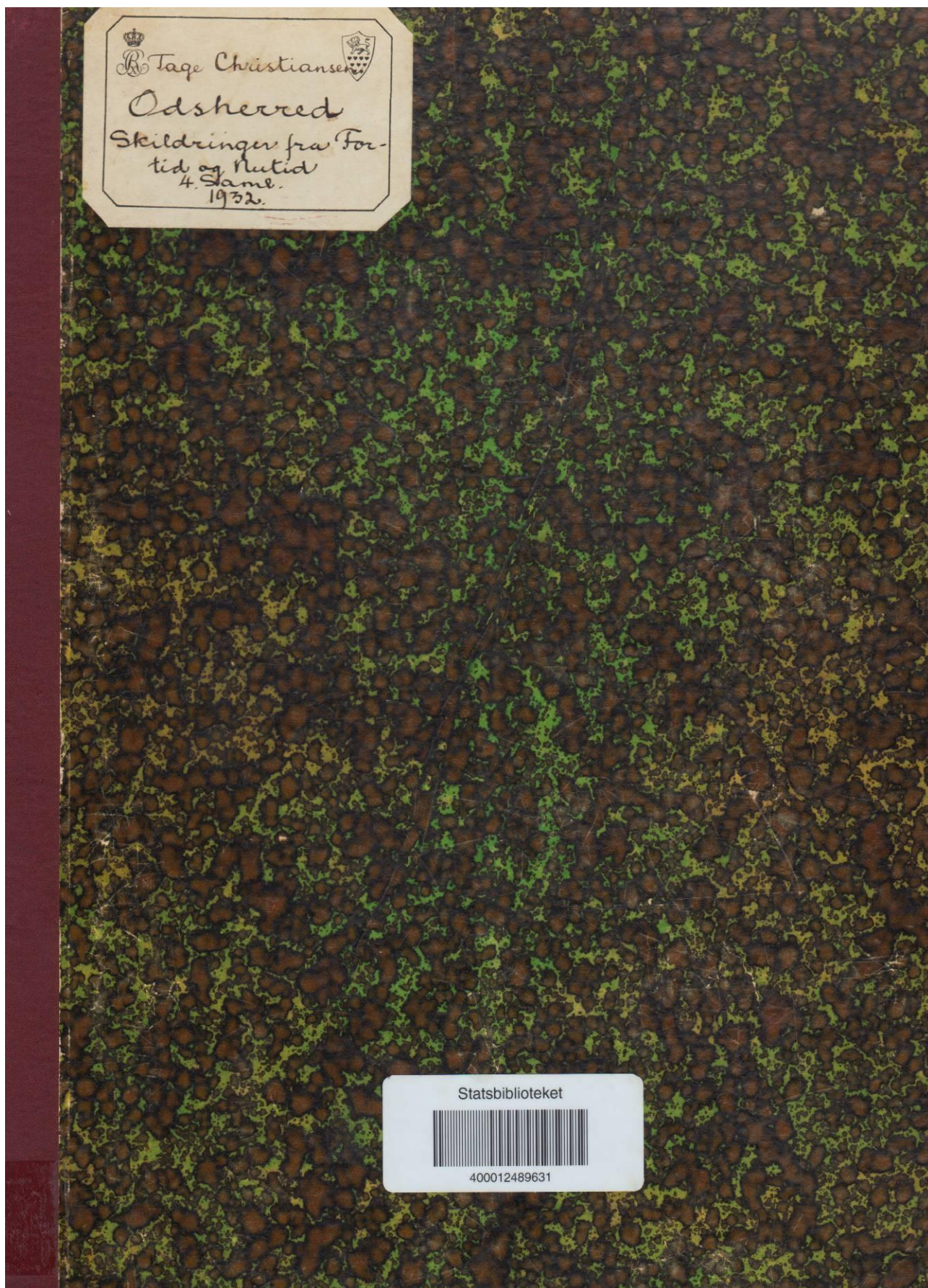

Odsherred skildring fra før og nu 1932

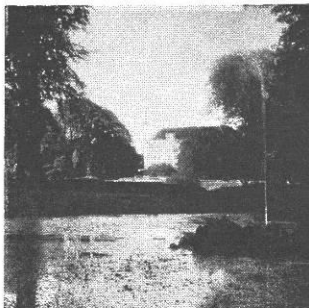
ODSHERRED

FJERDE SAMLING · UDGIVET AF
TAGE CHRISTIANSEN
===== EGET FORLAG =====

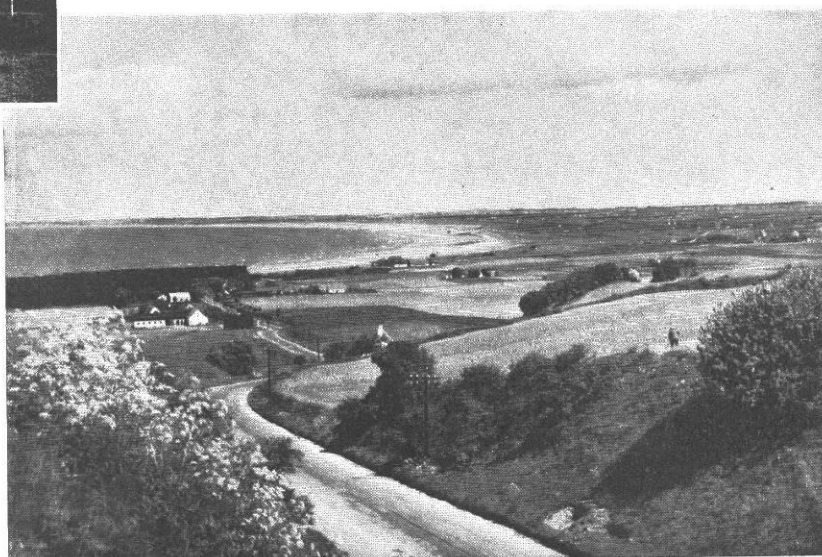
ODSHERRED

SKILDRINGER FRA FORTID OG NUTID

DRAGSHOLM SLOT
set fra den smukke Park
»Frøerlund«.

Hvad var vel i Verden det fattige Liv
med alt dets fortærende Tant,
om ikke en Plet med en Dal og lidt Siv
vort Hjerte i Skælvinger bandt — —
(Jeppe Aakjær)

HØVE STRÆDE
Landevejs-Passet i Ods-
herreds store Højdedrag.

UDGIVET AF TAGE CHRISTIANSEN
EGET FORLAG, RINGSTED

1932

INDHOLD

SOMMERDAGE I ODSHERRED. Af Gudrun Trier Mørch.

EN NYBYGGER PAA LAMMEFJORDEN. Novelle af G. Herm. Jensen.

AF EN JULEPRÆDIKEN. Referat af Provst N. P. Christiansens sidste Juleprædiken i Højby.

STENSTRUP MUSÆUM. Af Hans Ellekilde og Tage Christiansen.

FARMOR FORTÆLLER. Gamle Skoleminder fra Rørvig. Af Marie Thomsen.

ARILD HUITFELDT TIL DRAGSHOLM OG HANS FORHOLD TIL ODSHERRED OG DETS PRÆSTER. Et Tidsbillede fra Aar 1600. Af Tage Christiansen.

FORAARSVERS. Af Tage Christiansen.

EN FAMILIE I ODSHERRED. Af Pastor N. A. Jensen.

TJENESTEPIGE PAA EN GAARD I ODSHERRED FOR 60 AAR SIDEN. Fortalt af en 77-aarig Kone i Siddinge.

DEN 200-AARIGE ODDEN PRÆSTEGAARD. Digt af Pastor R. Skifter-Andersen.

SAGNENE OM ESTERHØJSTENEN OG STENEN VED KLINT. Af Arkivar Hans Ellekilde.

MINDERNES TALE. Af Provstinde Asta Christiansen.

Omslagsbillede: *UDSIGT FRA VEJRHØJ OVER DRAGSHOLM.*
Efter Maleri af Gudrun Trier Mørch.

Tidligere udkom:
TAGE CHRISTIANSEN:
Odsherred, 1929 (udsolgt).
Odsherred, 2. Samling 1930.
Odsherred, 3. Samling 1931.

Eget Forlag, Ringsted.

Trykt i 1000 Eksemplarer.

HOLBÆK AMTSTIDENDES BOGTRYKKERI

Sommer i Odsherred

En uge i Nykøbing og omegn

af Gudrun Trier Mørch. — Vignetter af forfatterinden

Der findes ikke mange byer som det lille Nykøbing, omkranset af en alsidig, storslået og skøn natur.

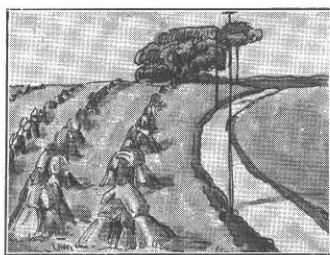
Naar man har gæster, kan man en hel uge køre rundt med dem og vise dem Odsherreds smukke steder, og saa forskelligartede er de, at gæsterne somme tider tror, de er i Jylland, somme tider ved Østsjællands smilende kyster, men til slut opdager, at det er Odsherred, og maa sande overlæge Helwegs ord, naar han synger:

»Hvor findes saa yndigt et sted paa vor jord
som her mellem skove og høje,
det skummende hav og den smilende fjord,
der fast omkring landet sig bøje;
den hele natur raaber: Kom her og bliv,
thi her er det herligt at leve sit liv.«

Ja, kom her en uge og kør med, på Søndag kører vi til Rørvig! Vejen, som før var sandet og stenet, er nu asfalteret og fin, men civilisationen naar kun til grøftekanten, som er fulde af blomster, brombær, hindbær, gyvel og slaaen, og som gaar over i et landskab oversaaet med smaakrat, fyr og birk, lyng og andre haardføre blomster, strittende korn paa mager jord, forblæste træer, som hælder mod øst og ligesom gør undskyldning for, at de er der, til trods for indskriftens ord ved vor vej: »Hvor leen ej kan slaa, og ploven ej kan gaa, der bør et træ at staa«.

Gennem Rørvig kører vi til Højsande, denne kæmpebølge af sand med tjørn og andre træer, som klamrer sig fast dertil, som følte de den pligt, de har, til at holde paa sandet. »Bølgen« ender ved den lille Dybesø med fersk vand, kun adskilt ved en smal tunge fra saltvandet, det dejlige Kattegat.

Turen her er nu ikke saa streng for hestene, her er ingen bakker. Hele sommeren vrimer der med glade badegæster, men om vinteren er der stille; og i ældre

tid, da Rørvig ikke var »opdaget«, var der ogsaa fredeligt om sommeren, og stilheden hvilede over kysten helt ud til Korshage, som skyder sig ud mod nordøst. Naar sagnet fortæller, at de sejlede en mørk nat til Rørvig kirke med marsk Stigs lig,

kunde de ikke let finde en mere afsides kyst at skjule det ved.

Mandag gaar turen til Kongsøre. Vi kører lige forbi det store Sindssygehospital og drejer der op for at se det.

Det er sikkert det smukkeste og venligste af den art her i landet, det eneste, der er bygget i det, man kalder

»pavillonsystemet«, mange store, spredte, gule bygninger med røde tegltage og pæne haver foran, ingen mure eller særlige kendetegn paa, at her bor de syge. Smukt og imponerende ligger det mod syd, med skoven som læ mod nord og den bekendte frugtplantage mod vest.

Vi læser overlæge Krarups indskrift paa den store sten i Grønnegaarden:

»At gøre livet
lyst og trygt
for dem, hvis sind
er mørkt og sygt,
derfor er disse
huse bygt.«

Og med dette indtryk kører vi derfra igen, ned gennem den lange poppelallé og ud

langs Isefjorden i læ af Anneberg skov, som er kraftig, frodig og pragtfuld her mod øst, hvor vinden ikke tager saa haardt paa den. De smaa bølger skvulper gemytligt mod det bugtede land. Vi kører ud og ind mellem de pyntelige gaarde med deres blegede, rødkalkede sokler og med pyramidepopler ud mod landevejen; hveden er tung og lang, og køerne er fede. Turen gaar forbi Mantzhøj, den 100-aarige skovridergaard, som paa den naturligeste og skønneste maade følger sig ind i landskabet, som var den blevet til sammen med træer og buske; de fremmede udbrøder uvilkaarligt: »Der maa være herligt at bo«.

Ned gennem Kongsøre skov er dejligt, her er baade nødder, brombær og champignon; her er henrivende og yndeligt, og vi drejer om forbi langdyssen, det 6—7000-aarige Kongsøre tingsted.

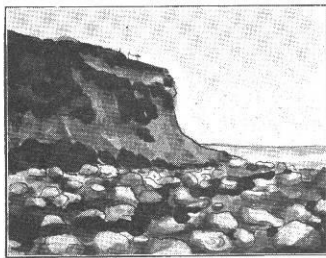
Tirsdag skal vi en hel anden tur, i blæst og sol kører vi til Odden; nu, ja nu, skal de se Odsherred i al dets pragt og væld, se de mange kæmpehøje og de vide udsigter bakke op og bakke ned. Hestene aser, baade med at trække os op og med at holde igen ned ad bakkerne, kusken sætter fødderne mod forsmækken og lægger sig helt tilbage, nu holder han stille paa toppen af bakken i Lumbsaas, se dog, hvor fornøjelig Sjællands Odde snor sig som en bred kæmpeslange ud i havet, hvor skummet sprøjter højt op om dens brede hoved; helt ude rejser hovedet sig brat op mellem milliarder af sten, afrundede af den evige slikken af bølgerne.

Vi gaar et par minutters gang til højre — til Ebbelykke med de høje, elegante og med græs og tjørn bevoksede bratte skrænter, som kaster sig lige ud i Kattegat; og saa et par minutters gang til venstre, her hvor landet jævnt skraaner og lige som smyger sig ud i Sejrbugten.

I Overby gør vi holdt og ser kirken med de mange minder om Willemoes og hans skønne gravsted paa kir-

kegaarden der. Videre gaar det ud for at se Tunfiske-
riet, men da aarstiden ikke er inde for fangsten, morer
det os ikke særligt, og vi kører videre ud til Yderby og
Gniben, der er skønt og meget ejendommeligt. Hjemfe-
ter gaar turen over Højby, hvor den sjældent smukke

kirke er, alvorsfuld
og tung staar den,
ragerde op over den
lille venlige landsby.

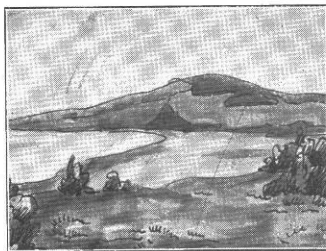
Paa toppen af
Anneberg stræde
standser kusken,
som af gammel va-
ne, og hvilket syn!
— ud over de gule
marker ligger fest-
ligt Iseffjorden som
et mørkt grøn-blaat

baand mellem Lynæs brunede skrænter og Hornsherreds
og Odsherreds venlige, afvekslende bredder, og langt,
langt ude i det fjerne — som en anelse af blaåt — ses
Kullen. Et sandt rundskue er her, mod nord det mørke-
blaa Kattugat over sindssygehospitalets røde tage med
den grønne skov imellem, mod vest Odden, som smytter
sig ud i Sejrbugten, videre mod syd de uendelige fla-
der af Lammefjordens brede agre om-
kring Siddingefjord ind til skovene;
man er betaget uden ord, mage til
dette syn skal man lede længe efter.

Onsdag til Høve, men lad os
vente til aften, vi tager maden med,
planter os i det grønne græs i udkan-
ten af skoven, helt nede ved vandet
mellem de sjove smaa evigheds-
blomster.

Naar vi har spist, gaar vi langs
stranden vest paa, indtil vi møder vort
køretøj, som er kørt over Veddinge
bakker og ned mod vandet, vi staar op og kører over Or-
drups mægtige bakker ned, hvor Næsset snor sig ud;
lige til højre rager Skamlebæks radiomaster op; her i
denne historiske egn ser det forbavsende ud, hvor fortid
og fremtid mødes.

Vi maa videre langs Sejrbugten, mens solen gaar
ned bag Neksø. Vi kører gennem den lave skov ind un-
der Vejrhøj, som

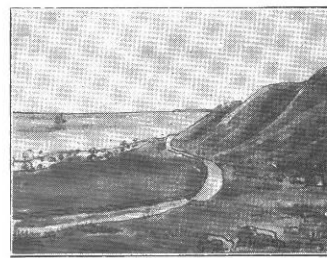

rejser sig som en
bred kegle, skovbe-
vokset paa sydsiden,
hvor lidt længere
nede Dragsholms
gamle majestætiske
mure ligger som en
stor alvorlig klods,
som en fornem kri-
gerborg.

Paa tilbage-
vejen kommer vi

paa den modsatte side af Vejrhøj, og maanen skinner paa
de flade Lammefjords marker, hvor der blot for én ge-
neration siden var sejlbart vand. Vejrhøjs bakkedrag bli-
ver ved at følge os lige til Høve. Mens vi kører ned igen-
nem Høve stræde, ser vi, hvor maanen glitrer i vandet.
Vi synes, denne tur er endnu smukkere, end den vi var
paa i gaar. Men i morgen, Torsdag, skal vi til Klint,
Klint med de tusinde stene og mærkelige formationer ved

den underlige nøgne kyst. Naar vi sidder der, ser det ud,
som om Odden ikke gik i vest, men i nord, og Hundested
og Lynæs ikke gik mod øst, men ogsaa mod nord, saa
vi sad dybt inde i en bugt; og mellem disse masser af
store og smaa sten bryder vandet morsomt, og de høje,
nøgne skrænter bag
ved lukker os ude
fra den øvrige ver-
den. Her er den dy-
beste fred og en-
somhed. Kun havet
med dets regelmæs-
sige bølgeskvulp og
langt ude Hesseløss
ensformige fyr-
blink.

Fredag maa vi

ud at sejle; vi læg-
ger ud fra den lille folketomme havn med en passende
vind og stryger forbi Ringholm ud til spidsen af
Nakke. Her fortøjer vi og gaar langs vandkanten mod
øst, hvor bakkerne hæver og sænker sig helt ud i vandet.
— Saa, nu faar vi en byge og maa søge ly i en gaard;
men mon ikke vi faar dette lille uheld, for at vore
gæster kan faa et indtryk af Odsherreds befolknings

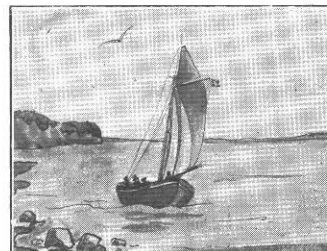
mageløse gæstfrihed, for efter at vi
har drukket kaffe med et utal af ka-
ger til, kan vi næsten ikke faa lov at
slippe igen.

Vi vil nu over paa den anden side
fjorden og krydser over til det, der
kaldes Grønland, en af de mange
smaa tunger, der strækker sig ud,
grøn og frodig med en lille vej, der
skærer sig gennem kornmarkerne. Der
er lige som noget nysgerrigt ved alle
disse smaa forsøg, landet gør, for at
den ene tunge kan kappes med den on-

den for at kigge længst ud, helt ned mod Holbæk-
fjorden.

Vinden lægger sig mere og mere, saa vi maa ro til-
bage. Naar vi »hviler paa aarerne«, hører vi musikken
inde fra Grønnehavehus og latter og snakken fra
børnene i Kildehusene; ellers er her fredeligt og stille,
og vi synger uvilkaarligt »Fred hviler over land og by«
og glider stille ind
i havnen.

Hestene har nu
hvilet sig, saa de
burde trave en læn-
gere tur nu lørdag,
ned til Audebodæm-
ningen, som beskyt-
ter Lammefjorden
mod havet, som lig-
ger 11 fod højere
og somme tider
truer med at bryde

over og ødelægge disse tusinder af tønder land. Frodige
og frugtbare strækninger ligger der med huse og
gaarde strøede over som gule, hvide og røde blomster
paa et broget tæppe. Eller vi skulde køre til Skærbø
med den afvekslende plantage, som følger strandens
bugtninger, og som man ligefrem kan gaa vild i? Men
vi foretrækker at blive i det lille venlige Nykøbing i dag.

Først gaar vi op paa musæet, et af de musæer, der

har flest medlemmer i hele landet. Der beundrer gæsterne blandt andet den typiske, smukke Odsherreds bondestue; det interesserer dem meget at se fotografiet af solvog-
nen, som er fundet her i Trundholmsmosen og er et af de interessanteste oldtidsfund i landet. Selve vognen, som er af guld, stod her en tid, men opbevares nu i Nationalmusæet.

Fra musæet gaar vi forbi kirken og præstegaarden til Nordstrand, hvor den lange, lange række sommerhuse er, og hvor badegæster smutter ud i vandet og boltrer sig i ubekymret sommerglæde.

Langs stranden forbi Lyngen over Nylødsbakken gaar vi hjem. Nykøbing ser imponerende ud her fra bakken; kirken rager op over byens tage, og bag dem ser vi Rørvigs gule kirke, bag den igen Spodsbjergs højder. Hvor vi vender øjet, ser vi vandet forskelligt belyst; det slutter sig næsten som en ring om den lille by.

Dagen ender vi i Grønnehavehus, hvor vi til musik-
kens toner sidder paa platformen og ser ud over hav-
nen og fra Ringholm til Nakke. Vi kan høre de smaa
fiskerbaade skynde sig hjem.

Aftenen er stille og lun. Bag os den store, mørke
bøgeskov, foran os den lille eng; maanen spejler sig i
vandet; det er som den sølvstribte, den danner, løb helt
op paa engen, og vi nynnere sagte:

»Hvor reder sommeren vel blomstersengen
mer rigt end her, ned til den aabne strand?
Hvor staar fuldmaanen over kløverengen
saa dejlig som i bøgens fædreland?

Du danske friske strand,
hvor Dannebroke vajer ...
Dig elsker jeg —
Danmark, mit fædreland.»

Gudrun Trier Mørch.

EN NYBYGGER PAA LAMMEFJORDEN

NOVELLE AF G. HERM. JENSEN, RØRVIG

Dragsholms hvide Mure skinnede i Solen, saa man
næsten kunde faa ondt i Øjnene af det.

Det var Foraar og Saatid. Og i Dag var det Bjerre-
sømarkens Tur til at blive behandlet.

En Snes Arbejdere — Karle og Husmænd — med
lige saa mange Spand Heste vandrede trolig Ager op og
Ager ned, ivrigt overvaaget af Forvalteren. Dette Be-
greb hører lige saa naturligt med til Herregaardslivet
som Snaps til Spegesild og Fedtebrød.

Det var noget ensformigt dette Arbejde. Dag efter
Dag og Aar efter Aar det samme og det samme om igen.
Og hvad førte det saa til? Ja, naar man ikke kunde mere,
blev der maaske en Fribolig ude i Asylet ved Vindekilde
— det man saa ude over Ellealléens kuplede Trækroner;
der kunde man saa spise Naadsens Brød — som nok
skulde være saa besk som Malurt. Og maaske blev der
slet ikke en saadan Fribolig. Hvad saa? — Hvad saa?

Det var en af Arbejderne, disse Tanker beskæfti-
gede, mens han gik bag Harven. Han var aabenbart i
ondt Lune i Dag, hvad han let blev, naar han for Alvor
kom til at tænke over Tingene. Han havde nu Bolig i
et af de saakaldte faste Huse og var nok selv ved at gro
fast her. Men alt kan jo faa Ende! Og hvad saa? gentog
han atter. ... Som de Lærker dog sang nede over Engene
ved Fruerlund. Ja, de kunde sagtens synge og være glade.
De fik det hele foræret. Naar Aftenen kom, kunde de
trygt sætte sig til Hvile i deres lune Rede uden ængste-
lige Tanker for, hvor de skulde faa Føden fra den næste

Dag Kanske Mikkelt Ræv kom og slugte dem og
hele deres Yngel, før Sol stod op.

Mon der alligevel skulde være noget i det gamle
Ord, at der intet er saa galt, uden at det jo er godt for
noget. Arbejderen tænkte en Del derover og over sin egen
Stilling. Men saa stillede Spørgsmaalet sig igen: hvor-
dan han vel kunde forbedre sine Kaar.

Og efter moden Overvejelse fandt han en Dag sig
selv staaende inde hos Baronon. Han havde taget sig en
ekstra Snaps for at faa Mod til denne vovelige Færd.

Baronen havde rømmet sig, da han traadte ind, og
nu rømmede Baronon sig igen. Arbejderen rømmede sig
ogsaa som Tegn paa, at han vilde sige noget, mens han
forlegent famlede ved sin Hue.

Endelig fik han da paa en lidt kluntet og ufuld-
stændig Maade fremført sit Ærinde: Om han ikke kunde
komme i Betragtning, naar der blev et Fæstehus ledigt
— helst et saadant, hvor han saa nogenlunde kunde blive
ved med at passe sit Arbejde paa Gaarden.

Jo, dette lod sig høre. For Tiden var der jo ingen
ledige Huse, men naar der blev et, skulde man nok have
ham i velvillig Erindring. Han kunde jo tale med Gods-
forvalteren derom.

I Høsten Aaret efter, da Arbejderen var med til at
køre Sæd hjem fra Kildebæksmarken, var han kommen
til at se ud over Lammefjorden. Det havde han gjort
saa ofte før uden egentlig at forbinde nogen Tanke der-
med. Han havde set, hvordan Vandet trak sig mere og
mere tilbage, da de begyndte at pumpe, og derefter den

nøgne Jord, der nu viste sig for ham som en stor, grøn Græsflade, der dog allerede havde faaet enkelte Bygninger inde i Kanten. Og han havde hørt sige, at Selskabet vilde sælge Jord paa billige og rimelige Betingelser.

Mon det var noget for ham?

Den Tanke lod ham hverken have Rist eller Ro, og en Søndag opsøgte han derfor Tørlægningsselskabets Repræsentant, og de Oplysninger, han der fik, var nær ved at overstige hans dristige Forventninger.

Han kunde faa Jord helt uden Penge — uden at udbetale en rød Øre!

Det var, som Døren paa en Gang blev aabnet for ham ind til Eventyrets rige Slaraffenland.

Det svimlede ligefrem for ham. Alt løb rundt: Dragsholm, Fæstehus, Lammefjord og eget Bo — alt var en Kørom; men han fik sig dog samlet saa meget, at han fik fremsat en Bemærkning om, at han vilde tænke lidt nøjere derover, før han traf nogen endelig Bestemmelse.

Han raadførte sig med adskillige angaaende sit Forehavende, men flere raadede fra end til. Nogle betragtede det endog som Galmandsværk at fæste Bo ude paa Fjorden. Hvis Dæmningen Audebo—Gundestrup ikke kunde holde, blev det en net Redelighed for dem, Selskabet havde faaet lokket derud.

»Nej, bliv du paa Landjorden, den er du kendt med, og der har du dit paa det tørre«, var Omkvædet paa alle de Viser, der blev sunget for ham.

Selv sang han imidlertid en anden, som endda syntes ham at have en nok saa lystelig Melodi.

Ved Novembertide overraskede han Godsforvalteren med at fortælle, at han havde købt Jord paa Lammefjorden, og forespurgt samtidig, om han muligvis kunde købe Bygningstømmer for en billig Penge i Baroniets Skove.

Godsforvalteren ønskede ham først til Lykke med Handelen og spurgte derefter nærmere ud om Jorden, dens Beliggenhed og Vilkaarene. Spørgsmaalet om billigt Bygningstømmer skulde han nok forelægge Baronens, og faa Dage efter fik Arbejderen at vide, at det godt kunde lade sig gøre, naar han hentede det i Baroniets Skove ved Jyderup.

Hvor langt anderledes gaar Arbejdet dog ikke, naar man arbejder for sig selv i Stedet for at arbejde for andre. Der er ikke alene mere Lyst til Arbejdet, men man stiler ogsaa efter at faa udrettet saa meget som muligt og tillige at faa det saa godt som muligt. Dette vil være forstaaeligt blandt andet af den Grund, at Arbejdets Udbytte helt og fuldt tilfalder den, der udfører det. Og i samme Grad, man forstaar dette, forstaar man ogsaa Talen om Arbejdets Glæde — et Udtryk, der ellers er stærkt paa Vej til at blive en Frase.

Var Arbejderen fra Dragsholm end vant til Arbejde — trænet op fra Barnsben gennem Ungdomsaarene og lidt af Manddomsaarene med, saa maatte han dog anderledes lægge sig i Selen, da han kom ud paa Lammefjorden: Jorden skulde behandles, og Byggeriet skulde passes. Pengene var smaa, saa det gjaldt om at bruge dem med Maade og frem for alt undgaa alle unødvendige Udgifter — ogsaa til fremmed Medhjælp.

Der blev kun Raad til Brædegulv i den ene Stue,

den anden maatte nøjes med stampet Ler, og i Køkkenet blev det Mursten.

Og Aarene rullede og skifted om paa Jord.

Ingen Steder ændrede vel Landskabet sig og skiftede Karakter i den Grad som Lammefjorden. Trods alle ildevarslede Spaadomme holdt Dæmningen — og den holder endnu.

Længe laa den store Flade omtrent uden Bygninger. Det gik kun langsomt med Salget af Jorden og endnu langsommere med Byggeriet. Først et halvt Hundrede Aar efter Udtørringen kunde Selskabet træde i Likvidation, da den sidste Jord var solgt.

Det var vel hovedsagelig Smaaamanden, der blev Foregangsmanden paa Lammefjorden. De, der lidet eller intet havde at sætte til af, dristede sig til her at sætte Foden under eget Bord. Og for de allerflestes Vedkommende gik det jævnt og støt fremad mod lysere og bedre Kaar. Enkelte Undtagelser fra regnet kom de, der havde lidt Driftskapital, først senere ud og fæstede Bo paa Fjorden.

Ogsaa for Arbejderen fra Dragsholm gik det støt omend langsomt fremad. Hustruen var ham en god Hjælper saavel som Børnene, efterhaanden som de voksede til og kunde gøre Gavn.

Saa sad han da Dagen til Juleaften paa Bænken ude ved vestre Gavl og saa ret frem for sig.

Solen var ved at forsvinde bag Vejrhøjs majestætiske Kuppel — kun efterladende et gyldent Lysskær, der fik Skovens mørke Lød til at tegne sig endnu skarper op mod den snetunge Luft. En Flok Vildgæs trak snadrende i Fylking ind over Land, mens nogle enlige Krager satte Kurs ad Skovene til. Noget borte gøede en Hund arrigt ad sin egen Glammen. Kirkeklokkerne begyndte at ringe Højtiden ind.

Han bemærkede dog intet af alt dette, men sad fortabt i Minderne fra de svundne Aar — fra Aarene paa Dragsholm, og med et Smil tænkte han paa den Gang, han paa Hosesokker var listet ind til Baronens for at faa et Fæstehus; og saa de første trange Aar herude. Trods Slid og Slæb havde det dog alligevel været en herlig Tid: Lærkesang fra den aller tidligste Morgen! Og en Foraarsaften, naar Frøerne kvækkede omkring i Grøfter og i Landvandskanalen blandet med »Vi-vit« fra den tusindtallige Vibeflok, de, der nok, som Aarene gik, mere og mere syntes at uddø — eller flygtede de maaske for den civiliserede Menneskehed? Og hvilken Fryd havde det ikke været at lytte til Kirkeklokkeklangen en Søndag Formiddag, naar den samtidig lød fra Grevinge, Asnæs, Faarevejle og Hørve Kirker! Jo, her havde det alligevel været smukt at leve!

Nu var han gammel og udslidt, kroget og stiv i alle Lemmer. Hele Maskineriet var vist snart opslidt. Ak ja! Han kunde egentlig godt trænge til Hvile efter veludført Dagværk

Saa fortabt var han i Minderne, at han ikke lagde Mærke til, at han ikke længere var alene.

En lille Barnehaand listede sig ind i hans, og med Barnets trokyldige og forhaabningsfulde Glimt i Øjet lød det op til ham:

»Bedstefa'r, kommer Julen derind' fra mørk Bakk'skov! — Hva', Bedstefa'r?«

Først da hørte han, det kime.

AF EN JULEPRÆDIKEN

Provst N. P. Christiansens sidste Juleprædiken i Højby Kirke.

(Refereret af T. C.)

Dengang, da Kristendommen kom til Angelsaxerne i England, det var omkring Aar 600, da var der i den nordligste Del af det egentlige England og den sydligste Del af Skotland et selvstændigt Rige, Northumberland, der stod længst tilbage i Kristendommen. Men de havde en Konge, Edwin, som efter at hans Dronning havde lært Kristendommen at kende, ønskede at tage Stilling til den. Derfor samlede han en Dag sine Mænd i den store Kongehal, en Vinterdag, hvor Baalet var tændt i Hallens Midte. Der skulde de forhandle om det Spørgsmaal, om Kristendommen skulde indføres. Og her i Kongehallen var der en af hans Høvdinge, der tog Ordet. »Hvad er i Grundet et Menneskeliv?« sagde han. Og han gav saa dette Billede: Der kommer en lille Spurv flyvende ind i den lune Hal gennem et Hul i Taget. Den kredser rundt derinde en liden Stund for at nyde Lyset og Varmen. Saa forsvinder den igen ud ad et andet Hul i Taget — ud, hvor Sneen flyger, og Stormen tuder, og hvor alt er koldt og øde. Saadan tykkes det mig, at Menneskelivet er. En liden Stund er vi her. Vi ved ikke, hvorfra vi er kommet, og ikke, hvor vi gaar hen. Hvis nogen Tro kunde sige os noget om de Spørgsmaal, saa synes jeg, vi skal lytte efter den.

Det var det, der laa denne Høvding i Kongehallen paa Sinde at faa at vide. Og det er det, Kristi Evangelium giver Svar paa. Vi behøver ikke at gaa længere end til Julen. Apostlen Johannes gaar tilbage til den allerførste Begyndelse: »I Begyndelsen var Ordet, og Ordet var hos Gud, og alle Ting er blevet til ved det.« — Ja, det staar for os som det store Spørgsmaal: Hvem er det, der har sat Himlens Stjerner i Gang, hvem har skabt Naturens mægtige Love, der bærer alt, og hvis vældige Magt og Visdom møder vi i det alt sammen?

Og saa kaster Apostlen Johannes med ganske faa Ord som et Lys over de Aartusinder, der er forløbet, siden Mennesket traadte frem paa Jorden. Det er saa lidt, vi ved om de Aartusinder; først sent be-

gyndte man at skrive deres Historie; og den maatte bygges paa de smaa Levninger, man har fundet fra ældre Tid. Men Johannes samler det hele i dette: »Lyset skinner i Mørket, og Mørket begreb det ikke.« Man er i vore Dage i høj Grad optaget af Religionshistorie. Man undersøger Hedenskabens Religioner, man sammenligner, og man fremhæver et og andet, der er gledet over i Kristendommen. Ja, hvorfor ikke. Johannes har allerede sagt det. Lyset skinner i Mørket. Der var ogsaa inden for Hedenskabet store og kloge Mænd. I Israels Folk viser Lyset sig klarere og klarere. Ingen af Hedenskabets store Aander kommer f. Eks. tilnærmelsesvis op paa Siden af Profeten Esajas. Gud lod Lyset berede Vejen for det nye, der skulde komme.

Johannes Evangelium taler om to Begyndelser. Om den Begyndelse, da alle Ting blev til ved Guds Skabermagt, og om den Nybegyndelse i Tidernes Fylde, da Ordet blev Kød og tog Bolig iblandt os. Og naar vi sammenligner disse to, kan vi sige, at den første, Skabelsens Begyndelse, er det mægtige Vidnesbyrd om Guds Almagt, og at Nybegyndelsen er en Aabenbaring af Guds Kærlighed — det, at han efter en Beredelse gennem de svundne Aartusinder gav sin Søn, den Enbaarne. Han, som efter Guds Bestemmelse fik Navnet J e s u s, Navnet over alle Navne, det, som alle Knæ skal bøje sig for, som Paulus siger. Paa alle de mange Sprog, hvor Jesusnavnet kendes, hedder det det samme — det udtales forskelligt, men Navnet er ens Verden over. Intet Navn kan tilnærmelsesvis komme op paa Siden af det, hvor berømte end Mennesker kan blive. Og hvad det skal rumme, er udtalt hos Johannes: »Vi saa hans Herlighed, en Herlighed, som en Enbaaren har den fra sin Fader, fuld af Naade og Sandhed.« Naade og Sandhed, det sande Lys. Derfor er Jesusnavnet det store Navn, Livet og Lyset for enhver. De to Ting, Liv og Lys, har saa meget med hinanden at gøre. Det er ikke saa underligt, at Gud, da han havde skabt Livet, da ogsaa maatte skabe Lyset paa Himlen.

Det er en Betingelse for Livet. Paa den anden Side fremhæver Johannes, at »Livet var Menneskenes Lys«. Vi kan indse Sandheden heraf, naar vi tænker paa, at vi somme Tider oplever noget, vi ikke kan forstaa. Først senere, naar vi har haft det for Livets Prøve, kan der falde et helt andet Lys over det. Hvor er det godt, at Livet kan være Lys for os, at det, der nu rammer et Menneske ved en uberegnelig Ulykke, og som vi synes er en Uretfærdighed og ikke til at forstaa, at det bagefter, naar vi har gennemlevet Følgerne og har set, hvad det har ført med sig og beriget os med, at vi ogsaa for det kan sige Gud Fader Tak.

Lys er jo en forunderlig Ting. Rent naturvidenskabeligt har man indtil for faa Aar siden betragtet det som en Bølge, der naar vort Øje, ligesom Lyden naar vort Øre; men efter at man nu har opdaget de radioaktive Stoffer, er man i Tvivl. Naa, det kan ogsaa være det samme, om vi ved, hvad Lys er, naar vi ved, det er noget forunderligt. Det er det, der giver Landskabet dets Liv, som giver det hele dets Farvespil. Og det er givet, at om vi mistede vore Øjnes Lys, var hele Verden øde. Der er ikke Lys, uden at der er Menneskeøjne. Denne forunderlige Ting, der kan gengive en hel Stjerneverden, alt det, Gud har skabt. Øjet gør det muligt at finde Lyset.

Naar Johannes taler om, at Lyset skinner ind i Mørket, at Jesus er Menneskenes Lys, saa taler han om det i aandelig Forstand. Ogsaa i aandelig Forstand mangler vi tit Lys, Lys over vort Liv. Det kan vi ikke undvære. Vi kan ikke leve vort Liv i Mørket. Den Høvding i Northumberlands Kongehal følte Trang til at faa Klarhed over Livet, saadan som hver af os maa føle det: hvad gaar der forud, og hvad følger efter, hvorfor lever du, hvorfor er du kommen, og hvor skal du hen? Ogsaa her gælder

det: hvor intet Øje, intet Lys. Det Øje, der skal tage mod det aandelige Lys, det Øje kalder vi Tro. Ja, der er jo selvfølgelig Mennesker, der er saadan, at de mener, at de har ogsaa saadan noget Lys over Livet; det gælder for dem at gøre Livet saa behageligt som muligt, at faa Lyssiden frem ved at fornøje sig og glæde sig, og med Døden er saa det hele forbi. Der skal ikke Troens Øjne til det. Det er det tykkeste Mørke — blot at gøre sig Livet behageligt og saa Graven og saa forbi. Nej, naar Johannes siger: »og Ordet blev Kød og tog Bolig iblandt os«, da skal det være vort Liv og vort Lys. Vi maa ikke tro, at vi kan skille Liv og Lys, saa at Menneskene kunde sige: Jo, Lyset over Livet, som Jesus har givet i sit Ord, det kunde jeg godt bruge; det vil ikke være muligt, uden at vi ogsaa vil leve med ham, tro paa ham. Der skal et Troens Øje til at tage mod Lyset, der lyser fra ham. Hvor kan vi mange Gange synes, at Livet er dog i Grunden tungt og besværligt, hvad er i Grunden det hele. Nej, skulde vi nøjes med, hvad vi selv bringer til Veje, blev det for fattigt. Nej, Jesusnavnet er Navnet over alle Navne. Det er Livet. Det gælder om at lade ham være ikke blot Begyndelsen, men ogsaa Fortsættelsen og Fuldendelsen, at sætte vort Liv i Forbindelse med ham. Her er Livet og Lyset for os, Lyset i alt Mørket. »Saa tændte sig Lyset i Mørkets Skød«. Da bliver Julefesten det største af alt. Da skal vi ikke gaa i Mørket, men faa opfyldt Høvedsmandens Ønske, at faa at vide vor Oprindelse og vor Bestemmelse. Og da skal vi finde, hvad vi trænger til, samlet i disse Linier: »Bliv hos os, kære Herre Krist! Jeg ellers gaar i Blinde, ser ej den Vej, hvorpaa jeg hist skal Fredens Hjemstavn finde; bliv hos mig, du al Verdens Lys, driv Syndens Mulm og Dødens Gys i Naade fra mit Hjerte.«

STENSTRUP MUSÆUM

Naar man fra andre Egne i Landet aflægger Besøg i det nordlige Odsherred for at se den smukke og interessante Landsdel, er der et Hus, man sjældent kører forbi uden at kigge ind, og det er Stenstrup Musæum i Højby Sogn. Her er det, som man finder lidt af den røde Traad i hele Odsherreds Udvikling, et Overblik over den Historie, hvis Tidsaldrer saa mange Steder paa Egnen er afmalede i spredte Billeder

— i Jættestuer og Stendysser, i Jordbund og Skrænter, i Ruiner og Mindesmærker. Trods sine beskedne Forhold kan dette lille Sog-nemusæum fortælle saa meget om Odsherred og dets Beboere gennem Tiderne, at Besøget der ofte bliver det varigste Minde fra Odsherred. Netop

fordi det er en Samling for et enkelt Sogn, taler denne lille Mindeverden saa stærkt og paa en egen levende Maade til hver den, der en Stund lader sig fange af dens Redskaber og Vaaben, dens Klæder og Smykker o. s. v., men ikke mindst dens originale gamle Bondestue.

Det er i Aar 25 Aar siden, denne Samling af Fortidsminder blev grundlagt. Der kan da være god Grund til at mindes, hvorledes et saadant Musæum kunde blive til og vokse sig stort og berømt, saa meget mere, som der ikke for 25 Aar siden fandtes Musæer andre Steder paa de Egne.

Om de første Skridt til Stenstrup Musæums Tilblivelse fortæller Pastor *Isidor Herskind*, tidligere Lumbsaas, nu Baarse, i Forhandlingsprotokollen for Højby Sogns Historiske Samfund følgende:

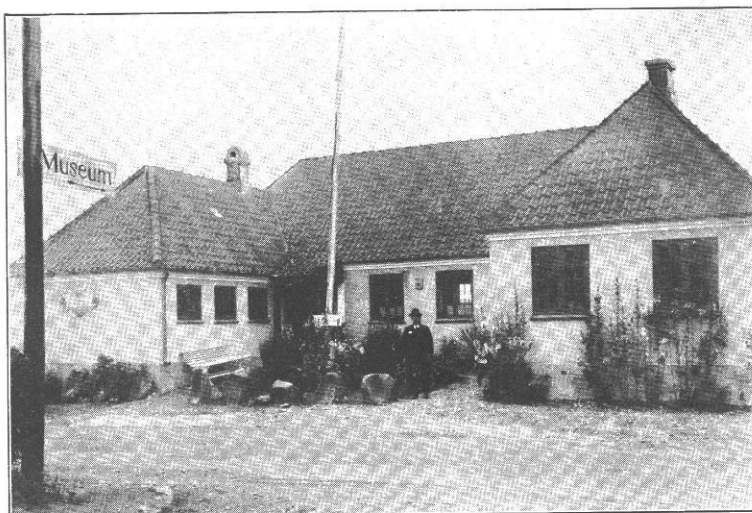
»Det var en Eftermiddag — enten i Slutningen af 1906 eller Begyndelsen af 1907, dette erindres ikke længere bestemt —, at Tanken om en historisk Samling for Sognet dukkede op hos Laurits Jensen og mig (Herskind). Hvordan den kom? Den kom som et Glimt, tror jeg, ja, næsten som en Overraskelse

for os begge, og vi holdt den straks fast, og vi besluttede at søge denne Tanke virkeliggjort.

De første, vi henvendte os til, var Gaardejer Niels Jensen Nybjerg og Pastor Christiansen, Højby, som begge to straks med Varme sluttede sig til Tanken.

Netop ved denne Tid var vi begyndt at slutte os til »Historisk Samfund for Holbæk Amt« — vi — her i Højby Sogn; der var en Snes Stykker herfra, der

var blevet Medlemmer deraf. Dette Samfund lod paa Opfordring af Medlemmerne her fra Sognet den 22. Februar 1907 afholde et Foredrag i Stenstrup ved Povl Hansen, Vallekilde, om »Landsbyen«. Dette Foredrag bestyrkede os i vore Planer, vi saa, med hvilken Interesse Folk fulgte det; det

Musæet i Stenstrup og dets Bestyrer, Laurits Jensen.

var øjensynligt, at de nærrede en levende Interesse for det gamle Folkeliv.

Da vi derfor snart efter paa ny samledes i Stenstrup, det var til Husflidsudstilling, 2. Paaskedag, 1. April 1907, tog vi Bladet fra Munden, skønt der ikke var truffet nogen Aftale om det før Mødet, og bad Folk interessere sig for Oprettelsen af en historisk Samling i Sognet. Vi bad Folk, som maatte have nogen Interesse for Sagen, om at skænke saadanne Ejendele, som egnede sig dertil. De Mænd, som skulde tage imod mulige Gaver, fik imidlertid yderst lidt. Derfor besluttedes paa et Møde hos Laurits Jensen af Medlemmerne af Amtssamfundet — og paa Laurits Jensens Forslag — foreløbig ikke at tænke paa en fast Samling, men kun paa en Udstilling for at faa en Oversigt over, hvad der var af gamle Ting af historisk Interesse i Sognet. Dette Forslag vandt almindelig Tilslutning; man satte Udstillingen til den 9. og 10. Juni samme Aar. Til at forestaa Indsamlingen og Ordningen af Udstillingen valgtes Pastor Christiansen, Niels Jensen, Laurits Jensen, Herskind (Formand), Christine Jens Peter-

sen, Cecilie Peter Larsen og Anders Jørgen Petersen.« —

Paa et Møde omtrent 8 Dage senere i Tengsle-mark hos Gaardejer Jens Petersen fordeles Indsam-lingsarbejdet i Sognet mellem Udvalgsmedlemmerne og med Ret til at antage sig Hjælpere. Paa dette Møde bestemmes ogsaa Foredrag og Foredragsemner til Udstillingen. Og nu gik alle med megen Villig-hed og Iver i Gang med Arbejdet, der lykkedes over-maade godt, og hvis Resultat forelaa i Udstillingen den 9. og 10. Juni 1907.

Denne Udstilling omfattede ca. 1000 forskellige Genstande, der i Stenstrup Forsam-lingshus var frem-lagt af de mange, der i deres Hjem bevarede Minder om Slægternes Liv i længst hensvundne Tider. Den varede i to Dage, og der blev desuden holdt en Række oplysende Foredrag. Og til Slut blev rettet den Henstilling til Ud-stillerne, at de skulde skænke de flest mulige af Tingene til en permanent Samling. Der blev da ogsaa straks gi-vet Indboet til en gammel Bondestue, og flere fulgte Eksemplet. Udstillingens Nettooverskud, 172,52 Kr., indsattes i Sparekassen. Den 20. Juni samme Aar blev derefter alt overgivet til den Mand, der den Dag i Dag er Musæets Bestyrer og Foreviser, og som trods sin fuldstændige Blindhed er den eneste, der ved fuld Besked med hver enkelt lille Ting, *Laurits Jensen*, Stenstrup. Og paa et Møde den 22. September 1907 dannedes »Højby Sogns historiske Samfund«.

Naturligvis blev det store Spørgsmaal at skaffe et Lokale til Samlingen. Der blev afholdt en Kon-cert for at skaffe Penge, og i Efteraaret 1908 blev der truffet den Ordning, at alle Genstandene indtil videre flyttedes til et Par Stuer, der var lejet hos Gdr. Engelbrecht Nielsen i Stenstrup.

Den nystiftede Forening tog et Arbejde op med gode og oplysende Foredrag. Det skal lige nævnes, at paa et af dens Møder, den 21. August 1910, hvor Fru Jutta Bojsen Møller var Taler, lykkedes det denne at faa dannet en Kvindeforening i Højby Sogn.

Spørgsmaalet om Husly var jo imidlertid ikke løst. Et Forslag fra Folkemusæet i Nykøbing om at

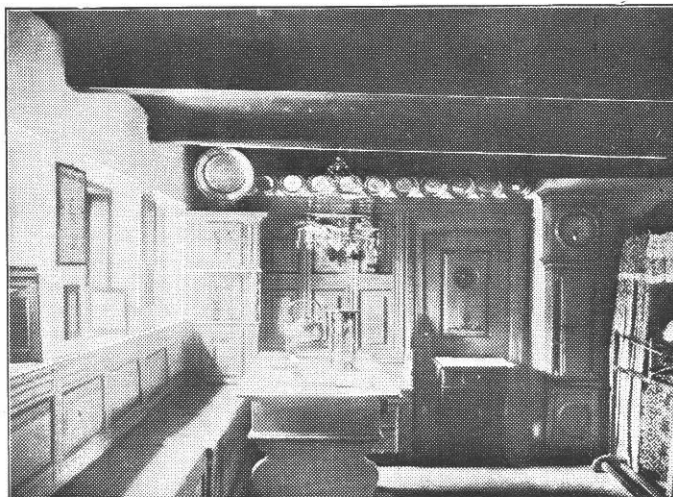
flytte Genstandene dertil ønskede man ikke at accep-tere; dertil var der gjort et for stort og selvstændigt Arbejde. Ved en Bidragstegning viste der sig Stem-nings for at bygge nyt Hus, og ved en Afstemning paa Generalforsamlingen i December om Stedet — i Højby eller i Stenstrup — valgtes Stenstrup med 20 Stemmer mod 9. Bygningsudvalget valgte Jorden mellem Lars Christensen, Lars Larsen og Mathilde Hansen, og Arkitekterne P. E. Jensen og Ejnar An-dersen gav i Fællesskab Tegning til Bygningen, der rejstes den 7. December 1911 og indviedes ved en Fest dels i Musæet, dels i Forsamlingshuset Grund-lovsdag 1912. Fra

Foreningens Virk-somhed i de Aar skal nævnes, at den i Juli 1911 var med at ar-rangere et Besøg i Odsherred af 160 Sønderjyder, at den var med i en Basar, der gav den 350 Kr., at den fik rejst en Mindesten paa Gud-mindrup Strand over Ole Pedersen, og at den i Septbr. 1912 holdt Afskeds-fest for Pastor Her-skind, der senere valgtes til Æres-medlem.

I 1913 lykkedes det at erhverve Skibsklokken fra det ved Sjællands Odde sunkne Linieskib »Prins Christian Frederik«. Klokken var af Orlogsværftet erhvervet paa Ellinge-gaard, men efter lange Forhandlinger blev den over-ladt Stenstrup Musæum paa den Betingelse, at den ved Musæets Ophævelse vender tilbage til Orlogsværftet som Statens Ejendom. Denne Klokke, der vejer 95 Pund, bærer Aarstallet 1703, og dens Klang kan høres viden om.

I Foraaret 1914 holdtes Fest for gamle Vetera-ner, den 23. December 1927 fejredes Laur. Jensens 70 Aars Fødselsdag ved en Fest i Forsamlingshuset, og i Sommeren 1928 opførtes en østre Fløj som Til-bygning til Musæet og som Bolig for dets Bestyrer.

Det var et betydningsfuldt Fremskridt, at Mu-sæets Bestyrer fremtidig fik sin Bopæl i Musæets Bygning, for der gaar i hele Sommertiden ikke en Dag, uden at der kommer Gæster for at se Samlin-gen. Og ingen kan bedre end Laurits Jensen huske og fortælle om hver enkelt Ting. Ingen fremmed kan forstaa, at det er en blind Mand, der gaar og finder Tingene frem og forklarer alt om dem. Men hans

Bondestuen i Stenstrup Musæum.

glødende Interesse og skærpede Sanser paa andre Omraader opvejer Manglen paa Synet. Og engang har han haft Øjne saa gode som nogen. Fra Skoven til Stranden, fra Stjernerne til de daglige Redskaber, om alt har han sine Forestillinger fra dengang. I 1 Aars Alderen begyndte Synet at svinde som Følge af en Kirtelsygdom, og langsomt aftog det, indtil han i Sommeren 1883 var helt blind. Han var da hjælpeløs, men har siden kunnet færdes alene overalt i Sognet, ja, har kunnet rejse alene gennem Landet.

Udgaaet fra et aandelig vaagent Hjem med Interesse for Landets Natur og Historie og fra en Gaard, paa hvis Jord fandtes syv-otte Kæmpehøje, har Laur. Jensen tidligt været optaget af at spore Slægternes Gang i Odsherred. Og i Skolen i Staarup, hvor han hurtigt var blevet Nr. 1, gav Fædrelandshistorien ham Lyst til at vide mere. Som Dreng spadserede han engang fra Nygaard til Engelstrup Forsamlingshus for at høre Folkemindesamleren Evald Tang Kristensen. Senere studerede han Musæer m. m. i København, medens han endnu kunde se, og senere var han paa Vallekilde Højskole, Nr. Ørslev Højskole og Askov Højskole. Paa en Højskoleforeningsudflugt i 1901 besøgte han bl. a. Lunds Musæum i Skaane med dens Bondestue og meget andet. Og mange betydelige Mænd er han i Tidens Løb kommet i Forbindelse med. Ogsaa i Toget til Christiansborg i 1901 var Laur. Jensen med. I 1892 fik han sit Parcelsted i Stenstrup, som han drev med en Karl og en Piges Hjælp; og det fik sin store Betydning for ham, at hans Bopæl kom til at ligge mellem det i 1880 rejste Forsamlingshus i Stenstrup og den i 1896 byggede Lumsaas Kirke. I August 1928 flyttede Laur. Jensen ind i sin Lejlighed i Musæet.

Enkeltvis og i Selskaber, fra Sognet og Nabosognene og — ikke mindst — langvejs fra kommer man hertil og interesserer, forundres og mores, alt efter sin Indstilling, over alle de gamle Sager. Her er Redskaber fra den Tid, da o. hver By i Højby Sogn havde sit Marsvinslag, her er en Klud af Willemoes' Vest og en Vise af en Sømand i engelsk Fangenskab om Kampen ved Odden, Mads Jepsen, der ude fra Skibet saa sin Kone hente Vand med sit spæde Barn paa Armen. Her er Værktøj og Smykker, Fotografi-mapper og Slægtsregistre, Baad og Markredskaber, og her er de i »Odsherred« 1931 beskrevne Klædningsstykker. Men det vilde føre alt for vidt at gaa i Detailler med, hvad alle Borde, Skabe, Montre og Skuffer rummer.

»Skyhimlen er vore Bjerge, og vore Høje er kun Dværge; men hver og een har Kæmper gemt«. Saaledes siger Laur. Jensen med Chr. Richard. Og ingen har med større Interesse fulgt de mange Afsløringer af Forfædrenes Spor, som den senere Tid har været saa rig paa. I Jordfællelesskabets, i Hjulplovens Tid

gav man sig ikke af med den Slags. Men efter Udskeftningen, da man begyndte at bryde Sten op og rydde Krat og tage mere ind til at pløje og dyrke, da fandt man ogsaa Forfædrenes Gravhøje. Bakkerne blev pløjet op, og nogle Steder brugte man dem som Fyld paa Landevejene. Men de fleste fik Lov at staa. Rigt bebygget har Sognet i Oldtiden været. Mellem 150 og 200 Gravhøje er fundet paa dets Jord. Det har været en rig Tid, den sidste Menneskealder, for hver den, der har haft Interessen af at følge Udgravningerne, af at studere de utallige Fund af Knogler, Redskaber, Vaaben og Smykker.

Og den Indsats, der med Stenstrup Musæum er gjort for at bevare for kommende Slægter de gamles Spor i det store og minderige Højby Sogn, kan ikke vurderes for højt.

Tage Christiansen.

LAURITS JENSEN

Af Arkivar Hans Ellekilde.

I Tilslutning til Tage Christiansens Afhandling om det prægtige Musæum i Stenstrup vilde jeg gerne tilføje nogle faa biografiske Oplysninger om Laurits Jensen og dvæle lidt ved et Par andre Sider af hans Virksomhed end hans Rejsning af Stenstrup Musæum. Laurits Jensen blev født den 23. Decbr. 1857, og »Odsherred« kommer da ligefrem nu og bringer ham en Lykønskning til hans 75-aarige Fødselsdag. Hans Fader var Gaardfæster, i 1855 Gaardejer, Jens Larsen i Nygaard, født 5. Febr. 1803, død 8. Aug. 1883, og hans Moder var Bodil Hansdatter, født 10. Novbr. 1813 og død 22. Septbr. 1904, Datter af Gaardejer Hans Madsen i Overby, Odden Sogn. Hans Forældre blev gift den 25. Marts 1836, og de havde mange Børn, 6 Børn døde som ganske smaa, kun de to yngste, Broderen Anders Jensen, født 8. April 1850, og Laurits Jensen, født over syv Aar senere, forblev i Live. Tage Christiansen har allerede betonet Barndomshjemmets Værdi for Laurits Jensen, Syvhøj, de syv Høje paa Gaardens Mark og Ruinerne af de gamle Borge Drøsselholm i Nygaard og Næsholm i Højby havde fra Barndommen gjort et uudsletteligt Indtryk paa den livlige, velbegavede Dreng. Vi bør dog ogsaa fremhæve Betydningen af hans Tilknytning til hans Moders Slægt i Overby paa Sjællands Odde, den lille ypperlige Mindesamling i Stenstrup Musæum fra Slaget ved Odden er Vidnesbyrd om, at Laurits Jensen aldrig glemte, hvad han i Barndommen havde hørt af de gamle om Slaget ved Odden og om vort sidste Orlogsskib »Prins Christian«s heltemodige Undergang. Jeg ved ikke noget om Laurits Jensens Skolegang og dens Betydning for ham, jeg har ikke kunnet faa den beskedne Laurits Jensen til at skrive

eller lade noget skrive op om sin indre Udvikling i Barndom og tidlig Ungdom. Jeg ved fra tidligere Højskoleforstander Povl Hansen i Vallekilde, at han som 21-aarig ung, fynsk Bondesøn kom til Vallekilde som Højskoleelev og her traf den halvblinde 20-aarige sjællandske Bondesøn Laurits Jensen fra Nygaard, altsaa i 1877 eller 1878, og med ham sluttede et Ven-skab, der har holdt Livet igennem og har sat sig Frugt i Bygningen af Musæet i Stenstrup og Stiftelsen af den historiske Forening for Højby Sogn. Om Lau-rits Jensens Besøg paa Nørre Ørslev Højskole paa Falster og Askov Højskole ved jeg foreløbig meget lidt og intet bestemt om disse Skolers særlige Be-tydning for ham. Jeg ved, at han i 1883 kom i For-bindelse med Evald Tang Kristensen, da denne efter Svend Grundtvigs Død satte sig i Spidsen for den danske Folkemindesamling og stiftede den første danske Forening til Indsamling af danske Folkemin-der. Laurits Jensen blev en af Tang Kristensens Skattegravere og har optegnet værdifulde Opskrif-ter af Folkeviser og Folkeæventyr fra Højby Sogn. Men desværre fik Tang Kristensen ikke den unge Bondekarl fra Odsherred i Gang med at samle Folke-sagn og Folketro i Odsherred, 1883—84 kunde der være samlet adskilligt mere, end der kunde i 1912 og følgende Aar. I 1892 kommer Laurits Jensen til Sten-strup og køber sig her et lille Parcelsted, som han ejer indtil den 1. Aug. 1928, hvor han sælger Stedet til Jyden Niels Paulin Olsen fra Outrup. Stenstrup bliver hans eget Hjem for alle Tider, men Barndoms-minderne fra Nygaard og Odden glemmes ingen Sinde. I 1907 begynder Høstens Tid for Laurits Jen-sen, han er da 50 Aar gammel, ligesom Feilberg i Askov begynder han sent, men han naar godt med endda. Den historiske Forening, han stifter i Højby Sogn 22. Septbr. 1907, burde efterlignes mange Sted-er i de danske Sogne, ikke mindst hvor det gælder dens aktive, energisk arbejdende Karakter. Laurits Jensen har ladet sin Forening samle et stort og værdi-fuldt Materiale til alle Højby Sogns Gaarde og Hu-ses Historie. Man kan Gaard for Gaard, Hus for Hus følge de Mænd, der har boet i Gaardene og de ydre Drag af deres Historie, deres Fødsel, Giftermaal og Død, deres Børns Historie. Det værdifulde i Laurits Jensens Fremgangsmaade er, at han gør Gaardene og Husene og ikke blot de enkelte tilfældige Slægter til

Grundstamme i sit Indsamlingsarbejde af personal-og gaardhistorisk Materiale. Fra disse Samlinger har jeg de ovennævnte personalhistoriske Oplysninger om Laurits Jensen og hans Slægt. Det var den histo-riske Forenings første og vigtigste Opgave. Men heldigvis blev Foreningens Arbejde udvidet ved Ind-flydelse fra Dansk Folkemindesamlings Forstander, Axel Olrik. Han sender Bang og Gravlund og først og sidst Grüner Nielsen til Højby for at indsamle Folkeminder; Laurits Jensen følger med Grüner Niel-sen og faar, ikke mindst paa Tilskyndelse af Grüner Nielsen, de andre ud til de gamle og faar dem til at fortælle for de fremmede, og Laurits Jensen indsam-ler siden hen Folkeminder paa egen Haand og sen-der dem ind til Dansk Folkemindesamling. Han faar sin Forenings Medlemmer til at deltage i Arbejdet, ikke mindst Frode Gribsvad og Pastor Herskind. I 1912 sluttet den Overenskomst mellem Højby Sogns historiske Forening og Dansk Folkemindesamling, at der skulde oprettes en Samling i Dansk Folkeminde-samling, specielt fra Højby Sogn, og at her alle For-eningens Originaloptegnelser af Folkeminder skulde opbevares til Eftertiden, men til Gengæld skulde DFS give Afskrift af alle sine egne tidligere Sam-linger vedrørende Højby Sogn til Arkivet i Stenstrup Musæum. Denne Overenskomst er stadig gældende og til stor Fordel for begge Parter. Derved er det lykkedes at erhverve en Samling af Folkeminder, ikke mindst Sagn og Folketro fra Højby Sogn af forbilledlig Karakter. Jeg haaber, at det engang maa lykkes mig at give en Oversigt over Højby Sogns Folkesagn, saa vil det være vitterligt for hele Lan-det, hvor meget en Mand som Laurits Jensen bety-der som Forbillede for Mænd, der vil arbejde som han i Danmarks mange andre Sogne. Jeg vilde ønske, at disse Linier kunde bidrage til, at andre danske Sogne i og uden for Odsherred tog den samme his-toriske Gerning op, som Laurits Jensen paa en saa smuk og redelig Maade har sat i Værk i Højby Sogn, Indsamlingen af Sognets Personalhistorie, ordnet ef-ter Gaarde og Huse, og den udtømmende Indsamling af Folkeminder hos alle Sognets fortidskyndige Mænd og Kvinder i Samarbejde med Dansk Folke-mindesamling, saa vilde Danmark tjene som Forbil-lede for alle andre Lande i Arbejdet med de hjemlige historiske Minder.

Farmor fortæller —

Gamle Skoleminder fra Rørvig

Optegnelser af Marie Thomsen, født i Rørvig Møllegaard 1845,
g. m. Niels Thomsen, der var Triers Medhjælper i Vallekilde
og senere Friskolelærer i Ubberup.

Overladt »Odsherred« af hendes Søn, Provst Thomsen i Besser paa Samsø.

BARNDOMS-MINDER

Jeg er født i Rørvig den 7. Marts 1845. Jeg var alt-saa 3 Aar, da Krigen brød ud, saa det er ikke meget, jeg kan huske fra den. Men enkelte Ting kan jeg dog mindes. Jeg kan saaledes huske, at jeg blev meget bange for en Soldat, der var kommen hjem til Paaske, vel sagtens fordi han havde stort Skæg; det var jo ikke almindeligt den Gang. Saa husker jeg, at naar der kom Breve fra Soldaterne, var der gerne Billeder af Byen, hvor de opholdt sig. Men en Gang var der et større Billede af Slaget. Det blev sat i Ramme. Naar der saa kom fremmede, blev det taget ned, og saa sad de og pegede og talte om, hvem der var vore, og hvem der var Fjenden. Det forstod jeg ikke den Gang; men senere, naar jeg kom ud til »Mormor«, hvor det blev hængt op, sad jeg altid og saa paa det. — Saa husker jeg ogsaa, at der engang var en Mand fra Lynæs, som gik og ventede paa at faa malet sit Korn, som gik ud i Køkkenet og gik frem og tilbage og sang for Moder om den tyske Hertug. Den Sang har jeg aldrig hørt hverken før eller senere, men kan dog huske lidt af den. Det lyder jo lidt underligt i vore Dage, at en Mand fra Lynæs gik i Rørvig og ventede paa at faa malet. Lynæs ligger nemlig ved den ene Side af Isefjorden og Rørvig ved den anden. Men de maatte sejle over Fjorden med Kornet for at faa det malet. De kom sejlen med en hel Baad fuld om Morgenen. Saa kørte Fader ned til Toldboden og hentede det, og naar det var færdigt, kørte han det ned igen. — Saa mindes jeg, at Mor fik en lille Pige. Det var jeg meget glad ved. Dagen efter skulde min Søster og jeg ud i Byen at byde til det saakaldte »Kvindegilde«. Det bestod af alle de Kvinder, som de var i Gildelag sammen med. De mødte saa og fik Kaffe, og naar den var til Side, gik de op i Stadsstuen, og der var jeg kommen med op og stod og hørte paa, at de bestemte, hvad Dag hver især skulde komme med Mad, og hvad hver af dem skulde have med. Vi Børn var jo meget glade

ved at smage den gode Mad. Men en Dag fik vi noget, som jeg ikke syntes om, saa jeg græd, fordi det ikke var rigtig Barselmad. Det var Fastelavnsboller med Ølsøbe paa. En anden Dag kom der et Par Jomfruer fra Nykøbing. De havde en Kage med. Den smagte mig bedre. Men saa græd jeg, fordi jeg vilde have mere. Da denne Skik med at byde til Kvindegilde hørte op, var de gode Kvinder i en slem Forlegenhed, for hvis de ikke skulde med til Barselgilde, blev det jo betragtet som paatrængende, hvis de kom med Barselmad; og paa den anden Side var det »flovt« at komme til Gilde, naar de ikke havde været der med Mad. — Den lille Søster, som vi havde faaet, levede ikke ret længe. Det var vi jo bedrøvede over. Jeg syntes ikke, det var rigtigt, at hun skulde puttes i Jorden. Jeg syntes, hun var saa køn, som hun laa i sin lille Kiste med den hvide Dragt. Hun havde en pæn lille Kappe paa med Pibe omkring og blaa Baand paa. Den Gang brugtes aldrig rødt til at pynte Liget med, ikke engang i Kransene. De var mest helt grønne; men det kunde træffe, at der var et Par blaa eller hvide Blomster eller sorte eller hvide Sløjfer. — Moder blev saa syg. Hun laa i lang Tid syg, saa det er kun faa Minder, jeg har om min Moder. Hun skulde jo helst have Ro, saa vi Børn var mest ude eller inde hos Naboer og Venner, som var gode ved os. Jeg husker en Dag, jeg var kommen ind ved Sengen. Der stod en Slagbænk, som vi Børn laa i, ved Sengen, og der sad jeg med Bogen, og Moder skulde lære mig at læse. Saa kom der en Kvinde af Familien for at se til Moder, og hun sagde: »Herregud, Stine! Anstrenger du dig med at lære hende at læse. Hun faar saamænd nok lært at læse alligevel.« Saa fik jeg Lov at løbe ud at lege, og Moder begyndte ikke paa det mere. — Vi havde en ældre Pige i Huset. Hun havde været der, siden hun var 2 Aar. Hendes Forældre og ældre Søskende var syge, og Fader var eneste Barn. Saa kom hun derned og blev der, til han blev gift. Hendes Moder var Søster til Farmor.

Hun tog saa fat og var Moder for os, mens Fader var Enkemand. Jeg husker saa tydelig den Dag, Moder døde. Vi gik og legede udenfor. Saa kom der en Kvinde forbi, som havde været inde at se til Moder. Hun mødte en anden Kvinde, som spurgte: »Hvordan har Stine det?« »Ja, nu er hun død!« sagde hun. Saa var vi færdige med at lege og løb grædende hjem. Min Søster blev saa sendt i Byen til nogle af Familien, og der maatte hun blive om Natten. Jeg var derimod hjemme og laa i den lille Bænk ved Siden af Moders Seng, hvor de gik og puslede med Moder. Jeg havde sovet, men vaagnede ved et Tordenskrald og var saa bange og skreg og hvinede i vilden Sky og syntes, der var nogen efter mig. Den Slags Anfald har jeg haft mange af siden. Nu blev der gjort meget for at adsprede og trøste os. Vi blev sendt i Byen, og der kom Børn og hentede os, eller de blev hos os og legede. Og Børn er jo Børn, og under Moders Sygdom var vi blevet saa vante til at undvære Moder. Jeg husker saa tydeligt den Dag, de kom med den sorte Kiste. Da var den nærmeste Familie samlet, baade Mænd og Kvinder, som Skik var, at de skulde indbydes. Der var megen Snak om den kønne Kiste, hun skulde ligge i. Der var høj Fod paa og Rosetter og Stads, som de ikke havde set før. — Saa kom Begravelsesdagen. Jeg husker saa tydeligt, vi havde faaet nye Sko og nyt Tøj helt igennem: mørkeblaa Kjoler, sorte Forklæder og Tørklæder med hvide Blomster og sorte Haarbaand to Gange om Panden. Vi var glade og skulde i Byen til Naboerne og vise dem, hvor fine vi var. Vi tre ældste Søskende maatte komme med i Kirke; men min yngste Broder, som kun var 4 Aar, skulde blive hjemme. Han stod i en Krog uden for Porten og glædede sig over alle de mange Vogne. Der var saa en af Kvinderne paa den Vogn, hvor jeg var, som sagde: »Herregud, han ved ikke, hvad her foregaar.« Saa stak jeg i at græde, og jeg kunde ikke holde op igen, saa hun var meget ked af, at hun havde sagt det.

Saa kom den Tid, da Fader giftede sig med en ældre Gaardmandsdatter, og der var stort Bryllup og stor Stads. Mine to ældste Søskende var med i Kirke; men vi to yngste morede os hjemme med de andre Børn. Vi havde naturligvis faaet nyt Tøj, men denne Gang af en anden Farve. Min Stedmoder har altid haft Sans for, hvad der var kønt. Vi havde de nydeligste lyse, lilla Sirtseskjoler og blegrøde Mouselins-Forklæder med blanke Bælter. Vi Børn blev opvartede med Kaffe, mens de var i Kirke. Da var jeg saa uheldig at faa spildt paa mit nye Forklæde. Der var jo haard Straf den Gang for at grise sit Tøj til, saa jeg stak som sædvanlig i at græde. Der kom da straks een, som fik Forklædet vasket og tørret i Solen. Det var det dejligste Septembersolskinsvejr om Dagen og Maaneskin om Natten. Vi løb og legede

ude ogsaa om Aftenen. — Der var Musikanter med i Kirken. De blæste i Klarinet og Horn, mens de gik op til Kirken. De var saa kommen hjem og tog imod dem herhjemme. Og om Eftermiddagen kom der en til. Han havde en »Bas«, som han lagde meget forsigtig ind paa Sengen. Da vi Børn saa ham komme, løb vi ham i Møde og fulgte ham ind i Stuen. Vi havde jo aldrig før set saadan en stor Violin, som vi kaldte den. En Veninde af min Stedmoder havde købt Blomster fra København til at pynte Kirken med. Der var Georginer iblandt. Dem havde jeg aldrig set før. Jeg fik Lov at følge med ud i Kirken Dagen efter, da de skulde ud at tage Pynten ned. — Vi begyndte straks at kalde vor Stedmoder for Moder, saa naar jeg nu skriver Moder, saa er det min Stedmoder.

SKOLEGANGEN

Vi var to Marie'r, som begyndte samme Dag. Den anden var Lodsoldermandens Datter. Hun kom til at sidde øverst, fordi hun kom først i Skole. Vi havde en Tabelbog, som vi læste i hjemme, og saa hang der i Skolen paa Væggene tilsvarende Tabeller, som vi skulde se paa ved Hjælp af de saakaldte Bihjælpere. Det var de store Børn, som blev brugt til det. De havde en Stok paa $\frac{1}{2}$ Alens Længde. Den var spids i den ene Ende og tyk i den anden. Den brugtes til at pege paa Tabellen med. Men det kunde ogsaa ske, at de slog os med den. Det gjaldt i det hele taget om at være gode Venner med Bihjælperen, og derfor maatte vi have noget med at give ham. Ellers kunde vi faa Lov at blive ved den samme Tabel i lang Tid. Thi naar Timen var forbi, blev der spurg, om vi kunde den. Sagde han saa nej, saa fik vi den om igen. Moder sørgede godt for, at jeg kunde min Lektie. Men den anden Marie, som jeg fulgtes med, var højstbydende. De havde nemlig en stor Frugthave, saa der var jo noget at give af. Jeg havde intet af den Slags at lønne dem med. Men jeg havde et kønt Tørklæde om Halsen med saa kønne kulørte Frynser om. Dem maatte jeg pille af og give dem. Men det forslog ikke. De sagde, at jeg kunde den heller ikke. Moder blev vred, da hun saa, hvordan mit Tørklæde saa ud, men endnu mere, fordi jeg skulde blive ved at have Tabellen om. Men saa en Dag var Maries Broder blevet Bihjælper for mig. Han sagde saa, at jeg kunde den nok, men Marie kunde den ikke. Saa kan det nok være, det gik, da jeg blev ene. Jeg havde jo læst Tabelbogen igennem, inden jeg begyndte at gaa i Skole, og desuden maatte vi altid lære 2 Lektier hjemme, een i Forskud, hvis der var en Dag, vi ikke kunde faa læst hjemme; saa var den jo snart lært, naar vi havde lært den i Forvejen. — Den første Lærer, jeg gik hos, var en gammel Lærer Mortensen, som Fader ogsaa havde gaaet i Skole hos. Han havde vist i sine unge Dage

været en dygtig Lærer efter den Tids Maalestok. Han havde en lille, gul Fløjte, som var hæftet i Knap-hullet, og den fløjtede han i, naar vi skulde ind, og for hver Time, naar vi skulde holde op, og naar vi skulde hjem. Naar Læsetimen var forbi, fløjtede han og spurgte saa Bihjælperne, om vi kunde Lektien. Naar de saa sagde ja, sagde han uden at høre os: »Tag den næste«, og sagde de nej, brølede han: »Om igen!« Saa gik Bihjælperne i Rad hen til Bogreolen med Stokkene og lagde dem paa deres Plads. Saa havde vi Frikvarter. Naar vi saa skulde ind igen, lød atter den lille Fløjte. Langs med Loftet havde vi vort Løbenummer. Der stillede vi os op hver paa sit Nummer, naar vi blev kaldt ind, for at han kunde se, om vi var der allesammen. Og naar vi skulde hjem, stillede vi ogsaa op der og gik pænt i Rad hen forbi Katederet og nikkede Farvel. Til Hovedregning og noget, som kaldtes Forstandsøvelse, var vi ogsaa under Løbenummerne.

Nu var Mortensen blevet baade for gammel og fortrukket, saa Drengene lavede Halløj med ham, saa han maatte trække sig tilbage og holde Hjælpe-lærer. Dem havde vi mange af, hvoraf nogle var helt umulige. Vi havde en gammel en, der hed *Seve-rin*; hos ham skrev vi den meste Tid. Drengene opdagede snart, at han kunde ikke regne, for Stykkerne var altid rigtige, enten de havde regnet dem færdige eller ej. Han var der ikke ret længe. Jeg kan saa tydelig huske, han sad i en broget Slaabrok paa Ka-tederet. Saa kom der en Dreng. Han vidste ikke, at vi havde begyndt, saa han kom lidt rask ind og lod Døren staa aaben. Severin bandede og smed sin lange Pibe, nappede Ildtangen og løb efter Drengen langt hen ad Gaden. Men Drengen løb hjem. Saa maatte Severin tilbage med uforrettet Sag. Saa havde vi *Lundager*, som heller ikke var der ret længe, og *P. Mørk*; han var en Skomagers Søn fra Nykøbing, som forberedte sig til Eksamen. Men ham spillede Drengene ogsaa Halløj med. En Del af dem var større end han, saa det var ikke nemt for ham at holde Orden. Saa havde vi en *Olsen*, som vist heller ikke var der ret længe. Men da han var rejst, fik vi en ung, smuk Mand med langt Polkahaar. Og nu kom der en dejlig Tid for *Rørvig*. Jeg er sikker paa, at han havde en stor og god Indflydelse baade paa gamle og unge. Da jeg begyndte at høre om Kolds Friskole og de første Friskolelærere, tænkte jeg altid: det er jo ligesom hos *Sommer*. Vi lærte ingen Lektier. Han fortalte for os, og vi sang. Han digtede selv aandelige Sange og skrev dem i sin Dagbog. Saa skrev Jomfru Mortensen og Pigen dem af, og saa kom de 3 Bøger ind i Skolen, saa de største Børn kunde skrive dem af. Saa havde vi en lille Bog med Morgen-, Aften- og Bordbønner. Der var ogsaa Morgen- og Aftensange. Saa havde vi en større

Sangbog med en Del af vore Salmer, som dengang ikke var i Salmebogen. Der var: »Hvor salig er den lille Flok«, »Naar mit Øje træt af Møje«, »Her vil ties, her vil bies«, »Op I kristne, rust eder« og mange flere. Foruden det, at vi daglig sang, sang vi en Time hver Lørdag. — Jeg kan aldrig huske, at han slog nogen eller skændte paa os. Men han havde to Billeder paa Væggen. Paa det ene var den gode Hyrde med Staven i den ene Haand og den anden Haand rakt ud over Lammet for at beskytte det. Paa det andet Billede var Skibet i Havsnød, hvor Herren var om Bord. Disse to Billeder viste han tit hen til, naar han talte til os om Guds Godhed og Kristi Kærlighed. Han blev tit bevæget, naar han talte, saa Taarerne løb ned ad Kinderne. Det virkede jo ind paa de store Børn, især Pigerne, saa de ogsaa tit blev bevægede. Vi smaa var jo ikke saa godt i Forstaaelse med det, han talte om. Men vi syntes ogsaa, vi skulde græde. Saa spyttede vi paa Forklædet og gned Øjnene røde med det. Han var baade vor Ven og Kammerat. Naar vi havde noget godt med i Skole, skulde vi op at give ham noget af det. Naar vi kom op at læse for ham, og det gik godt, lukkede han Skuffen op og gav os noget af det. Og naar vi var paa Legepladsen, var han ogsaa med der og legede med os. En Gang til hans Fødselsdag var vi med ham i Skoven. Vi havde allesammen Godter med til ham. Dem kom han i en Kurv og tog dem med, for at vi kunde spise dem i Fællesskab. Vi havde vore Sang-bøger med og sang paa Vejen, og han havde sin Harmonika, og der var Glæde. De unge Mennesker samlede han hver Søndag Aften skiftevis i Gaardene. Der var den Gang 22 Bøndergaarde i Byen. De laa tæt op til hverandre. Der legede de først; men til sidst talte han alvorligt til dem og sang med dem. Han fik helt vænnet Folk af med at bande. Men for at give dem noget i Stedet sagde han, at de maatte nok sige »dæme«. Men saa havde det nær taget Overhaand, saa der var dem, der sagde »dæme« næsten til hvert Ord. Jeg blev lidt vred paa ham en Gang. Hans Kæreste skulde komme og holde Syskole, og saa havde han bedt os om at skrive et Brev til hende og give ham det, saa skulde de sendes i eet Brev. Da han saa havde læst mit, smilede han, saa ned paa mig og sagde: »Naa, du skal have en ny Kole, Marie.« Saa forstod jeg, at jeg havde glemt j'et. Det værste var jo, at Børnene lo af det og drillede mig med det. For de ældre holdt han Gudstjeneste i Skolen. Naar der var Førsttjeneste i Kirken, holdt han Sidsttjeneste i Skolen og omvendt. Det gik godt i Førstningen. Men det gik galt, da der ingen kom i Kirken, og han havde Skolen fuld. Saa blev Præsten vred og fik Sogneraadet med sig og forlangte af Mortensen, at han skulde lade ham rejse. — Dengang havde man jo ikke Billeder at give. Men saa bad han os,

om vi vilde give ham en Lok Haar, saa vilde hans Kæreste lave en Haarblomst af dem. — Han holdt saa Afskedsprædiken. Midt i Byen var der en stor, flad Sten, som var lagt op paa et Stenlag, saa det var en hel Forhøjning. Her samledes Byfolkene til deres Møder. Der var derfor rundt om den store Sten nogle mindre til at sidde paa. Her blev Mødet holdt. Der var en Mængde Mennesker, ikke alene fra Sognet, men ogsaa fra Nykøbing. Aa, hvor de unge Piger, ja for Resten ogsaa andre, græd, og han blev ved at tale, saa han næsten ikke kunde holde op igen. Han havde skrevet en Afskedssang, som han delte ud ved Mødet. Først han rejste, gik han omkring til hvert Hjem og sagde Farvel og gav dem en Sang, og alle Vegne fik han en Skilling til Rejsen. — Sommer blev siden omrejsende Missionær og blev nok, efter hvad man saa i Avisen, en Sværmer, som ikke saa sjældent blev forfulgt fra Sted til Sted. Han rejste saa til Amerika, men kom hjem og døde herhjemme, havde nok været gift, men blev skilt fra Konen. Han var muligvis af Jødeslægt. Han hed Mogens Abraham Sommer. Jeg har senere læst en Bog, han havde skrevet, hvori han kaldte sig selv den anden Messias. Han var ikke Seminarist og foragtede baade Præster og Seminarister. Han kaldte dem Kongens gjorde Præster, som dyrt havde maattet betale deres Lærdom, hvorimod han havde faaet sit Pund direkte af Herren. — Efter Sommerferien fik vi en ung Lærer, *Lybecke*r, som kom lige fra Seminariet. Det har vist ikke været let at komme efter Sommer. Vi var jo ikke vænnet til at lære udenad og heller ikke til at blive hørt i Religion, og nu skulde vi jo det. Han brugte, at een rejste sig op og blev tilspurgt. Naar vedkommende saa ikke kunde svare, spurgte han en anden, vistnok en eller anden, som han saa ikke havde hørt efter. Naar han saa spurgte for-gæves flere Gange, endte det med, at han spurgte hele Rækken, hvad han talte om. Det var vel egentlig ikke saa nemt for et Barn at staa op og fortælle. Det endte tit med, at han blev vred, smed Bogen hen ad Bordet og sagde, at vi ikke skulde have Religion først om Eftermiddagen. Han brugte alt for lange Forklaringer af enkelte Ord, f. Eks. Pligt. Der skulde vi sige: »Enhver Tænkemaade og enhver Handlemaade, som vi var forbunden til at gøre efter Guds Ord, vor Samvittighed og« — det tredje husker jeg ikke mere. Lybecker sagde, at man ikke kunde nøjes med at sige: hvad vi var pligtig at gøre. Men saa fik vi senere en Lærer Kastrup. Naar vi sagde den lange Remse, sagde han, at vi kunde godt nøjes med at sige, hvad vi var skyldige at gøre. Alligevel kunde jeg ikke lade være, da jeg gik til Præsten, at komme med de lange Remser først. Men Pastor *B u d d e - L u n d*, som var en mild og kærlig Mand,

sagde, at vi kunde godt nøjes med mindre, og saa havde jeg jo straks Kastrups Forklaring. Det var vel nok lidt vigtigt? Jeg har senere talt med Lybecker derom, og han sagde: »Ja, jeg kom lige fra Seminariet og stillede store Fordringer; men det kom jeg snart fra.« Lybecker blev snart kendt og afholdt i Rørvig. Han var et livligt Menneske, som passede godt til de livlige Rørvigere. Han kom meget i mit Hjem og var næsten som hørende til Familien. Han kunde glæde sig med de glade, og var der lidt i Vejen, naar han kom, kunde han ogsaa sætte Liv i det. Han holdt meget af at spille Whist, og det gjorde Fader ogsaa. De to og saa et Par gamle Skippere gik sammen en Gang om Ugen om Vinteren og spillede. Aa, hvor kunde de more sig. Naar de saa var færdige og gjorde Regnskabet op, var det i Reglen kun nogle faa Øre, det drejede sig om. Da der var gaaet nogle Aar, maatte Mortensen paa Grund af Alder og Drikfældighed trække sig tilbage fra Embedet, og nu blev der gjort alt, hvad der kunde gøres, for at Lybecker kunde faa Embedet. Men han fik det ikke. Man sagde, at Præsten ikke syntes, at det kunde forsvares at give saa ung en Mand det store Embede, da der var flere ældre, som søgte det. — Vi fik saa Lærer Kastrup. Men først jeg slutter disse Skoleminder, vil jeg gerne fortælle, hvordan det gik til den eneste Gang, jeg har siddet efter. Jeg skulde »læse« et Stykke Katekismus, som begynder saadan: »Naar Gud forstyrrer og forhindrer alle onde Anslag og Idrætter«, og saa kunde jeg ikke komme videre. Jeg gjorde Tilløb 3 Gange, men det vilde ikke komme, og saa blev der sagt: »sidde efter«. Jeg kan ikke forstaa, at Lybecker kunde være saa ubarmhertig imod mig, for han vidste godt, at naar han bare sagde et Ord, saa kunde jeg køre videre. Jeg græd af Skamfuldhed, og det værste var jo, at de skulde faa det at vide hjemme, for Moder, var jeg sikker paa, følte det ogsaa som en Skam, at hun ikke havde sørget for, at jeg kunde, hvad jeg skulde. For at hun ikke skulde faa det at vide, blev min Søster og jeg enige om, at hun skulde vente. Faders Plejesøster var blevet gift med den Soldat, som jeg var blevet bange for, og Fader byggede et Hus til dem paa en Lod, han havde ved Toldbodvejen. Der skulde min Søster gaa ned, til jeg kom. Huset var ved at blive rejst den Dag. Der skulde vi saa sige, at vi havde været begge to. Jeg mente jo, at jeg fik Lov at gaa, naar jeg kunde Stykket, og det kunde jeg, saa snart jeg havde set i Bogen. Men Lybecker gik ind, og det varede længe, først han kom, saa da vi kom hjem, vidste Moder det nok. Hendes Søstersøn havde været oppe at fortælle det. Saa vankede der en Portion Skænd, fordi jeg var gaaet og ikke havde ladet hende høre mig først. Saa blev der jo passet bedre paa.

ARILD HUITFELDT TIL DRAGSHOLM

OG HANS FORHOLD TIL ODSHERRED OG DETS PRÆSTER

AF TAGE CHRISTIANSEN

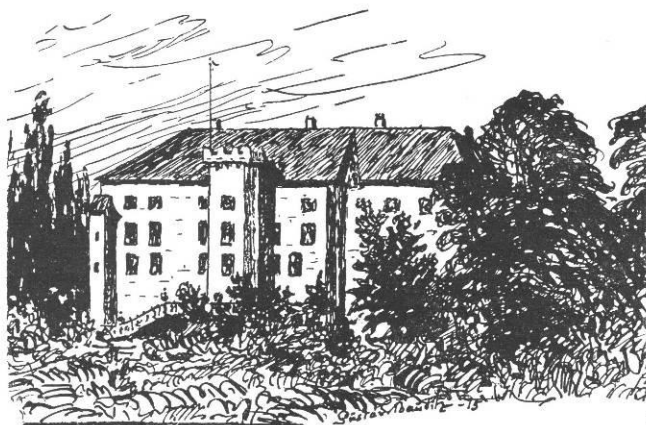
ET TIDSBILLEDE

FRA AARENE OMKRING 1600

Draget kaldes den smalle Landtange, der forbinder Odsherred med det øvrige Sjælland. En lav Slette er det, og tidligere har den været gennemkrydset af Vandløb og fyldt med Søer; nu samler den store »Landvandskanal«, der forbinder Lammefjorden med Neksøbugten, alt Grundvandet.

Et eget storslaet Landskab er det trods det sletteagtige, navnlig da, naar man kommer sydfra med det mægtige Vejrhøj-Parti foran sig og Vandet til begge Sider. Midt paa »Draget« og lidt før, man naar Vejrhøj ved Vindekilde, hæver Jordbunden sig, og paa dette lille Bakke-
drag ligger Dragsholm, en prægtig gammel Borg med hvide Mure og blaa Tegltage skinnende frem mellem »Frøerlundens« grønne Løv.

Dragsholm er ikke blot en af vore mægtigste, men ogsaa en af vore ældste Herreborge, bygget antagelig allerede i første Halvdel af det 13. Aarhundrede og efter de tyske landsfyrstelige Borges Mønster. Allerede omkring 1300 træffes Navnet »Draugh« og i 1334 »Draughsholm«; Navnet er taget fra Beliggenheden, paa Draget. Det er imidlertid kun lidt, man ved om Borgens ældste Historie. At det har været en stærkt beskyttet Borg ses af en Synsforretning fra 1536: »Harniskkamret var forsynet med Rustningsdele til en Snes Mand, fire Stridshamre og 19 Glavinds Odde, og af Skyts fandtes ikke lidt. Paa Taarnet stod en halv Kobberslange, en halv Kobberfalkenet, 3 Kobberhager, 3 Jernhager foruden Krudt, Salpeter, Bly og Kloder af Jern og Sten« m. m. Allerede 1370 omtales Dragsholms Lensmænd. Lenet var stort, og fra Dragsholm styredes alle Bispstolens store Besiddelser i det nordlige Sjælland, bl. a. 13 betydelige Hovedgaarde og Kirketiende fra over fyrretyve Sogne.

Dragsholm.

I »Danske Atlas« skriver Pontoppidan, at »om Dragsholm Slot beretter man, at det skal være bygget af en gejstlig Mand ved Navn Byrge og have tilhørt de Roskild'ske Biskopper. En troværdigere Op-
rindelse til Bispernes Ejendom er det, at Dronning Margrethe 1396 gav Dragsholm til Biskop Peder Jen-

sen for Sjæle-Messer«. Det skal dog nok være den første Mulighed, der staar Sandheden nærmest — at en Munk Byrge har bygget Slottet som Lystgaard for Roskildebispens. Maaske er det Jakob Erlandsen, der har ladet det bygge.

BORGEN

Borgen har for sin Tid været imponerende. Det kan blot nævnes, at de store

Midtervinduer i det ydre er $4\frac{1}{2}$ Meter høje, og at Nordmuren er 3 Meter svær. Om Borgens Indre hører vi i den nævnte Synsforretning fra en lidt senere Tid, at der i Bispens eget Kammer stod en Træseng med blaat Omhæng, 3 hvide Kister og 2 Skabe fulde af Dækketøj, Sengetøj og Klæder, 2 smaa »Buddiker med Billeder« og en Skive, hvortil der svarede to flamske »Skivedækkener« (Bordtæpper), medens der paa de vægfaste Siddepladser har ligget en Bænke-dyne og 4 nye flamske Hynder, og Ildstedet har været udstyret med Ildske og Brandtyv. Af andre Opholdsstuer nævnes ved den Lejlighed kun Fogedkamret, Borgestuen og Frøerlustuen. Om denne sidste Stue ved man fra 1601, at dens Inventar bestod af 1 Jernovn, 4 Fyrrebænke, 1 Fyrreskive med Udslag, 3 Bagstole, 1 Ildskuffe og 1 Brandfork! Men den skal ogsaa have været det eneste hyggelige Rum paa Dragsholm dengang! Maaske dette dog i nogen Grad skyldes den Omstændighed, at Stuen var »omdraget med grønt Klæde«. Da Kong Christian den 4. i August 1608 aflagde Besøg paa Dragsholm, var Inventaret i »Kongl. Majestæts Kammer«, som hans Væ-

relse kaldtes, følgende: 1 gul Fyrreskive med Skuffe under, 1 »pernillet Stabbel Fiuerseng«, 3 Fyrrebænke og 1 gammelt Fyrreskab uden for »Saldøren«. Bekvemmelighederne skulde altsaa ikke lokke Kongen til at blive der længere end nødvendigt!

En Statsfanges Møblement udgjorde 1609: »1 gl. Sengested, 1 liden gl. Skive og 3 Hængelaase for Døren« — intet andet.

Om Dragsholms første Historie vides meget lidt. I Middelalderens Historie spiller det ingen større Rolle. Kun ved Chr. den 2.s Forjælgelse høres om dets Betydning. Det modstod Kongens Belejring, da Roskildebispens *Lauge Urne* søgte Tilflugt der. Voldsommere gik det til under Grevefejden i 1535, da Biskop *Rønnow* flygtede til Jylland og *Ejler Hardeberg* forsvarede Slottet — og holdt Stand over for Belejrerne. Det var det eneste Punkt paa Sjælland, der under Fejden holdt sig uindtagen. Det ender dog med, at Bispnen fængsles, og Kongen overtager Dragsholm. Grevens Fejde udgør imidlertid et helt Kapitel for sig i Dragsholms lange Historie.

Fra da af var Dragsholm et kongeligt Regnskabslen. I det første Aar var det i Overensstemmelse med den gængse Tyskerkurs forlenet til en Tysker, *Wobislau Wobitzer*, men derefter til en Række danske Adelsmænd, hvoriblandt vi møder flere af Landets dygtigste og betydeligste Mænd. Efter *Albert*

Gøje (Birgitte Gøjes Broder) fulgte 1542—49 *Mogens Gyldenstjerne*, 1549—51 *Otto Rud*, den senere i Syvaarskrigen saa bekendte Søhelt, 1551—65 *Ejler Hardeberg*, hvis Vaaben findes paa Stolestaderne i Sognekirken, og efter at det i en Aarrække var styret af den borgerlige Skriver *Frans Lauridsen*, blev i 1797 Historieskriveren *Arild Huitfeldt* Lensmand til Dragsholm. (Om Dragsholms Historie iøvrigt se bl. a. *Povl Hansen* og *Rasm. P. Nielsen: Dragsholm.*)

ARILD HUITFELDT

Arild Huitfeldt var født i Bergen 1546, men af danske (skaanske) Forældre, og allerede som Dreng kom han til Sjælland. Hans Morbroder var Herluf

Trolle. Arild Huitfeldt var af meget høj Begavelse og fik en lærd Opdragelse med Studeringer i Udlandet. 1573 blev han øverste Sekretær i Kancelliet, 10 Aar senere Forstander for Herlufsholm, og 1586 udnævntes han til Rigens Raad og Kansler og fik rige Forleninger. I Sommeren 1596 var han blevet Lensmand paa Vordingborg; men dette Len ombyttede han allerede efter et

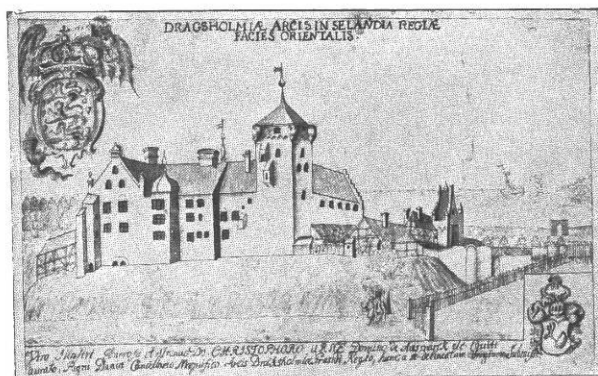
Aars Forløb med det gamle, faste Bispeslot *Dragsholm*, som tillige var mere indbringende.

Det er ogsaa muligt, at den Omstændighed, at Slottet brugtes til Statsfængsel, saa man skulde have en paalidelig Mand, har spillet med ind. Det er nemlig en Række store Navne, der i Aarenes Løb har været knyttet til Dragsholms Fangekælder. Af Statsfanger, der endte deres Dage der, kan fra Frederik

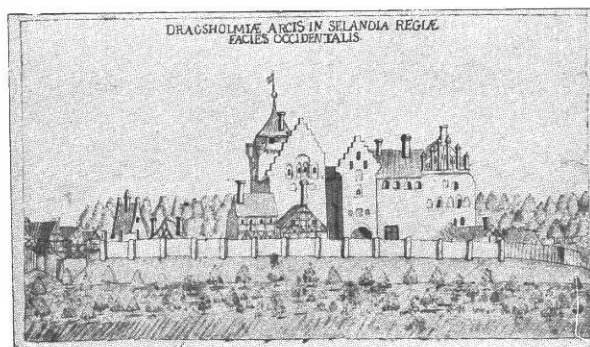
II's Tid nævnes Kongens tyske Kansler og Raad, Dr. *Hieronimus Thenner*; den fhv. Hovedsmand over de skotske Lejetropper i Syvaarskrigen *John Clark*; »den skotske Greve«, *James Bothwell*, den ulykkelige Dronning *Maria Stuarts* fhv. Ægtefælle; tidligere Lensmand fra Nedenæs i Norge, *Erik Munk* til Hjørne (i Halland). Da Huitfeldt tiltraadte, sad *Ejler Brockenhus* af

Søndergaarde (paa Fyn) i Fangekælderens. Det var ham, der for at prøve sit Krudt satte Ild til det i Kammeret, medens Skorstensfejeren rensede Skorstenen — men pludselig forsvandt ovenud! Endvidere kan nævnes den tyske Friherre *Sigfred Rindschat*, Heringholm, der kom til Dragsholm i Huitfeldts sidste Aar.

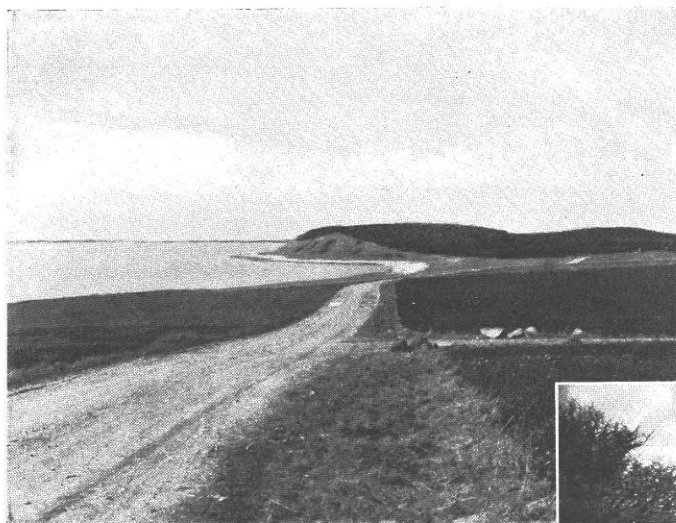
Arild Huitfeldt var — og forblev — ugift, men hans jævnaldrende Søkendebarn, Jomfru *Beate Urne*,

Dragsholm, set fra Øst, omkr. 1650.
Efter Resens Atlas danica.

Dragsholm, set fra Vest, omkr. 1650.
Efter Resens Atlas danica.

Den ualmindelig smukt rundede Kystlinie Vest for Dragsholm og rundt om Ordrup Næs. (Billederne fra F. D. M.).

regerede i Fruerstuen og holdt Hus for ham. Huitfeldt opholdt sig gerne paa Slottet, og straks efter sin Tiltræden byggede han en — nu længst forsvunden — Bindingsværkslænge Nord for Slottet; her var Skriverstuen og et Værelse til Rigens Skriver, og her syslede han, naar Regeringsforretningerne gav ham Tid, med sit store Værk.

ODSHERREDS-BØNDERNE VED 1600

Huitfeldts Indtægt af Lenet (Odsherred og Dragsholm Birk) var fastsat i det saakaldte »Genant«. Under Eskil Okse, der var Rentemester fra 1548, reformeredes Regnskabslenene saaledes, at der beregnedes en fast Sum til Vedligeholdelse, Bevæbning, Folkehold, egen Løn i Penge m. v., og denne opregnede og ved Overtagelsen nævnte, »genannte« Sum — i Naturalier og Penge — skulde trækkes fra den Indtægt, Kongen havde af Lenet. »Genantet« var indført paa Dragsholm 1549. I Huitfeldts Lensbrev af 12. April 1597 er hans »Genant« opgjort til 342 Daler, $7\frac{1}{2}$ Læster Rug (1 Læst = 22 Tønder), $9\frac{1}{2}$ Læster Byg, 511 Tdr. Havre, 12 Tdr. Smør, 30 Køer og Stude, 200 Faar og Lam, 500 Gæs, 470 Høns, 14 Bølsvin, 200 magre Svin, 1 Td. Bergfisk, $\frac{1}{2}$ Td. Aal. Hvad Slottet rentede mere, forbeholdt Kongen sig. Desuden forskellige Rettigheder og Pligter. Af de Oldensvin, som Bønderne ydede, maatte han tage hver 10.; desuden fri Olden til »Genantsvin«.

Anslaaet i Penge er »Genantet« i 1602 opført til 2379 $\frac{1}{2}$ Daler. Men Kongens Indtægt af Lenet var den dobbelte.

En stadig Prisstigning havde gjort sig gældende i Aarene op til 1600, men det var næsten alene Kongen og Herremændene, der fik Fordelen af den.

De fleste Herremænd var saa rige, at de overhovedet aldrig behøvede at tænke paa deres Økonomi, men kunde indrette deres Livsforhold, som det passede dem. Bønderne derimod var fattige. Da der næsten ingen Gødning førtes til Jorden, høstede de kun 3—4 Fold, de delte Bolig med Kvæget, gik i Kofter af Vadmæl eller Lærred og levede af hjemmeavlede Produkter. De kunde ikke vægre sig ved at udføre Herremændens Paabud om Arbejde. Gaardene

En af Odsherreds mest maleriske Fortidsminder, Stendysse i Grevinge Sogn.

Vestsiden af Vejrhøj, ved hvis Fod Dragsholm ligger.

havde de i Fæste for Landgilde, og de gode Tidens Oprettelse af nye Herregaarde førte for Bonden til, at flere af dem blev Ugedagsmænd. Men Byerne blomstrede, og det førte med sig, at flere drog fra Land til By — bort fra en mange Steder hensynsløs Udnyttelse af deres Arbejdskraft. Dette — i Forbindelse med andre Omstændigheder, saaledes for Rørvigs Vedkommende Sandflugt — førte til, at mange Gaarde i Lenet laa hen som »øde«. Endnu i 1605 beretter et Tingsvidne, at 45 af Dragsholms Gaarde er øde. Ikke mindst den Udnyttelse af Bønderne, som Chr. d. 4. tillod sig, da han byggede paa Frederiksborg, maa have bidraget til at gøre Gaardene øde. Man betænke blot, hvad det vil sige, at Huitfeldt 1600 og følgende Aar den ene Gang efter den anden fik Befaling om at lade Bønderne i Dragsholm Len gøre Ægter fra Sundby Færge (det nuværende Frederikssund) til Frederiksborg (Friis: Samlinger til dansk Bygnings- og Kunsthistorie). Hver Bonde skulde køre en Læst Kalk eller tre Læs Mursten, ofte paa Aarstider, da Vejene maatte være bundløse. Der kunde let gaa en 14 Dages Tid eller mere til en saadan Ægtrejse, som Bonden maatte gøre paa sin egen Kost, medens hans Bedrift derhjemme laa stille; og naar han saa endelig kom tilbage til sit fattige Bo, var hans Trækdyr udslidte og udsultede og hans Age-tøj maaske ødelagt. Naar Huitfeldt 1602 fik Befaling om at lade hugge 1000 Baandstager til Kronborg Slots Behov (Danske Saml.), saa vil det sige, at Bønderne uden Betaling skulde hugge dem i Lenets Skove; om de ogsaa skulde transportere dem, staaer der ikke noget om, men det er vel det sandsynligste.

En Del af Indkomsterne af Lenet førtes in natura til København; saaledes sendtes hvert Efteraar en Drift paa 4—500 Oldensvin og o. 150 Gæs foruden andre Viktualier ind til Københavns Slots Behov. Driften af Svinene ind til Hovedstaden tog 3 Dage; til Foder for dem paa denne Tur blev medgivet o. 60 Tdr. Havre. — Da Landgildegæssene ikke forslog baade til denne Sendelse og til Dragsholms Slots eget Forbrug, indkøbtes der Gæs hos Præsterne i Omegnen, saaledes 1604 hos Hr. Hans Pedersen, Sognepræst i Vig, 40 Gæs for 8 Sk. Stykket, ialt 4 Dlr. 23 Sk., og hos Eske Bertelsen i »Hyby« (Højby) 60 Gæs for 8 Sk. Stykket, ialt for 7 Dlr. 18 Sk. (Til en »enkende Daler« gik dengang 4 Markstykker eller 66 Skilling.) Et Lam kostede 22 Sk. ($\frac{1}{3}$ Dlr.). En Læst Byg 48 Dlr. Det kan iøvrigt tilføjes, at Kapitelstaksterne i Gennemsnit for Aarene 1601—20 var for Rug 4,15 Kr. pr. hl og for Byg 3,77 Kr. pr. hl. Smørprisen kendes ikke længere tilbage end 1661—80, da den var 43 Øre pr. kg.

At der dog ogsaa for Bønderne nu og da kunde blive Stunder til at »svinge et Bæger«, viser følgende lille Notits i »Danske Samling«: »Da Odsherreds Ting

under Frederik II var blevet flyttet til Nykøbing, men det havde vist sig, at Besøgene i Købstaden paa Tirsdagene gav Anledning til Drukkenskab, Slagsmaal og anden Uorden, saa udvirkede Huitfeldt en kongelig Befaling af 8. Juli 1598 om, at Tinget atter skulde flyttes tilbage til det gamle eller til et andet bekvemt Sted.«

HUITFELDT OG ODSHERREDS PRÆSTER

Dragsholm Slot ligger i Faarevejle Sogn, og Sognepræsten her oppebar aarlig af Slottet »2 Pund (7 Tønder) Rug, 2 Pund Byg, 1 Fjerding Smør, 1 Ko og 1 Svin. Denne Naturalafgift vurderedes 1602 til 50 Daler, men 1608 til kun 33 Daler«. Paa Slottet var der fra Bispenses Tid et Kapel forsynet med alt til Gudstjeneste henhørende. Om der efter Reformationen til Stadighed eller kun efter vedkommende Lensmands Forgodtbefindende har været en Kapel-Præst, vides ikke; men til visse Tider har der i hvert Fald været en saadan — maaske med særligt Hensyn til de Statsfanger, der sad paa Slottet, og som næppe har faaet Lov at besøge Faarevejle Kirke. Der er bevaret en gammel Optegnelse om, at Johannes, Kapellan paa Dragsholm, døde 14. April 1575 og blev begravet i Faarevejle Kirke. Kapellanden, der tillige var Slotsskriver, synes at være antaget af Lensmanden selv, der ogsaa synes at have lønnet ham af sin egen Lomme. Fra 1733 hørte Kapellet i kirkelig Retning under Faarevejle.

Faarevejle-Præsten *Jørgen Jensen*, der var begyndt som Kapellan hos sin Formand, Hr. Mikkel Christensen, der var den første lutherske Præst i Faarevejle, holdt som sin Forgænger strengt paa den lutherske Lære, særlig med Hensyn til Nadveren. Derved — især — kom han i skarp Modstrid med Arild Huitfeldt, der var en ivrig Tilhænger af den calvinske Retning. Hr. Jørgen kunde ikke roligt finde sig i, at Lensmanden ikke vilde gaa til Alters hos ham og til Dels ogsaa søgte Kirkegang hos Nabopræsterne. Det skete ogsaa jævnligt, at Præsterne i Vallekilde prædikede i Kapellet, dog særlig inden Reformationen. I Huitfeldts Tid kom især Præsten fra Højby, Hr. Eske Bertelsen, til Dragsholm.

Eske Bertelsen var Arild Huitfeldts gode Ven. Han blev Sognepræst i Højby i Aaret 1608, og han var den 3. lutherske Præst der. Den første var Hans Frandsen, der døde 1591; han var en Søstersøn af Sjællands første lutherske Biskop, Dr. Peder Palladius, hvem Christian d. 3. i 1552 gav Højby Kirke og Præstegaard til Underhold i hans Alderdom. Før Hr. Eske blev Sognepræst i Højby, har han antagelig været Kapellan hos sin Forgænger i Embedet, Provst *Lauritz Thuesen*.

I en gammel Bibel, der sikkert har tilhørt Faarevejle Kirke, har nævnte Pastor Jørgen Jensen gjort

nogle ganske interessante Optegnelser, der ogsaa belyser det nære Forhold mellem Lensmanden og Højby-Præsten.

»Anno 1599 den 3. Søndag i Advent, da gik Arild Huitfeldt først til Sakrament, efter at han havde annammet Dragsholm i Forlening; han blev berettet af Hr. Eskild (Eske) i Højby, hvilket ej var tilforn sket af nogen Lensmand i 20 Aar.«

»Anno 1600 var og Hr. Eskild der og gav ham Sakrament.«

»Aarsagen, at Sognepræsten ikke maa berette ham, er denne: Først i Herman Juel Tid (han var Huitfeldts Forgænger som Lensmand 1587—97) blev her dræbt nogle Mennesker og ikke blev sagt nogen Ret over disse Mand-drabere. En var den kgl. Majestæts Bonde, som var Jørgen Jyde af Starreklinde, der Thomas Staldmester slog ihjæl og blev der siden givet hans Hustru 16 Mark for. Fordi jeg straffede Synd og det forgiftige Liv, hans Folk brugte, forklagede Herman Juel Præsten for Arild, saa han blev ham ugunstig. Herren dømmes.«

»Anno 1600, 14. Søndag efter Trin., da var Hr. Jørgen Narrencis, jeg skulde have sagt Errencis men maaske jeg sagde ret, paa Slottet og berettede Beate Urne og gjorde Tjeneste i mit Kald.«

Denne sidste Optegnelse behøver en Forklaring. Jørgen Pedersen Erreboe (Errencis) var 1598 til 1613 Sognepræst i Asnæs. Faarevejle-Præsten regnede ham imidlertid for en Nar (Narrencis).

Det sker ogsaa, at Faarevejle-Præsten prædiker paa Slottet, og Huitfeldt imedens tager til Hørve. Her var ogsaa en særlig Tilknytning, idet Sognepræsten til Vallekilde-Hørve, Mikkel Hansen, havde en Søn, der var gift med en Søster til Rigens Skriver og Huitfeldts højre Haand, Klaus Mortensen. Han var Rigens Skriver fra 1595 og saa længe, Huitfeldt var Kansler. I 1604 vides han at have boet i Holbæk. Naar han er nævnt som Adelsmand og Ejer af Odens Kirke, er det næppe korrekt; imidlertid maa han have haft Kirken i Forsvar, da han 1599 lod Klokken til »Odby« Kirke støbe »paa Kirkens Bekostning«.

Præstens Optegnelser slutter med følgende Salut:

»Anno 1604, 4. Søndag i Advent, da Prædiken var til Ende, og jeg kom ind i Stuen til velbaarne Hr. Arild Huitfeldt, sagde han til mig: Paa Hellig Tre-

kongersdag tør I ikke komme hid; men I kan skrive Hr. Jørgen i Asnæs til, at han skal komme og prædike, fordi jeg vil berede ... Gæstebud; saa kan I drage til Asnæs og gøre Tjeneste der osv. Saa forviste han mig fra min Tjeneste Søndag før Nytaarsdag og Nytaarsdag og satte en Student i mit Kald imod min Vilje. Saadan en gudfrygtig var han. Gud straffe ham!«

HUITFELDT OG ESKE BERTELSEN

Iøvrigt synes der imidlertid at have været et godt Forhold mellem Arild Huitfeldt og de ham undergivne Præster. Og ligesom ved sine tidligere Forleninger synes han med Omhu at have sørget for de Kirker, der stod under hans Opsyn. Navnlig lader det til, at han har søgt at skaffe dem nye Klokker til Erstatning for dem, som Christian d. 4. i 1601 lod fjerne for at støbe Kanoner af dem. Saaledes har han forsynet Egebjerg og Gislinge med Klokker med Aarstallet 1601 og sit Navn, og i Højby Kirke bærer den mellemste af de tre Klokker Aarstallet 1603 og det omst. gengivne Vaabenskjold med Arild Huitfeldts Navnetræk. Desuden bærer Klokken følgende Indskrift:

»Denne Klocke lodt erlig och wellbiyrdig Mand Arild Huitfeldt till Odersberg Danmarks Rigens Kandzeller och Høffvitzmand paa Draxholm støbe til Hibi Kierke paa Kierkens Bekostning.

Borckhardtus Gellegieter Fecit 1603.«

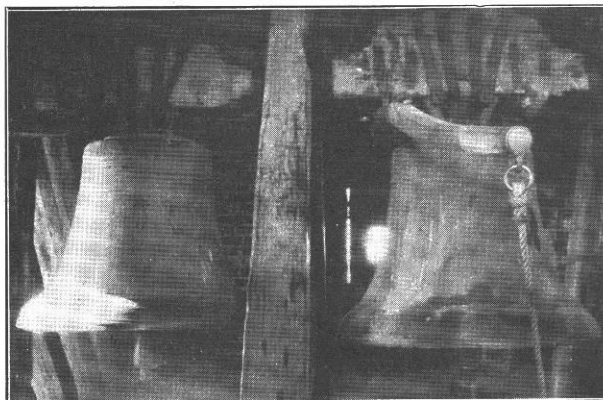
Odersberg er en Forlening i Skaane. Borckhardt er altsaa Navnet paa Klokkenes Støbemester.

Præsten i Højby, Eske Bertelsen, var som nævnt Huitfeldts gode Ven. Dette fremgaar med al Tydelighed af en Tilegnelse i en Bog, som Huitfeldt sender ham. Thomas af Kempis havde udgivet et Skrift om Christi Efterfølgelse, og det var blevet oversat af Huitfeldts nære Ven, den vidt berejste Viden-skabsmand, Provst over Bjeverskov Herred og Præst i Herfølge, Mester Jon Jakobsen Venusinus. (Herfølge laa i Huitfeldts gamle Len Tryggevejle.) De havde mange fælles Interesser og støttede hinanden i deres Studier. 1587 blev han Præst i København, og Mester Klavs Christoffersen Lyskander blev hans Efterfølger.

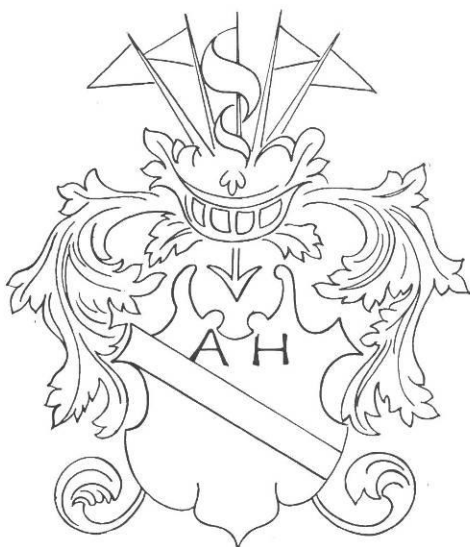
I det Eksempel af denne Venusinus' danske

Arild Huitfeldt.

De to største af Højby Kirkes 3 Klokker. Den til venstre er Huitfeldts. Midt paa Klokken findes nedenstaaende Vaabenskjold.

Arild Huitfeldts Vaabenskjold paa Klokken.

Oversættelse af nævnte Bog skrev Arild Huitfeldt følgende:

Denne Bog haffuer Jeg Arrilld Huitfeldt fore æhred min gode Wen, Her Eske Berttellsen till Høye Kirke Siellesørger. Gud wnde oss saa att epther føllge Christum, att hand liffactigens oc leffuendis maa boe wdj oss, att wij syden formiddellst hans Aand skyll maa samblis wdj Gud.

Drachsholm 1600. 9. Martij.

Arrilld Huitfeldt mpp.

Paa nyere Dansk vilde det lyde:

»Denne Bog har jeg, Arild Huitfeldt, foræret min gode Ven, Hr. Eske Bertelsen, Sjaelesørger ved Højby Kirke. Gud unde os saaledes at efterfølge Christus, at han livagtigt og levende maa bo i (udi) os, at vi siden ved hans Aands Hjælp maa samles i Gud.«

Som man ser, vidner Tilskriften om Huitfeldts kristne Tro.

I Hofmans Foundationer fra Aar 1762 staar om Højby: »Kirken svarer aarlig Afgift til Rector og Hørere i Roskilde. Har 3 Klokker: Den største 1518. Den anden støbt 1603, da Cancellar Arild Huitfeldt var Høvedsmand paa Draxholm. —«

EN RETSSAG MOD VIG-ASMINDERUP

PRÆSTEN

Den 17. Maj 1602 modtog Arild Huitfeldt følgende kgl. Befaling om at tiltale Præsten i Vig og Asminderup, Hr. Hans Pedersen, for Roskilde Landemode og tage Dom over ham:

Till Arrild Huitfeldt, Her Hans Pedersen, sogneprest till Wig sogen, anrørrenndis vt seqvitur.

Christianus 4.

Wor synnderlig gunst thill fornn. Wider, at effthersom wij forfarre, huorledis der skall begiffue sig nogen trette emellom thuende brødre der vdj lehnit vdj Suenninge (Svinninge i Asminderup Sogn), hospitals thiennere her vdj byenn, saa denn enne haffuer oplat garden till den anden, huor effther och ett tingswinde schall werre wdgangit, och nu icke samme opladelsze wil holde, och effther at wij forfarre, huorledis presten ther samme stedtz, Her Hans Pederszenn, sogneprest till Wig (och Asminderup) sogner, haffuer wdgifuit hans breff och kundschaft om samme leiglihet, som hannem dog inthet wedkommer, effthersom j aff same breff, wij eder her huosz tilschicker, widere kunde forfarre, huadt hans mening der medt haffuer werret, tha bede wij eder och wille, attj forne Her Hans Pedersen therforre nu strax ind steffner for superintendenten och capitlet och hannom derforre tiltaller och tager domb paa hannom, huadt straf hannom derforre bør, effther at handt vdj slig werdtzlig sager haffuer wdgifuit slig breffue, som hannom eller hans embede inthet widkommer. Ter med etc. Actum Haffniæ 17. Maj 1602.

Sagen forholdt sig — og forløb — i Korthed saaledes:

Sognepræsten i Vig og Asminderup havde udstedt et Vidnesbyrd i en Ejendomssag mellem to Beboere af hans Pastorat. Det var Præsterne forbudt at blande sig i verdslige Sager, hvorfor det paalagdes Lensmanden at anklage Hr. Hans Pedersen »for Superintendenten og Kapitlet og at tage Dom over ham«. I Henhold til denne Befaling optraadte Huitfeldt da som Anklager paa Roskilde Landemode. I en gammel Optegnelse fra dette Møde refereres Sagen saaledes: »En Præst i Dragsholm Len er i Fare for et skriftligt Vidnesbyrd. En Bonde er syg, en anden (hans Broder) gaar til ham og tager Præsten med sig og spørger til den syge, om han vil give Minde til, at han maa fæste hans Gaard. Han siger ja. Dette Bevis giver Præsten den anden; saa farer

han ud (til Lensmanden) og fæster den syges Gaard. Den syge kommer op, vil selv have sin Gaard, og siger nej til Præstens Vidnesbyrd. Sagde jeg noget, siger han, da var det i min Sygdom og Ubesindighed. Derfor var Præsten i Fare.« Af Landemodet blev Præsten kendt skyldig; det unddrog sig dog for at ikende ham nogen bestemt Straf, men henstillede Sagen til Kongens Afgørelse. Da det næppe har været Huitfeldt om at gøre at faa en af sine Præster gjort uheldig for en ringe Forseelse, synes Hr. Hans at være sluppet taaleligt fra Sagen. I alt Fald blev han snart efter Provst i Odsherred, og d. 4. Novbr. 1604 udstedte han som saadan i Forening med Arild Huitfeldt Fundats for et Legat, som Præsten Peder Christensen i Nykøbing havde stiftet. (H.F.Rørdam: Arild Huitfeldt.)

HISTORIESKRIVEREN

Arild Huitfeldt som Historieskriveren — ja, herom kunde der skrives lange Afhandlinger. Her er imidlertid kun Stedet for at behandle Huitfeldt i hans Forhold til Odsherred, og derfor skal hans Historieskrivning, der jo imidlertid er Grunden til hans Berømmelse, kun berøres i Forbigaaende.

Paa Frederik den Andens Tid naaede Adelen en saadan Stilling, at den prægede hele Samfundet og Tidens Historie i en saadan Grad, at det er uden Sidestykke. Dens Udvikling gik i en helt anden Retning end før set, ind paa en mere ideel Bane. Den var blevet overflødig som Krigerstand og var nu en Godsejerstand, hvilket medførte, at flere Penge kom ind i Landet, og det bevirkede igen et mere luksuriøst Liv for Overklassen. Børnene opdroges paa Latinskoler og sendtes senere paa Udenlandsrejser, og mange højtdannede Adelsmænd og adelige Kvinder virkede for Oplysning og Videnskab. Herluf og Birgitte Gøje stiftede Herlufsholm. Magister Anders Sørensen Vedel, en af den hjemlige Renæssances mest tiltalende Repræsentanter, Tyge Brahes Hovmester og senere Kongens Slotspræst, indlagde sig sine store Fortjenester som Skribent — Oversættelsen af Sakse, Danske Viser og — først og fremmest — Forarbejderne til den store Danmarkshistorie. Beklageligvis fik Kongens Historieskriver, som han kaldtes, aldrig fuldført dette alt for stort anlagte Værk. Da Aarene gik, uden at det blev fuldført, tog Formynderregeringen det fra ham. Han blev først afløst af Niels Krag; men denne skrev kun Latin, og

sluttelig blev det da overdraget til Rigets Kansler, Arild Huitfeldt at fuldende Værket. Arild Huitfeldt er den første danske Historieskriver, der brugte de danske Arkivers Brevsamlinger i Historiens Tjeneste. Og han skrev sin Historie paa Dansk. Værket fik maaske ikke den Stil og den Folkelighed, som Vedel havde kunnet give det, og det skorter noget paa Kritik, ligesom det er præget af Adelsmandens Partistilling. Foruden at bruge de foreliggende Kildeskrifter og andres Studier har Huitfeldt ogsaa paa mange Omraader benyttet sig af Gætninger. Men det er slaaet fast (D. R. H.), at hans Danmarks Krønike i lange Tider stod »som det Værk, der helt udtømte, hvad der kunde vides om vor ældre Historie«. 10 store Kvarter fyldte Værket, da det var færdigt, og dets Udgivelse strakte sig over Aarene 1595—1604. »At leve udi Tiden og ikke vide Tiden (Tidsløbet, Historiens Gang), er som ikke at være til«, satte Huitfeldt

Faarevejle Kirke.

som Motto paa Titelbladet til den afsluttende Del af Historien. »Et Mindesmærke«, kalder I. A. Fredericia det, »om den største Kærlighed til Folkets Fortid, dannet med overordentlig Flid af forholdsvis tarveligt Stof ... skrevet i den hevidste Hensigt at skabe et Nationalværk.« Hans Haandskrift er smuk og dannet, hans Ræsonnement sundt, og han er ikke uden Humor. At han imidlertid heller ikke savner

Tidens udbredte Overtro, viser følgende Linier fra et Brev til Kristoffer Walkendorf: »... Over Byen er set et Himmeltegn, en stor Mand med et sort Kyrad og al sin Rustning. Gud afvende al ond Betydelse.« Hvad der imidlertid saa end kan siges for eller imod, hans Bedrift var enestaaende. »Det er«, som Kr. Erslev siger, »Huitfeldts u dødelige Fortjeneste, at han gav Danmark et Historieværk saa omfattende og indtrængende, som faa Lande i hin Tid var i Besiddelse af.«

HUITFELDTS SIDSTE AAR

I December Maaned 1606 fik Huitfeldt et apoplektisk Anfald og laa længe syg. 1808 var et anstrengende Aar at komme igennem; navnlig var der to Fester, der maatte tage haardt paa en svagelig Mand — den 25. Maj, da Kongen havde alle Stænderdeputerede som Gæster paa Slottet, og den 17. Juni, da Herredagen sluttede, og alle Rigsraaderne ligeledes var Kongens Gæster. Begge disse Dage gik det nemlig varmt til, som man kan skønne deraf, at Rigsraad Eske Brock i sin Dagbog har mærket dem

begge med de ominøse Kors (den førstnævnte Dag 3, den sidste 2), der var Tegn paa, at der blev drukket stærkt, for ikke at sige over al Maade, og det var ikke let for nogen Gæst at holde sig tilbage.

Fra 1. Maj 1609 at regne fik Huitfeldt sin Afskedsansøgning bevilget.

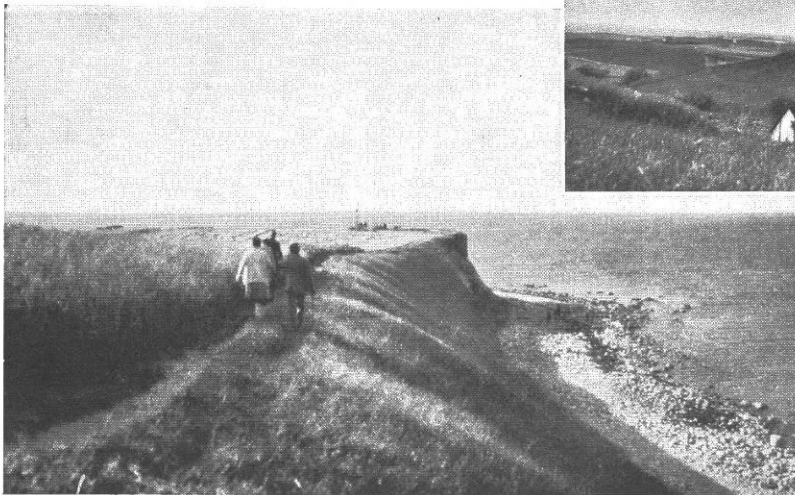
Besigtigelsesforretningen ved Afleveringen af Dragsholm foretoges af Anders Dresselbjerg til Vognserup, Lensmand paa Holbæk Slot, og Vilhelm Dresselbjerg, Lensmand paa Ringsted Kloster og Landsdommer paa Sjælland.

Sine sidste Dage henlevede Huitfeldt, der jo endnu var Skoleherre, paa Herlufsholm. Den 16. December 1609 døde han af et Slagtilfælde.

Liget blev balsameret og hensat i en aaben Begravelse i Herlufsholm Kirke.

Kongen opfordrede den nye Rigens Kansler, Jakob Ulfeldt, til »ligesom han nu traadte i hans (Huitfeldts) Bestilling, saa skulde han ogsaa træde udi hans Fodspor«.

Tage Christiansen.

Ordrup Mølle

Gniben, den yderste Spids
af Sjællands Odde

Foraarsvers

af Tage Christiansen.

De første Vintergækker

Jeg har skaaret dem ud af
den frosthaarde Jord,
jeg har hjulpet dem varsomt, de
Længsler, der gror,
— giv dem Lov at faa Liv da,
forinden de dør!

For jeg tror, der er smukt bag det
skærmende Slør.
Jeg har anet en Verden af Skøn-
hed og Haab,
af Længsel og Drøm om en
Kærligheds Daab.

Og jeg sender dig dem, for jeg ved,
at du tror,
at det gode og skønne vil
sejre paa Jord.

Mod nye Vaar

Et Stærefløjt,
lidt Tøvejrssprøjt,
en lille Piges Latter —
et Væld af Lyd,
et Raab af Fryd:
Nu kommer Vaaren atter!

Det myldrer op,
det gaar i Hop,
hvor Solen varmer Mulden —
mod nye Vaar
med Smil det gaar
paa Flugt fra Vinterkulden.

EN FAMILIE FRA ODSHERRED

AF PASTOR N. A. JENSEN, MØGELTØNDER
TIDLIGERE LUMBSAAS

Syttende søndag efter trefoldighed aar 1767 blev efter endt prædiken i Højby kirke to børn baarne ind for at indlemmes ved den hellige daab i Herrens menighed. Det var to husmandsbørn fra landsbyen Gudmindrup, præsten, hr. Laurentius Stub, den dag skulde døbe; men de havde — iøvrigt efter tidens skik — helt velfornemme gudmødre; ti de to unge piger, der nu traadte frem til daabskilden med de smaa, var ingen ringere end jomfruerne fra Anneberg, kammerraad Hansens vel kendte sted-døtre, den 19-aarige Katrine Marie og den kun 16-aarige Susanne Kirstine. — Det var iøvrigt ikke første gang, de røgtede denne smukke og alvorlige lille menighedsgærning. Tværtimod, trods deres ungdom og trods det, at familien kun havde boet der i sognet i 3—4 aar, var det endog ualmindelig hyppigt, at godtfolk i Højby sogn havde bud paa Anneberg, naar de skulde have »barn i kirke«. De unge døtre syntes da hurtigt at være blevet kendte, og det vel kendte, i det hele sogn, særlig nok den ligefremme og livlige, men tillige fromme og gode jomfru Katrine Marie. For aaret 1766 finder vi saaledes hele 6 gange »jomfru Bang paa Anneberg« som gudmoder ved daab i Højby kirke. (Skønt kirkebogen ikke har forbogstaverne hver gang, kan det — af andre grunde — kun være nys nævnte K. M.). Disse to søstre skulde senere blive mødre til to af Danmarks mærkeligste mænd: N. F. S. Grundtvig og Henrik Steffens.

— — — Vi skal i disse linier dvæle lidt ved dem og deres familie, især den tid, der hører Odsherred til, særlig ved jomfru Katrine, der synes at have været en af vort folks bedste kvinder. Hendes hovedgærning i den modne alder falder vel uden for Odsherred og saaledes uden for nærværende ramme, men ogsaa smaa begivenheder fra barndom og ungdom kan have værdi og oplysende betydning; de er som flodens spæde kilder paa bjærgene.

KAMMERRAAD BANG OG HANS BØRN

Inde i Ulkerup skov (Egebjerg sogn) ligger en lille sø, egentlig kun et kær; i nærheden rundt om staar enkelte frugttræer og sammensunkne diger — sparsomme minder om landsbyen Ulkerup, som laa her endnu ved midten af forrige hundrebaar (1750).

Til denne by kom i aaret 1728 en ny mand. Han

hed Niels Kristian Bang og var søn af præsten i Vorbasse (Ribe stift) Jørgen Bang og dennes hustru Dorte Mariche Koch. En mandhaftig præstekone forresten, samme madam Bang; krøniken fortæller, at »hun selv kørte med sin plov, røgtede selv sine høveder og var undertiden borte 2—3 døgn om føde til sig og sit hus.« Hendes søn var det altsaa, der bosatte sig i Ulkerup. Han var nemlig blevet udnævnt til opsynsmand (inspektør) over de kongelige godser i Odsherred, og i denne gærning finder vi ham lige til hans død. Ved samme tid ægter han en Katrine Marie Kjær; men den nærmere forbindelse (om der ellers er nogen) mellem bosættelsen i Ulkerup, udnævnelsen til opsynsmand og saa giftermålet — om hun f. eks. bragte ham »stedet« — har jeg ikke kunnet efterspore. Hun fødte ham i aarenes løb 10 børn, hvoraf 4 dog døde som smaa. Vi ved iøvrigt intet om dem fra Ulkerup-tiden; men aar 1738 finder vi dem boende i sognets kirkeby, paa Egebjerggaarden, nabo til præstegaarden. Dette tyder paa økonomisk fremgang, da Egebjerggaarden nærmest var at kalde en herregaard. Nogle faa aar efter har Bang da ogsaa faaet kammerraadstitlen. Han har da været en mand med virkelyst og megen dygtighed, ventelig en arv fra den ejendommelige moder. Men han turde have faaet mere arvegods fra hjemmet: vi faar det indtryk, at kammerraad Bang ogsaa har haft hjærtet aabent i tro for den kærlighed, som hans dattersøn engang skulde kalde den »rolige kilde for kræfternes elv«, og at hans dygtighed derfor var af saa ædel art, som den var dybt hentet. Vi tør tro, at livet paa Egebjerggaarden er blevet ført i den guds frygt, som ikke blot er al visdoms, men ogsaa al dybere dygtigheds begyndelse.

Med den nærliggende præstegaard er der plejet hyppigt samkvem, og livet er ført jævnt og muntert i den lykkelige enkelhed, som nu om dage er saa sjælden.

Men i aaret 1743 sker heri en afbrydelse: Bang mister sin hustru og staar nu ene med sine 6 børn, af hvilke det ældste kun er 13 aar. Dog, endnu samme aar gifter han sig igen. — Man kan finde et saa hurtigt nyt giftermål paafaldende; men dels tænkte tiden lidt anderledes den gang end nu, dels kan et saadan hurtigt skridt netop være bevis paa stor lykke i det første ægteskab: samlivets velsignelse har væ-

ret saa stor, at enlighed synes umulig. Nok er det, den 46-aarige enkemand ægter den 16-aarige Ulrikka Eleonore Swane, datter af kommerce-raad Peder Swane til Anneberg og Ellinge, to herregaarde i det nærliggende Højby sogn. Man tør vel slutte, at det maa have været en ualmindelig, ung pige, siden Bang turde bede hende være stedmoder til 6 børn! — I aarenes løb skænkede hun sin mand 9 børn til — der har været arbejde til bægge hænder for den unge moder med at passe det store hus og saa stor en børneflokk! Men hun gjorde ikke sin mands tillid til skamme.

— — Et par ord om de mest kendte af disse mange børn, inden vi særlig dvæler ved den ene af dem. Jørgen Andreas B. blev præst. Var først kapellan i Vig, senere sognepræst i Store og Lille Fuglede og døde som sognepræst i Korsør 1791.

Oluf Lundt B. gik den juridiske vej og naaede denne stiges højeste trin. Blev adlet 1777 (de Bang) og døde som justitiarius i hof- og stadsretten.

Peder Swane B. (den første af andet ægteskab) blev præst. Var som sin halvbroder først kapellan i Vig, derefter sognepræst flere steder i Norge og endte som sognepræst i Vig. Død 1792. Hans søn Jakob Bang døde som domprovst i Roskilde 1841 og var fader til minister P. G. Bang.

Vibeke Margrete B. — mest nævneværdig formedelst sin ejendommelige skæbne. Hun blev som 15-aarig gift med en ældre præst, Hans Toneby i Nykøbing S., og — enke aaret efter! Giftede sig senere to gange til, men disse ægteskaber var ogsaa kortvarige.

Frederik Ludvig B. — den bekendte læge ved Frederiks hospital. Gennem sit ægteskab med enkefru Mynster blev han stedfader til (den senere) biskop Mynster. Grundtvig og Mynster blev saaledes en slags fættre.

Den førnævnte Susanne Kirstine. Hun blev 1770 gift med lægen Henrik Steffens (Stavanger—Helsingør) og moder til den berømte Henrik S., der som tænker og ildfuld taler skulde faa en saa mægtig indflydelse paa sin tids ungdom. Bekendt er jo især hans vækkende og befrugtende indflydelse paa Oehlenschläger som og paa den 10 aar yngre fætter fra Udby.

Joachim Emilius blev købmand i Hillerød og senere i Holbæk, hvor han spillede en fremtrædende rolle. Han byggede slotsmøllen paa det gamle Holbæk slots ruiner og anlagde den i sin tid bekendte have. Han døde 1827 som den sidste af kammerraad Bangs nitten børn.

DEN UNGE KAPELLAN

— — Det har været et rigt og sundt liv, der udfoldede sig paa gaarden ved foden af Egebjærget

i 50-aarene, og den livlige, begavede Katrine Marie (den tredje af de ni fuldsøskende) sugede honning af det allesammen. De ældste brødre kom hjem i ferien som studenter; den ene blev snart præst i nabosognet (Vig), søstre blev trolovede, den ene gift ind til det nære Nykøbing; hjemmet udvidedes saa at sige til alle sider og berigedes derved. Og i aaret 1758 (—61) kom saa dertil, at den gamle provst Arctander i Egebjærg tog sig en medhjælper, Johan Ottosen Grundtvig hed han og var søn af præsten i Vallekilde. — Et par ord om hans slægt: den hører Odsherred til i mange led. Den ældst kendte hed Morten Tuesen, skal være født i nærheden af Rørvig paa et sted, der hed Grundtvig — deraf navnet. Han blev borgmester i Nykøbing. Død 1618. Hans søn Jørgen Mortensen ligeledes (1657) som borgmester i Nykøbing. Denne havde to sønner, der ogsaa blev knyttede til Nykøbing, den ene, Hans Jørgensen, som byfoged. Disse to brødre er de første, der antager Grundtvig-navnet. Blandt Hans G.s sønner er atter den ene, Morten G., knyttet til Nykøbing som byfoged, saaledes altsaa at slægten i fire led hører denne by til, mens en anden, hr. Jørgen, døde som præst i Kregome og Vinderød (o: Frederiksværk). Han er fader til hr. Otto, præsten i Vallekilde, hvis søn, Johan Ottosen, vi nu møder som kapellan i Egebjærg. (N. F. S. Grundtvig stammer saaledes fra Odsherred ikke blot paa mødrene, men fuldt saa meget paa fædrene side.) — Ved den unge kapellans ankomst har præstegaarden sikkert faaet forøget værdi som naboskab for familien Bang. Vi kan tænke os, at han rigtig har passet ind i selskabet paa Egebjærggaarden, hvor der altid var ungdom. Den kvikke og frimodige Katrine Marie (11—13 aar) er da ventelig snart blevet hans yndling. De har snakket baade løst og fast dernede i haverne ved foden af kirkebakken og fulgtes ad op ad »bjærget«, naar klokkerne kaldte. Hvorom alting er, de to skulde senere gennem et langt liv blive hinandens trofaste venner og ledsagere, baade naar livet var at ligne ved en leg i en have, og naar det blev tungt som en vandring paa bjærge.

To alvorlige ting kom de iøvrigt til at opleve sammen allerede her, idet hendes fader, den nu 63-aarige kammerraad, døde sidst paa aaret 1760 og den gamle provst ind i det følgende aar. En ny præst, Møller, kaldedes til Egebjærg, og den unge kapellan maatte søge sig virksomhed andet steds. Vi træffer ham som medhjælper hos den Nykøbing præst 1762 —66, hvorefter han blev sognepræst paa Sjællands Odde 1766—76.

Imidlertid ændredes livet paa Egebjærggaarden ikke mindre. Det hørte huset til med hurtige giftermaal: fem maaneder efter kammerraad Bangs død ægtede enkefru Ulrikka Eleonore »velædle og velbyr-

dige hr. kammerraad J a c o b U l r i k H a n s e n — et ægteskab, der skulde blive 30-aarigt og meget lykkeligt og smukt. Det blev velsignet med to børn, saa der altsaa nu var tre kuld børn (sytten levende); men de fleste var nu allerede »fra haanden«. Det vides iøvrigt, at Jacob Hansen var en omsorgsfuld fader for alle dem, der endnu trængte til hans faderlige godhed. Katrine Marie kom saaledes til at nyde meget godt af ham. N. F. S. Grundtvig siger i sin ligtale over sin moder, at hun og hendes søskende har haft en stedfader, der intet sparede, for at de kunde komme til at leve deres navn, og især deres kristennavn, værdigt.

Egebjærggaarden skulde imidlertid ikke længe blive deres hjem. I oktober 1765 konfirmeredes Katrine Marie herfra; men et af de følgende aar flytter familien til Anneberg, mulig ved fruens fader, kommerceraad Peder Swanes død. Samme Aar træffer vi »jomfru Bang fra Anneberg« som gudmoder ved daab i Højby kirke (og senere meget ofte, som nævnt i begyndelsen).

UNGDOMSLIV PAA ANNEBERG

Det er da paa Anneberg, at Katrine Marie og hendes yngre søskende tilbringer deres ungdomstid. Her havde deres moder levet sine første seksten aar, indtil hun, knap fuldvoksen, indgik sit første ægteskab. Nu vendte hun tilbage hertil med sin anden mand og sine børn — et langt, lykkeligt liv ventede hende endnu. Her havde hun leget og drømt; her fik nu hendes døtre lov at drømme — paa den skønne plet ved Issefjorden — en kort, men smuk ungdomsdrøm paa de vuggende vover, inden de gik i land til de ægteskaber, i hvilken de skulde blive mødre til to af vort lands navnkundigste Mænd. Naar da Steffens' og Grundtvigs mødre skulde fortælle deres sønner noget rigtigt smukt fra deres »unge dage«, da er det blevet noget om grønne bøge og røde tage, om blaanende bølger og blinkende sejl, naar skibene stod fjorden op og gik fra den gamle kongestad ud gennem snævreringen — ud paa det aabne hav. — Sønnernes liv blev en saadan sejlads.

Men livet paa Anneberg er ikke gaaet med drømme alene; alt tyder paa, at der har været ført et liv i den gudsfrøgt med nøjsomhed, som er den store vinding, i det arbejdets og bønnens yrke, som har de rige forjættelser. — Intet under, om folket i sognet snart kom i venligt forhold til familien og bad døtrene med ved deres fester i kirke og hjem. Især synes det da at have været Katrine Marie, som med sine sjældne egenskaber har vundet folks hjerter.

Vi tør tegne hendes ungdomsbillede saaledes: klog og viljekraftig, ualmindelig aandelig bega-

vet, kæk og raadsnar — »hellere død end raadvild« blev hendes valgsprog i de senere aar; hun forstod baade at føle sig og føre sig som den ædelbyrdige kvinde, hun var; og dog, eller just derfor, tillige jævn, venlig og forstaaende over for alle, »folkelig« for at bruge et ord, hendes søn har lært os at elske; i besiddelse af den finfølelse og ægte dannethed, der forbyder at indlade sig paa noget simpelt af nogen som helst art, men tillader at gøre det usædvanlige, naar forholdene byder det, fordi en øvet og sund samvittighed — og ikke folks tit uheldige meninger — er det sikre kompas, hvorefter der styres. Paa sine ældre dage røg hun saaledes flittig tobak af lange lerpiber, fordi hendes broder, lægen, tilraadte det. (Hun havde et skrøbeligt helbred størstedelen af sin levetid forresten.) — En ærlig og djærv natur, der kunde sige folk sin mening ind i ansigtet, men ikke bag deres ryg, fordi det er saa ufint og saa lidt kristelig sømmeligt. Og alt dette som en foldrig afgrøde af ordets sæd i »et smukt og godt hjærte«, thi hun var først og sidst en from og ydmyg, gudhengiven sjæl, en gudfrygtig ung kvinde (for at bruge et ord, der desværre er i ringere kurs nu om dage end for 100 aar siden). — Katrine Marie Bang maa have haft adskilligt af det, vi beundrer hos naturer som fru Hald, Poul Møller og Mathias Claudius — frisk, fri, from, fro. — — —

Alt dette havde nu ogsaa den unge præstemedhjælper i Nykøbing øje for. Han kendte hende jo som det kvikke barn fra Egebjærg. Nu havde han atter lejlighed til jævnlig at se hende, da Anneberg kun ligger $\frac{1}{4}$ mil fra Nykøbing. Vel blev han allerede 1766 præst paa Odden, men hans hjærte er nok allerede da fangen, og hendes til alt held med. Under aaret 1768 læser vi i Højby kirkebog:

»Den 4. Oktober (en tirsdag) copuleredes velærværdige Hr. Johan Grundtvig, Sognepræst til Oddens Menighed, og Jomfru Katrine Marie Bang paa Anneberg, foreviste Kongebrev og Copulationsseddel, samt til Forlovere velærværdige Hr. Grundtvig, Sognepræst til Vallekilde og Hørve Menigheder, og velb. Cammerraad Hansen paa Anneberg.« —

Saa drog Katrine Marie som præstekone til Sjællands Odde.

PAA SJÆLLANDS ODDE

Otte aar tilbragte hun med sin mand derude. Og vi tør tro, hun har bragt baade friske kræfter og god vilje med sig til sin gerning. Hun var sin mand inderlig hengiven, styrede hans hus med stor dygtighed, forstod sig baade paa pengesager og gaardens drift (vi mindes hendes plovkørende farmoder fra Vestjylland!); hun har dog sikkert ikke anvendt sine kræfter udover hus og have, hvilket sidste vi ved, hun havde megen omsorg for; de æld-

ste træer i haven skal stamme fra hendes tid. I mangt og meget var hun klogere end sin mand, og han erkendte det. Ofte, naar folk kom og spurgte ham om et eller andet af mere praktisk art, svarede han: »Det ved jeg sandelig ikke! Gaa til min kone!« Hos hende gik de ikke fejl hverken i det ene eller det andet anliggende.

Det var et afsides sted, de var komne til derude paa Odden »mellem tvende have«, og det daglige liv er gaaet jævnt og stille. Med undtagelse af en køretur engang imellem til hjemmet paa Anneberg, til Nykøbing, hvor to søstre boede, til Vig, hvor en broder var kapellan, er de sikkert kun sjældent kommen uden for deres smalle landstrimmel af et pastorat, men har levet med og for deres menighed, optaget af deres gærning; levet det stille hjemmeliv, som er saa gunstigt for sindets videre uddybelse, for sædens vækst i hjertemulden. Iøvrigt turde den simple nødvendighed have gjort sit til, at det blev et stilleliv, de førte; ti deres kaar var meget knappe. Man vil forbavses ved at høre, hvor smaat det stod til. Maaske en og anden kunde have lyst til at faa et lille indblik i de tiders præstekaar; saa træffer det sig saa heldigt, at Johan Grundtvig, der var meget skrivende, har givet al ønskelig oplysning derom. I kaldets embedsbog har hans flittige fjer bl. m. a. nedtegnet følgende m. h. t. præstegaarden og indtægterne i det hele:

Kaldets indtægter, vist og uvist, smaat og stort, kan beregnes, det ene aar mod det andet, til 300 rdl. (!) foruden det lidet overskud til udgifter, som præstegaardens ypperlige avling kan give af sig. (Marken fandtes paa — 121 steder, mest en ager hvert sted; saa det har jo været et net landbrug!). Efter saadan indtægt svarer jeg aarlig i pension til min formands enke 24 rdl. ... Til kaldet ligger ellers ingen herligheder ... skov, olden, rør- eller tørveskær; men er vel af de mindste præstekald i dette ganske stift; og maa man her med megen besværing og bekostning anskaffe sig andetstedsfra baade gravtørv, storbrænde og hjultømmer. Den meste ildebrand her ved steden bestaar af lyngtørv, hvoraf jeg aarlig har skaaret 90 a 100 læs, hvortil jeg og efter forrige skik faar to læs lyngtørv af hver gaardmand i Yderby, imod at jeg derfor giver dem ½ tønne øl og 2 potter brændevin. Samme mænd leverer af marsvins- og sælhundefangsten 16 potter tran. Derfor en ½ tønne øl ... Hver juletid giver hver gaardmand en høne, hver paaske 1½ snes æg. Hver mortensdag 1 skp. byg kaldet grisekorn, i stedet for grisetiende. -aa giver de og i juni noget komælk, ved mikkelsdag faaremælk, og alle de, som fisker, sild. De udage præstegaardens gødning og ellers giver adskillige rejser. Hver husmand og -kone gør sin høstdag, hver husmand sin møgdag ... Hver gaardmand betaler mig 24 skilling i st. for ost ... Offeret kan give 19 rdl., men kun hvis jeg sender sedler. (!) — — —

— Ja, vore forfædre kendte »gudsfrøgt med nøjsomhed«. I omtalte embedsbog findes flere optegnelser, der viser os gudsfrøgt hos vort ægtepar, og som giver os glædelige oplysninger om, at de stil-

færdige præstefolk ikke har været saa fattige til sjælen som til kroppen.

Fra de allersidste dage af den tiaarige præstetid derude paa Odden stammer følgende mærkelige hjerteudbrud: »1776 10. Juli kaldte Gud og kongen mig herfra til at være sognepræst for Udby og Ørslev i Baarse herred. Gud, som kom mig i hu og lod buen briste, da den var haardest opspændt, lyksaliggør denne vej for mig, mine og dem, som skal høre mig. Amen!«

Der forekommer mig at være dobbelt bund i disse smærte- og glædefyldte ord: de trykkende kaar og sjælens bue under tunge tankers tilskikkelse. I hvert fald ved vi, at det præstepar, der i aaret 1776 flyttede ned til Sydsjælland, var ikke af de helt almindelige. I den tid, da frafaldet fra gammel kristentro blev saa almindeligt, stod de fast paa *underets kristendom* — vel fordi de havde erfaret underet i deres eget liv. Derfor kunde deres søn ved deres baare kalde sin fader »nidkær, retsindig, gudsfrøgt, arbejdsom, uegennyttig og gavmild som faa«. Og om sin moder siger han bl. a.: »Hun tugted, formanede, læste og underviste os trolig i barndoms aar, tidlig at læse og bede hans ord og berede ham pris af de gamle højtidsalmer. En gudfrøgtig og forstandig moder var hun, ind- og udvortes en præstemoder som fader Johan en præstefader. Gudsfrøgt var det eneste arvegods, de ventede at efterlade os, og det var i deres øjne langt mere end guld og sølv, og deres højeste ønske var, at alle sønnerne maatte vorde ordets tjenere — som da og skete.«

Halvandet aar efter Grundtvigs kaldelse til præst i den by, hvor hans gamle moder boede, Præstø, afgik hun ved døden og blev begravet paa kirkegaarden der. Han skrev dengang digtet »Min Moder«, hvoraf sidste vers lyder:

O, moder-støv og moder-aand!
mit hjertes tak du have,
som lærte mig, i lede-baand,
paa Herrens ord at stave,
at stave, grunde, bygge paa
det ord, som aldrig skal forgaae!

Og mange aar efter moderens død sang Grundtvig om hende:

Min moder Cathrine Marie Bang,
hvis hjerte genlød af Guds engles sang,
hvis øje var klart, og hvis tro var stor,
som takked for smuler ved Herrens bord,
hun troende lagde sig i støvet ned,
af støvet opstaar hun med herlighed!
Vil nogen slynge en blomst om min stav,
han plante den paa min moders grav!

ARVEN FRA SLÆGTEN

Da Johan Grundtvig og hans hustru brød op fra Sjællands Odde, da har de ejet mere end de fleste i

de tider af den store tro og det klare øje og det sangrige hjerte. Og er det ikke netop det, vi ser gaa i arv til den søn, som syv aar senere skulde blive skænket dem der nede i Udby? Meget andet tog han i arv fra slægten i Odsherred: det djærve og kraftfulde, det folkelig-jævne; men da ogsaa hine sjælens ædlere ævner: den store tro — han flyttede adskillige bjærge med den; det klare øje — han saa med det baade det store og det skønne

hernede, som og det, der til daglig kaldes det usynlige; og han saa med det — seerblikket — slægternes sammenhæng og vilkaarene for deres sande og sunde udvikling; og endelig og ikke mindst det sangrige hjerte — han gav os ud af det vel den mægtigste salmesang, der har tonet fra nogen salmedigter i kristenheden. — —

— Hvad om hans forældre, den dag de sagde farvel til Oddens præstegaard og kirkegaard, hvor de havde maattet begrave deres førstefødte søn, kunde læst det skønne mindevers, som deres sidste, endnu afødte søn en menneskealder senere skulde sætte netop paa denne kirkegaard:

De snekker mødtes ved kvæld paa hav,
og luften begyndte at gløde ...

Eller om de, i de dage, da de tog afsked med Odsherred og dets kirker, som de kendte saa godt, kunde hørt lidt af den salmesang, som et hundredeaar efter skulde lyde i dem og skyldes deres sangrige søn ...

— — Men vi, som hører den, og er glade for at lægge stemme til hans ord, vi vil mindes baade ham og hans ædle slægt fra Odsherred og mest den mo-

der, som han selv mindedes med saa stor kærlighed og tak, den »dybsindige« moder, som fader Johan engang kalder hende i brev til sønnen. Og vi vil glæde os over, at der i Odsherred er rejst en mindesten, der vil hjælpe til at bevare denne kvinde i erindringen gennem slægterne. Uden for Egebjerggaardens have er den rejst, og afsløringen fandt sted paa Grundtvigs fødselsdag (8. septbr.) 1915 med taler af Th. Bredsdorff og pastor Lund. — For hun er

dog vel den blandt mennesker, der har haft dybest indflydelse paa ham. Hende var det, der »lærte pogen stavene at tyde« og bad og græd med ham, til den svære kunst var lært. Hende var det, der beredte ham det »aftensæde ved det vakre, lille bord«, som han siden mindes med saa dyb en glæde, at han udbryder: O! hvad var vi, om vi glemte slig en hellig gammenstid!

Men den allerskønneste gammens-tid har hun nok beredt ham i den aarlige julefest. Naar hendes bløde haand vækkede ham paa julens festlige mor-

gen, naar hendes lyse øje tindred ned i hans, da har hun vakt den barnlige julefryd i hans sind, som han længst maatte mindes, og om hvilken han som graahærdet skjald maatte synge:

Mens som barn paa landet jeg var hjemme,
julemorgen var mit himmerig.

Derfor vil alle danske, som føler sig i gæld til N. F. S. Grundtvig, ogsaa mindes hans moder med tak, ihukommende sønnens ord:

Vil nogen slynge en blomst om min stav,
han plante den paa min moders grav.

Mindestenen over Grundtvigs Moder.

TJENESTEPIGE PAA EN GAARD I ODSHERRED FOR 60 AAR SIDEN

NOGLE MINDER FRA UNGDOMMEN FORTALT AF EN 77-AARIG KONE
I SIDDINGE

Mangt og meget har forandret sig i Løbet af de Aar, jeg kan huske tilbage, ogsaa det daglige Liv Aaret rundt paa en Bondegård. Jeg skal her fortælle lidt om det daglige Arbejde og Skik og Levemaade paa den Tid, da jeg som ung Pige kom ud at tjene paa en Gaard i Odsherred.

Dagen var lang og travl. Naar Klokken var 8 om Morgenen, skulde Pigerne være færdige med Malkning og Rengøring og Skuring af Spande og meget andet. Mælkefadene blev saaledes først vaskede, derefter blev de kogt et Par Minutter i en Kedel, fire-fem ad Gangen, for endelig at blive taget op og skyllet i rent Vand. Ved denne Tid kom Pigerne ind, og der blev taget fat paa Spinderokken og Blaartotten. Konen spandt selv Hørgarnet. Den Traad, vi dengang syede med, blev spundet lidt finere og af den allerbedste Hør. Der blev tvundet to Traade sammen, saa det var en stærk Traad.

Naar dette Arbejde var til Ende, meldte der sig straks noget nyt. Naar Lerfadene revnede eller gik helt over, blev de sat paa Loftet, til Hørspindingen var forbi; saa skulde der laves Fade en Dag, og saa kom Drillebordet frem. Det var en rund Brik af 6 a 8 Tommers Bredde med en Pind midt i og et Baand øverst i Pinden og ned i Brikken. Forneden i Pinden var en Pig, som Konen i Forvejen havde faaet hos Smeden. Denne Pig blev sat paa Lerfadet, hvor Hullet skulde være, og saa blev der trukket op og ned i Baandet. Naar Pig'en skar godt, var der snart det ønskede Hul. Saa blev Skaarene syet sammen med den stærke, hjemmespundne Traad og bagefter kittede og lagt til tørre.

Henad Foraaret kom Væven i Gang. Der blev vævet mange Stykker Lærred, Drejl til Duge, Hvergarn, Bomuldstøj, 5-skaftet Dynevaar og Sengetæpper.

Sommeren bragte Travlheden med Tørveskæring, Høhøst, Sædhøst, Havearbejde og megen Mælk. Roer kendtes ikke. Det første Sommerarbejde, Pigerne skulde ud til, var Tørveskæring. Først skulde Tørveælden lægges ud i Bænke, efterhaanden som den blev

kørt op med Tørvesluppen. Et Par Dage efter skulde den vendes, og 8 Dage efter var den for det meste tør nok til at røjle; det var at sætte den i smaa, runde Stakke, der var aabne indeni; de skulde sættes godt, saa de ikke faldt sammen; naar Lammene kom og skulde lege imellem dem, gik det gerne galt med nogle af Røjlerne, hvor godt de end var sat, og saa maatte vi atter ud at rejse dem.

I Tørveskæringstiden blev der fisket Karusser og Suder. Engang havde jeg fisket et Par meget store Suder; da jeg kom hjem med dem, var Manden lige ved at køre til Nykøbing, og da han saa Suderne, sagde han: »Lad mig faa dem med op til Prokuratoren!«

Høet blev slaet med Letøj, og Sæden blev mejet med Mejeredet; det skete, der var 11 Mejere paa Rad. Naar Sæden var tør nok til at bindes op, skulde Negene af Pigerne holdes lige i Rodenden, medens Karlene bandt. En dygtig Karl kunde binde 60 Traver paa en Eftermiddag. Baandene havde Pigerne knyttet om Vinteren af Langhalm. Naar Negene skulde bæres sammen, maatte ingen komme ud, hvor der var revet rent. Men var der meget at bære sammen, skete det, at vi først maatte gaa og malke og saa komme igen og bære sammen til Klokken 10. Endelig blev der da ogsaa anskaffet en Hesterive eller Slæberive, som den kaldes, og det lettede jo Arbejdet meget.

HØSTGILDET

Dengang var vel næsten den bedste Dag i Aaret den Dag, der skulde være Høstgilde. Ikke mindst for Husmændenes Børn. De skulde alle møde til Middag Kl. 12. Saa vankede der den dejligste Faarekødsuppe med bagte Boller og Peberrodssauce til Kød. Kl. 2 Kaffe med Søsterkage. Saa en Tur i Haven, og det var til Glæde for baade Børn og gamle. Til Middagen fik vi forskellige Retter, og ud paa Aftenen vankede der Kaffe med Æbleskiver. Børnene legede saa længe, de kunde røre sig. Mændene spil-

iede Kort, og Kvinderne strikkede af alle Kræfter, medens nyt og gammelt drøftedes, og der ogsaa gerne blev læst et godt Stykke højt, hørt med stor Opmærksomhed. Kl. godt 11 kom der skaaret Mad ind. Det gode hjemmebryggede Øl havde jo hele Dagen været paa Bordet. Men nu var der ikke mere saa meget ved Øl og Mad; ingen var sultne, Børnene var trætte, nogle sov, andre tudskraalede. Og Kl. 12 var alle taget hjem.

OSTEMÆLK TIL SKOLELÆREREN OG FAAREMÆLK TIL SMEDEN

Om Efteraaret skulde Skolelæreren have Ostemælk. Saa kom der en Kone og skulde hilse fra Møddammen, om de kunde faa Ostemælk den Dag. Bedekonen skulde have en stor Haandfuld Uld, og det kunde nok være, at hendes Tørklæde blev saa propet, at det struttede langt omkring hende. Strikke paa Strømpen skulde hun jo, mens hun gik den Tur; det var ikke almindeligt, at nogen gik Tur uden at strikke.

Naar den fastsatte Dag kom, gik en af Pigerne med en Bøtte nymalket Mælk. Bøtten var bred forneden og meget indsnævret foroven; oveni var en Ring, der kaldtes »Himlen«; der kunde Laaget skrues fast, saa det ikke kunde falde af. Bøtten blev baaret paa Hovedet; men først lagde man der en Krans syet af pæne Klude. Der skulde baade Stivhed i Nakken og en sikker Balance til for ikke at tabe den.

Der var frygtelig travlt hos Lærerens den Dag, de fik Ostemælk, for alle Pigerne skulde opvartes med Kaffe og Søsterkage, og Mælken skulde jo ogsaa passes.

Hen paa Efteraaret, naar Faaremælken blev rigtig god (tykkere), skulde Smedens have en Krukke Faaremælk og en Ost. Konen gik selv med Faaremælken, for det var en stor Dag. Smedens Kone var meget agtet og desuden stærkt optaget, for hun skulde gerne lave Kaffen ved de fleste Høstgilder og andre Gilder. Smeden selv var meget dygtig til at lave Leer, Økser og Brødknive. Hans Fader, Ole Nielsen, lavede selv sin Gravsten, der endnu staaar paa Vig Kirkegaard lidt Vest for Kirken.

Den gode Faaremælk blev ogsaa gemt hen til Syltemælk, der blev smurt paa Brødet til Middagen; den var stiv, og der blev smurt et godt Lag paa. Det kunde godt ske, at det sidste af Syltemælken stod og blev saa sur, at Tænderne blev sure; men det var alligevel en herlig Ret, og det var noget med god Næring i.

VINTERARBEJDE

Fra November til Jul var der meget travlt med Kartning, Spinding og Vævning; alt skulde være til Side inden Jul. Kneb det rigtig, blev Pigerne kaldt

op Kl. 4; saa fik de en Kop Kaffe og kartede og spandt til Kl. 6, da der skulde malkes. Naar Væven ikke var i en Stue, hvor der var Varme, maatte der sættes en Pande eller Gryde med Gløder i under Vadmelsstykket, ellers var det slet ikke til at faa skilt ad.

Mandfolkene havde ogsaa deres Vinterarbejde. De spandt Hamp til Reb. To store Bundter Hamp blev lagt tværs over Bordet, og fire store Sten blev lagt ovenpaa. Der var fire, der spandt, en fra hver Side af Bunken, og de havde en lille Indretning, en »Haandtén«, til hvis ene Hjørne der blev fastgjort lidt Hamp; saa snurredes den rundt, og derved blev Traaden trukket ud af Bunken, 3 Gange saa tyk som Høstbindegarn. De mest øvede kunde snart faa Ténen fuld.

Saa skulde der vindes; en holdt Ténen, medens en anden vandt — først et almindeligt Nøgle, saa satte hun det paa Knæet og vandt det op i en stor Spids. Et saadant Nøgle skulde vindes fast og omhyggeligt. Nøglerne vejede 8 a 10 Pd. Naar Foraaret nærmede sig, blev der slaaet Reb nede i Gaarden af de mange Nøgler.

Mandfolkene skulde ogsaa ribbe Gaasefjer om Aftenen; men det var et meget kedeligt Stykke Arbejde.

JULEN

Til Julen var Bagerdagen den vigtigste og travleste Dag. Der blev ikke bagt saa meget Grovbrød, men meget Sigtebrød og nogle Hvedebrød; yderst i Ovnen skulde der være Plads til en eller to Gryder med Søsterkage. Melet sigtede man selv over en Dug i en Halmcelle; men det kunde ogsaa ske nogle Steder, saaledes i Eskildstrup i den Gaard Øst for Strædet, at Manden kørte ned til Bro Mølle for at faa malet Sigtemel til Julen. Det er sket endnu for ca. 80 Aar siden. Han blev saa dernede om Natten, saa kunde han naa at faa det malet og faa det med hjem Dagen efter.

Naar Julebagningen var lykkedes godt, var Mutter glad. Og naar Juledagene saa kom, vankede der alt det Hvedebrød, der kunde spises — med Smør og Sukker paa. Piger og Karle fik hver et Sigtebrød at bære hjem til deres Forældre, og alle de Husmænd, der havde gaaet der og arbejdet, fik ogsaa hver et Brød.

— — Efter Helligtrekongersdag snurrede Rokken atter i de lange Vinteraftener. Men ofte blev Tiden forkortet ved, at en af Karlene læste højt af en god Bog. Det var bedre end alle deres Rævehistorier.

NAAR DER KLINEDES

Engang jeg talte med en 72-aarig Mand, spurgte jeg ham, om han nogen Sinde havde været med til at kline. Ja, det havde han da engang været med

til, svarede han, men det var der ikke meget ved. Jeg var lige kommet ud at tjene og var ikke vant til at ride. Jeg kunde derfor ikke faa Hestene til at gaa derhen, hvor de skulde. Det var en firelænget Gaard, der skulde klines, saa der skulde megen Lerælte til med mange Par Heste til at gaa og ælte det. Den yderste Hest vilde helst gaa uden for Æltet. Men jeg slap da for at blive smidt af i Leret.

Til en saadan Ælte var Leret gravet op og kørt til Stedet i Forvejen. Det blev bredt ud i godt en halv Alens Tykkelse og slaaet itu saa meget som muligt. For at faa det blødt, maatte der hældes Vand paa; der skulde meget til, og det blev kørt i Tønder fra nærliggende Moser. I dette Lerælte blev mange Par Heste stadig redet rundt bagefter hverandre, og imens blev der stadig smidt mere Vand paa Leret. Naar det var æltet noget, blev der smidt Halm i; det skulde ogsaa æltes godt; det var tungt for Hestene at gaa i, og Æltningen varede det meste af Formiddagen. De Mænd, der ikke red paa Hestene, gik uden om Ælten og skovlede Leret ind, ligesom de ogsaa passede paa, at Hestene blev derinde. Naar Leret var sejgt nok, bredte man et Lag Halm over, for at der ikke skulde blive Skorper.

Om Eftermiddagen begyndte saa Klining en, og der var da kommet mange til Stede baade fra Byen og fra Nabobyerne. Bindingsværket var rejst forud, og Søjlerne var slaaet paa. Nogle gravede Leret ud af Ælten i store Klumper, andre sørgede for Transporten ved at bære, trille eller køre det. De stærke unge Karle var udenfor og tog imod Leret og satte det i Væggen; indenfor var det ikke saa strengt, der kunde en Pige nok klare det. Med Hænderne blev Leret æltet fast om Søjlerne; det skulde være lige og pænt; der maatte ikke blive »Maver« eller »Pukkelrygge« paa Væggen. Hvis Leret var for blødt, blev der engang imellem snoet et Halmbaand om Søjlerne fra den ene til den anden; ellers kunde det nok ske, at en Væg faldt — og der maatte begyndes forfra. Hvert Par havde sin Væg fra den ene Stolpe til den anden. Det var strengt Arbejde, men det gik muntert og rask. Dørkarme og Vindueskarme blev sat i efterhaanden, det hele skulde jo være færdigt om Eftermiddagen. Helt ufarligt var Arbejdet heller ikke. Det kunde jo nok ske, at der kom susende en Lerklut gennem Rummet iblandt saa mange unge. Og det kunde ogsaa ske, at nogen skar Hænderne paa skarpe Sten i Leret, da der slet ikke blev brugt Murske, men man brugte Hænderne, som naar man ælter Dej.

Om Aftenen var der saa Klinegilde, og efter Maaltidet lød der Musik, og baade unge og ældre svang sig i Dansen.

Dagen efter skulde Væggene skæres. Med en Tørvespade skar en Mand alle Knorter og Klum-

per af Væggene, saa de blev lige og pæne, og saa fik de Lov til at staa og tørre. Naar de var godt tørre, skulde de spækkes med Ler i alle Huller og Revner, og hertil brugtes Murske. Naar der var spækket et Stykke, blev det »svommet«, det vil sige, at en stor Kalkkost blev dyppet i Vand, og med den blev Væggene strøget over for at glatte og tætnes dem endnu mere, mens de var vaade. Naar de atter var godt tørre, blev Væggene kalket et Par Gange og stod saa færdige.

GAMLE BEGRAVELSESSKIKKE

Fra min Barndom erindrer jeg følgende gamle Skikke ved Begravelser paa den Tid:

Ved store Begravelser var det ikke altid nok, at Byen blev inviteret med, men ogsaa fjernere Naboer blev bedt. Kunde Manden ikke selv, maatte en anden være »Bedemand«. Indbydelsen lød: »Jeg har en Hilsen til jer fra N. N., om I vil komme den og den Dag og spise Frokost og følge P. til Jorden og følge med hjem igen og blive, saa længe I lyster. Og saa komme Dagen før og skære Mad.«

Dagen før Begravelsen kom saa af de indbudte Mand og Kone Kl. 2. De havde med sig Smør, Ost, Kød, en Flaske Fløde og enkelte ogsaa en lille Søsterkage. Mændene skulde skære Brødet (de havde selv en god Kniv med), medens Kvinderne smurte. Og det var ikke Smaating, der skulde smøres — store Stabler af Kødmad og Ostemad og Mad med Riveost, der brugtes meget (det var reven Ost med en Snaps Brændevin og Sukker i). Maden blev sat hen i store Kar eller en tømt Klædekiste til Dagen efter; saa blev den skaaret ud og sat paa Tallerkener til Gæsterne, før de tog til Kirke. De fik Kaffe med brunt Sukker ovenpaa.

Ved Begravelsen var det ikke almindeligt, at Liget kom ind i Kirken. Talen blev holdt ved Graven. Følget kastede Graven til. Der var nogle faa Kranse, men ikke som nu.

Naar Følget kom hjem fra Kirke, fik de atter samme Slags Mad, og lidt efter skulde de have Kaffe med Søsterkage eller Tvebakker. Det var en stor Æressag, hvem der skulde sidde ved Bordenden og skænke Kaffen af den blanke Messingkedel eller Kande. De var to om det; den ene skænkede Kaffen, den anden ordnede Kopperne, kom Fløde i og sørgede for at fordele Kopperne ved Bordet.

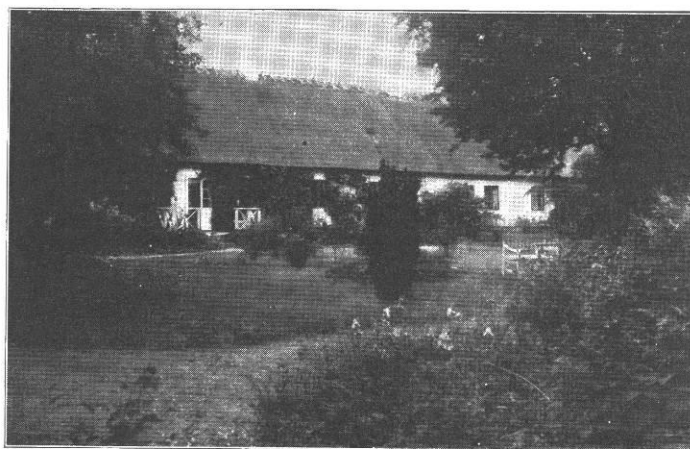
Efter Kaffen spillede Mændene Kort, og Kvinderne drøftede nyt og gammelt.

UNGDOMMEN

Lad mig slutte med at fortælle et Par Ord om Ungdommen, som den var i min Barndom.

I Byen var der mange unge. De gik om Søndagen troligt i Kirke. Kirkestolene var altid fyldte dobbelt, idet der stod en Række foran i hver Stol. Der var ikke Varme i Kirken, der var ikke Tæppe

Den gamle Præstegaard

Den 200-aarige Odden Præstegaard. Jfr. Artiklen om En Familie i Odsherred.

*Du gamle Gaard med Fortidsminder,
voklende — ældet med Patinas Glans,
hyggeligt her, idyllisk henrinder
Tiden, — vi binde dig Mindekrans.
Herfra de virked' med Hæder og Ære
de mange Tjenere for vor Gud.
Gid de herfra maa længe udbære
Naadens og Almagts store Bud!
Tiden rinder, — maaske du staar
endnu længe, — du frønnede Gaard. —*

*Grundvolden bærer dig, — fast er den lagt,
og trods Storme er Englevagt!*

*— — —
To Hundred' Aar — et Spand af Tid —
du ænsede ej dog dens Tand og Slid!
End staar du, og Ly under skærmende Tag
finder din Tjener — trods Stormenes Brag!*

*— — —
Staa støt i mange, mange Aar
du gamle, velsignede Præstegaard.*

R. Skifter-Andersen.

paa Gulvet og intet Orgel. Uden for Kirkedøren skulde der passes paa og høres godt efter, hvad Sognefogeden læste op paa Kirkestævnet. Det skulde man huske godt paa og fortælle, naar man kom hjem. Det var jo om Auktioner og hvad andet, der skulde ske i den kommende Uge.

Dette var dog ikke det eneste Sted, der kunde spørges nyt. Midt i Siddinge By, lige ved Siden af Gaden, laa en stor Sten, kaldet Tudestenen, og til den gik Oldermannen ud med et stort Tudehorn og blæste deri. Saa rendte Folk, har en gammel Kone sagt, for de skulde jo ud at høre, hvad Nyt der var, og hvad der kunde være at drøfte. Men, føjede hun til, det var jo ikke alle, der kunde tude i det, for det var et meget stort Horn. Selv kan jeg huske, at jeg som Barn passede paa og skulde høre, naar de tudedes; det kunde jo høres langt bort. — Oldermannen skulde holde Oldermændsgilde i Fastelavnen, og der var Kvinderne med.

Paa Vejen hjem fra Kirke gik Karlene altid i en eller to lige Rækker og i taktfast Trit; der var noget alvorligt over dem. Flere af dem havde jo været med i Krigen. Bag efter Karlene kom Pigerne.

Om Sommeren var det Ungdommens Fornøjelse at »lege paa Gade«. Der blev leget Enkemand og Fangemand langt ud ad Vejen — ja, undertiden kom Gaden til at række fra den ene By til den anden. Der var jo ikke dengang Baller og Forlystelser hver Søndag. Der maatte kun være Musik 6 Gange om Aaret — vistnok bl. a. en Gang i Julen og anden Nytaarsdag. I Fastelavnen blev Katten slaet af Tønden; om Fredagen var der Dans, ligeledes en Gang i Paasken og en Gang i Pinsen.

Dengang lød der meget mere Sang end nu. Det var, ligesom der var mere Glæde ved Arbejdet. Det kunde høres langt bort, naar Karlene om Sommeraftenerne var ude at flytte, eller naar de skulde ud at hente Hestene hjem fra Marken.

SAGNENE OM ESTERHØJ I HØVE OG STENEN PAA KLINT ===

~ AF ARKIVAR HANS ELLEKILDE ~

Høve betyder Højene, og det er et passende Navn for denne By, som den ligger nedenfor en prægtig Bakkerække, kronet med Oldtidshøje, uforglemmelig skøn i sin Beliggenhed, naar man blot engang har set den nede fra det flade Land ved Asnæs. Og naar man saa kommer op til selve Høve By, ser den høje Esterhøj med den pragtfulde Genforeningssten oppe paa Toppen paa den nærmeste Bakkskrænt imod Vest, hvor det berømte Høve Stræde gaar midt igennem Bækkekammen og aabner Høve Vej til det nære Hav og til det nordlige Odsherred, ja saa føler man sig overbevist om, at her i denne By, med den ganske enestaaende Beliggenhed, her maa Sagnene leve fra gammel Tid, her maa Folk være mere digterisk stemte end andre Steder, hvor Landsbyen ligger midt i det flade Land uden Udsyn til Havet og uden

Esterhøjstenen, den berømte Genforeningssten, om hvis Rejsning er fortalt i »Odsherred« 1930.

Vidsyn over Landet, og det slaar egentlig heller ikke fejl. Desværre maa man sige, er Sagnene fra Høve først blevet optegnet meget sent, i Virkeligheden først af Folkemindesamleren Lars Andersen i Høve i hans videnskabelig set saa værdifulde Bog »Folkesagn og Folketro i Odsherred« 1918, hvor der, som man kan vente, er samlet et stort og godt Sagnstof fra Høve, Barndomsbyen, og fra Asnæs Sogn i det hele. Det opvejer alligevel ikke helt, at vi saa godt som fuldstændig mangler ældre Optegnelser fra Asnæs Sogn og fra Høve By. Folkemindesamleren Just Mathias Thiele, der i 1817 har samlet en Del gode Folkesagn fra Højby Sogn, har ikke været i Høve, eller er i al Fald gaaet lige igennem Byen uden Forsøg paa at faa noget fortalt. Der findes ikke heller fra ældre Kilder noget Sagn i Thieles berømte, af vore Digtere saa stærkt benyttede Danske Folkesagn I—IV 1818—23. Svend Grundtvig har ingen Optegnere haft fra Asnæs Sogn; hverken i hans store grundlæggende Bog om vore Folkeminder, »Gamle danske Minder« I—III 1854—61, eller i hans store haandskrevne Samlinger i Dansk Folkemindesamling findes der noget væsentligt fra Asnæs Sogn. Evald Tang Kristensen, der har gjort et uhyre Ar-

bejde for at samle den jyske Folkemindeoverlevering, har ikke kunnet tage sig af den sjællandske Overlevering med samme Kraft, og særlig Odsherred er blevet stærkt forsømt. I det grundlæggende Værk Danske Sagn I—VII fra 1892—1901 med over 14,000 Sagnopskrifter findes der kun to Sagnoptegnelser fra Asnæs Sogn, tilfældig optegnet af Mænd uden for Asnæs Sogn. Jeg tror derfor, at Odsingerne bør

være glade over, at en af deres egne, Lars Andersen i Borrevang, Høve, har taget dette hidtil saa stærkt forsømte odsherredske Indsamlingsarbejde op, og sammen med Laurits Jensen i Stenstrup for Højby Sogn samlet, hvad han kunde faa af Odsherreds Folkeoverlevering, inden det blev for sent. Lars Andersen har i Virkeligheden gjort det samme grundlæggende Indsamlingsarbejde for Odsherred, som Evald

Tang Kristensen har gjort for Nørrejylland, og det vilde derfor ikke være ufortjent, om Lars Andersen i Odsherred nød en lignende Ære, som Evald Tang Kristensen paa sine gamle Dage nød hos sine jyske Landsmænd. Det er i al Fald sikkert, at uden Lars Andersens grundlæggende Indsamlingsarbejde kunde denne lille Afhandling slet ikke være skrevet.

Jeg skal ikke her behandle alle Asnæs Sogns eller blot Høve Bys Folkesagn, det vilde tage langt mere Plads, end »Odsherred« kunde lade mig raade over, nej, jeg vælger i Sagnenes Mængde at redegøre for de Sagn, der knytter sig til Høve Bys Stolthed, Esterhøjen, og de med Esterhøj nær sammenhørende Sagn om Stenen paa Klint, Stenen, der ligger sprængt paa Skrænten Vest for Hotel Klint lige Vest for Høve Skov.

Esterhøj er nævnt i en Indberetning til Hans de Hofman af Præsten Christen Dahl 12. Juli 1758, men han meddeler desværre ingen Sagn om Esterhøj, blot den Oplysning, at man i klart Vejr kan se Skagen af Jylland, hvormed han sikkert blot mener, at man kan se Kanten af Jylland, ikke derimod Byen Skagen. Det er vistnok Esterhøj, det gælder, naar den berømte Oldfor-

sker I. I. A. Worsaae i 1840 fortæller om Dishøj paa Høve Mark i Asnæs Sogn. Der kendes ikke nogen Dishøj i Asnæs Sogn, men derimod et Disbjerg paa Veddinge Mark i Faarevejle Sogn. Jeg formoder, at Worsaae har sammenblandet Disbjerg og Esterhøj og faaet et Dishøj ud deraf. Sagnet lyder saaledes i Worsaaes Optegnelse:

Som bekendt kunne Troldene ikke taale at høre Lyden af Kirkeklokker, hvorfor de gjerne flytte fra de Steder, hvor de blive foruroligede heraf. Saaledes havde en Trolde opholdt sig længere Tid i Fred og Ro i Dishøj paa Høve Mark, Asnæs Sogn i Odsherred, førend nogen Kirke blev bygget der i Nærheden; men da omsider dette blev Tilfældet, kom han en Dag ridende bedrøvet paa en guldbeslaet Hest til sin Nabo og overleverede denne Nøglerne til sine Skatte, fordi han selv maatte drage bort, og tog venlig Afsked med ham. Den næste Dag gik Bonden ud til Højen for at hæve Skatten; han fandt har vi den!», forsvandt baade Nøglen og Døren. (Rask ogsaa Døren dertil, men da han i sin Glæde udbød: »Nu Morskabslæsning for den danske Almue 1840 S. 95.)

Ganske det samme Sagn, som Worsaae fortæller 1840 om Dishøj paa Høve Mark, har Lars Andersen optegnet i 1909 om Esterhøj og Stenen paa Klint efter Fortælling af Husmand Jens Jensen i Asnæs, der er født i Veddinge 1847. Jens Jensen har i sin Barndom hørt dette Sagn af sin Morfader, Peter Jensen i Veddinge, der døde 1858, 75 Aar gammel, og det maa altsaa være fortalt o. 1855 eller lidt senere. Det lyder saaledes i Peder Jensens Fortælling:

Dengang Trolde i Esterhøj skulde rejse fra Egnen, sagde han til en Pige, at hun skulde gaa ned ved Klinten og stiltiende tage Nøglen, som laa under Stenen, saa kunde hun med den lukke op til Esterhøj. Da Pigen kom derned, lattede Stenen sig, og hun sagde: »Der ligger den«, men saa faldt Stenen tilbage igen. Siden er der ingen, som har prøvet at søge efter Nøglen.

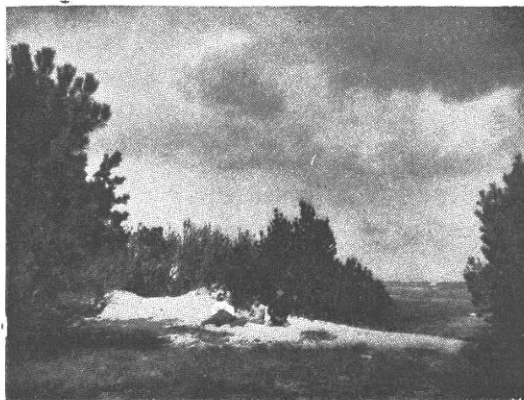
At det ikke er Genforeningsstenen, der nu staar paa Esterhøj, som gamle Peder Jensen før sin Død 1858 har fortalt om, fremgaar tydeligt af et andet Sagn, han fortæller: »Trolde i Esterhøj kunde ikke lide at høre Kirkeklokkerne, og han vilde da slaa Asnæs Kirketaarn ned. Men han maatte over til Odden at have Stenen til det, for han kunde ikke faa nogen stor nok her omkring. Den, han saa strittede, faldt ned paa Klinten, og der sidder som fem Fingre i den.« I Genforeningsstenen paa Esterhøj er der ingen Fordybninger, der af Fantasien kunde tydes som Fingermærker, sat af en kæmpekraftig Trolde, da han kastede Stenen, det var der derimod i den nu saa sørgelig sprængte Sten paa Klint. Gaardejer Frederik Andersen i Høve, der er født i 1872, kan huske fra sin tidlige Barndom, at han 5—6 Aar gammel var med sin Barnepige Line Johansen hjemme i hendes Hjem i Veddinge Bakker. Hendes Fader var da med dem ved Stenen, der laa tæt derved, og han fortalte, at den var kastet efter Asnæs Kirke af en Trolde fra Sjællands Odde. Frederik Andersen fortæller, at han var

oppe paa Stenen og saa Mærkerne af Trolde's Fingre. »Dette staar saa levende for mig, vel sagtens fordi jeg er blevet meget forbavset over at høre, at nogen kunde kaste saa stor en Sten saa langt og holde saa haardt med sine Fingre, at der blev dybe Mærker deraf.« Hvor-naar Stenen paa Klint er blevet sprængt, har jeg desværre ikke kunnet faa oplyst, men jeg vilde være meget taknemmelig, om der var nogen af »Odsherred's Læsere, der kunde skaffe mig sikre Oplysninger derom. Selvfølgelig ogsaa om, hvem der har sprængt Stenen, og i hvad Øjemed det er blevet gjort.

Line Johansens Fader, Parcellist Johan Carlsen, har ogsaa fortalt sin Datter, at Nøglen til Esterhøj var gemt under Stenen paa Klint, men fyldigere Oplysninger om Sagnet faar vi gennem Lars Andersens Fader, Gaardmand Rasmus Andersen, Borrevangs, Fortælling. Lars Andersen har 1909 optegnet: »Trolde i Esterhøj sagde, at under den Sten, der laa nede ved Klinten, fandtes Nøglen til Esterhøj, og hvis nogen kunde tage den stiltiende, saa skulde Høve By aldrig komme til at mangle noget. Stenen blev da væltet til Side, hvorved Guldnøglen kom til Syne. En Pige, som var med, saa den og raabte: »Der ligger den«. Men da faldt Stenen tilbage igen. (Sml. Folkesagn i Odsherred Nr. 132.) En tredie meget fyldig Optegnelse af Nøglesagnet har Højskolelærer Ole Jensen meddelt mig i 1916 og i 1932, den sidste egenhændig efter sin Moders Fortælling. Hun hed Marie Jensen, var født 1828 i Vindekilde Bjærge og død 1896. I »Esterhøj havde Trolde, da de drog bort, efterladt sig store Skatte, men Nøglen til Højen laa gemt under en stor Sten Vest for Høve Skov. Engang forsøgte tre Karle at hæve Stenen for at faa fat i Nøglen, og de vidste godt, at Arbejdet skulde foregaa i dybeste Tavshed. Men da de endelig fik Stenen løftet saa meget, at Nøglen blev synlig, glemte den ene Karl sig selv og udbød: »Der ligger den«. Men da sank Stenen tilbage igen og var siden ikke til at rokke. Denne Sten var kastet af en Trolde fra Sjællands Odde efter Aasens Bjælder og Vigs Brommer (Kirkeklokkerne i Asnæs og Vig), der aldrig kunde lade Trolde i Ro.«

Ole Jensen har mærkelig nok aldrig i sin Barndom set Stenen paa Klint, men kun den store Sten paa Stranden, der siden blev anvendt som Genforeningssten. »Jeg har kun i min Barndom set den Sten, der laa nærmest ved Høve Skov og har vel faaet den udpeget som Trolde-stenen. Men jeg husker, jeg forgæves søgte efter Mærker af Trolde's Fingre, der efter Sagnet skulde ses paa Stenen. Jeg er dog tilbøjelig til at mene, Lars Andersen har Ret i sin Paastand« — nemlig at det er Stenen paa Klint, og ikke Stenen nede ved Stranden, den nuværende Genforeningssten, som er den rette gamle Sagnsten. Ole Jensen tilføjer senere, at han har hørt sin Moder eller Moster, som boede i Veddinge Bakker, fortælle, at Stenen revnede, da den sank tilbage efter Karlens forgæves Forsøg paa at faa fat i Nøglen. Det forekom-

mer mig tydeligt og klart, at Ole Jensen virkelig, som han selv er tilbøjelig til at tro, har hørt Sagnet fortælle af sin Moder om Stenen oppe paa Klinten, der havde Fingermærker, men at han i sin Barndom har opfattet Stenen nede paa Stranden som Sagnstenen, skønt den til hans Undren manglede Fingermærker. Paa lignende Maade har ikke saa helt faa af Børnene i Høve By o. 1870—80 hørt Sagnene fortælle om Esterhøj og den gamle Sagnsten paa Klint, men fejlagtig henført Sagnet til den nye Sagnsten, Stenen paa Stranden, der senere blev anvendt som Genforeningssten. Saaledes fortæller fhv. Gaardejer Niels Villum Jensen i Høve, født 1864, til Pastor Bagger, Asnæs, at han fra Barnsben af har hørt, at Nøglen til Esterhøj blev lagt under den store Sten ved Stranden, og at han tit som Dreng har været med at kigge efter ved Stenen. Hans Søster, Fru Gaardejer Inger Larsen, født 1871, havde aldrig hørt andet, end at det var den store Sten paa Stranden, at Nøglen til Esterhøj laa gemt under, og ogsaa hun havde som lille Pige været med til at kigge efter ved Stenen paa Stranden efter Nøglen. Fru Brugsforeningsuddeler Wiggers-Nielsen i Høve har hørt Sagnet fortælle baade af Inger Larsens og Niels Villum Jensens Fader, Gaardejer Niels Jensen, f. 1830, og af sin Fader, Malerm. Wiggers, samt i Skolen. Da Trollden i Esterhøj drog bort, kom han til den sidste Gaard i Byen (d. v. s. Niels Jensens Gaard) og sagde, at nu rejste han og lagde Nøglen under den store Sten paa Stranden. Ogsaa hun har mangfoldige Gange været med de andre Børn nede ved Stranden. De saa den store Sten ved Skovhegnet, og de kaldte den for Trollden, og de troede, at det var den, at Sagnet var om. Derimod fortæller den noget ældre Gaardejer Jens Peter Petersen i Høve, der er født 1855, at en Trolld paa Sjællands Odde kastede den Sten, der endnu ligger paa Klinten ved Veddinge Strand efter Asnæs Kirke, og at da Trollden forlod Esterhøj i Høve, gemte han Nøglen til Højen under denne Sten. Stenen, der sad i Stranden ved Høve Skov, har han aldrig hørt noget om.

Parti fra Høve, hvor Skov og Strandbred mødes.

Sagnets Flytning fra den store fingermærkede Sten paa Klint, sprængt i Stykker o. 1880, til Stenen ved Stranden har, skønt det egentlig ikke er andet end nogle Skolebørns Fejltagelse, haft den mærkelige Følge, at netop denne Sten paa Stranden blev valgt til Genforeningssten. Det var nemlig et af de Børn, der havde flyttet Sagnet bort fra den rigtige gamle Sagnsten med dens Fingermærker til den nye Sten uden Finger-

mærker, Fru Brugsuddeler Wiggers-Nielsen i Høve, der havde den i sin Enkelhed storslaaede Idé at flytte denne Sten den ikke saa helt korte Vej fra Stranden op paa Esterhøj alene ved Anvendelse af Heste- og Menneskekraft, ganske efter det berømte Forbillede, Kong Harald, der vil flytte en vældig Sten ude fra Havets Kyst op til Jælling, fik de øvrige Høvefolk begejstrede for denne stolte Idé og fik den gennemført paa beundringsværdig Vis ved et vældigt Opbud af frivillig Hjælp og frivillige Bidrag. Esterhøjstenen er vel ikke Danmarks største Genforeningssten (jeg ved, at Genforeningsstenen i Søllerød Sogn ved København er større, men den er ogsaa trukket med Dampromler en Mils Vej ad ret jævne

Veje og stillet ved Hovedvej næsten uden Forhøjning), men der er vel ikke i hele Danmarks Rige en Genforeningssten, der har en saa straalende og uforglemmelig Historie som Esterhøjstenen i Høve, draget ved Heste- og Menneskekraft nede fra Stranden op paa et af Sjællands højeste Punkter, hvorfra man i klart Vejr kan se over til Jyllands Kyst.

Vi er nu slet ikke færdige med alle de Sagn, som knytter sig til Esterhøj, vi lader den gamle Peter Jen-

sen, der blev født i Veddinge 1782 og døde 1858, fortælle de øvrige Sagn om Esterhøj.

Hver Aften, naar Solen var gaaet ned, red Trollden fra Esterhøj ned og vandede Hesten i Gadekæret. Den Hest var hvid og havde røde Øren. Naar Trollden mødte nogen under Ridtet til Gadekæret, saa hilste han »Aften« (han kunde jo som den Trolld, han var, ikke sige god Aften). Han sagde til Drengene, som løb efter ham: »I følger bag, som jeg følger for«. Men de passede paa ikke at komme for nær til Bakken, for saa smuttede de ind med. Engang tabte Hesten en Guldsko, og da den fandtes, blev den lagt op paa en Ledsten ved Peder Madsens Gaard. Om Morgen efter var Guldskoen borte, men i Stedet for laa der ti Rigsdaler.

I Peder Madsens Gaard laante Trollden Øl, men det, de fik igen, var dobbelt saa godt. Da Kvinden i Gaarden engang havde slaet Kors over Spundset paa Tønden, sagde han: »Jeg kan ikke tage den, uden at du tager den store Mands Kors bort«. Kvinden i Peder Madsens Gaard var altid oppe hos Trollden, naar Trolldkvinden skulde barsle. En Nat saa hun deroppe, at hendes Pige stod og maledes Malt, og hun satte da en Stoppe-naal i hendes Særk, saa havde hun Bevis paa hende. Pigen havde klaget sig over, at hun var saa træt og ikke kunde bestille noget. Men siden mærkede hun ingen

Mathed, og Trollden kunde ikke faa hende derop mere.« Det var nu, hvad den gamle Peter Jensen o. 1855 har fortalt til den 8-aarige Dreng Jens Jensen i Veddinge og denne videre o. 1909 til Lars Andersen. Vi skal nu se, hvorledes andre gamle Høveboere fortæller de samme Sagn som Peter Jensen.

Højskolelærer Ole Jensens Moder, der jo er født i Vindekilde Bjerge 1828, har fortalt sin Søn i hans Barn- dom: I Esterhøj boede der i gamle Dage Trolde. Om Aftenen, naar det var mørkt, vandede de deres Heste i Byens Gadekær. Traf det sig, at man mødte en Trolld og bød Gudaften (god Aften), svarede den kun »Aften«, for Troldene kunde ikke si- ge Gud, nævne Gud ved Navn.

Husmand Lars Mad- sen i Tolsager, der var født i Staarup 1835 og død i Asnæs 1916, for- talte, at en Morgen, da Trollden fra Esterhøj red til Vands, tabte He- sten en Guldsko. En Kvinde, som gik der, tog og hængte Guld- skoen op paa en Pæl. Da Trollden red tilbage, fandt han Skoen, og han bad Kvinden, der fandt den, om at holde sit Forklæde op. Kvin- den syntes, at det var Sildeskæl, han hældte deri, og hun lod det falde paa Jorden. Men da hun saa nærmere til, saa hun jo, at der hang Guldpenge i Forklædet, men det, hun havde smidt, var jo forsvundet.

Trollden kunde ikke være der længere i Esterhøj for Asnæs' Bjældren, Vigs Brummen og Grevinges Klingren, tilføjer den gamle Lars Madsen, men fortæller ellers ikke Nøglesagnene om Troldens Bortfærd.

En unævnt Meddelel til Lars Andersen fortæller, at Trollden fra Esterhøj laante et Læs Hø i Peder Mad- sens Gaard nede i Byen. Da Trollden skulde bringe det tilbage igen, tabte han en lille Klat af det udenfor Por- ten, for Læsset kunde ikke komme ind ad Porten. Der blev tre Læs Hø af det Hø, han tabte.

Endnu i vore Dage fortælles der lignende Sagn om Trollden i Esterhøj. Den 76-aarige Ane Olsen fortæller Pastor Bagger, at det hed sig, at Trollden i Esterhøj laante Øl i Byen. Spunset var klinet fast med Ler og et Kors sat paa, som han anmodede om at faa fjernet, før han laante Øllet. Den 77-aarige fhv. Gaardmand Jens Pe- ter Petersen fortæller, at det var gennem hans nu ned- revne Slægtsgaard, at det hed sig, at Trollden i Ester- høj red sine Heste til Vands i Byens Gadekær. Fru Inger Larsen fortæller, at det var i hendes Mands, Gaardejer

Nicolai Larsens Gaard, at det Kær laa, hvor Trollden fra Esterhøj vandede sine Heste.

Hermed har jeg fortalt de Sagn, jeg kender om Esterhøj, der findes nogle flere om, hvorledes Stenen paa Klint er kastet fra Odden efter Asnæs Kirke i mit Til- læg til Aug. F. Schmidt: Danmarks Kæmpesten i Folke- overleveringen, der lige nylig er udkommet. Hvad for- tæller nu disse Sagn om de gamle Høveboeres Tro? Ja, de fortæller om det ældgamle nedarvede Hedenskab og Brydningen mellem Hedenskab og Kristendom. Længe før Asnæs' Bjældren, Vigs Brummen og Grevinges Klingren sendte sine Toner ud over Egnen og forstyrrede Troldens

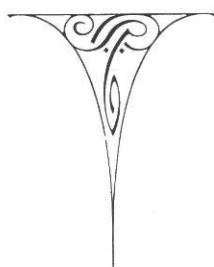
Stenen paa Klinten efter Sprængningen.

Ro, levede ifølge Fol- ketroen Trollden i Esterhøj sammen med sin Kvinde i et venligt Naboforhold til Bøn- derne i Høve By. Laan- te han noget af nogen af Bønderne, saa kunde de være sikre paa, at han betalte dobbelt igen, enten det saa var Øl eller Hø, han havde laant. Gjorde man ham en Tjeneste, i. Eks. ved at tage hans Hests Guldsko op, naar den havde tabt den, saa skulde han nok vide at gengælde det i rigeligt

Maal. Han kunde jo nok sætte sine Bysbørn lidt paa Prøve for at se, om de nu skønnede paa hans Herlig- heder paa rette Maade. Han giver da nok Guldpenge for Tjenesten, men han lader dem se ud som Sildeskæl, saa at største Delen af dem bliver smidt til Side til ingen Nytte og kun nogle faa bliver hængende i For- klædet. Men Kristendommen bliver indført i Landet, de nye Kirker bliver bygget, og Kirkeklokkerne lader de- res Toner høre. Folk mener her ligesom mange Steder i Sverrig, at Trollden i Esterhøj ikke har Magt til at hævde sig over for den nye store Mand og hans mægtige Kors, at han føler sig nødsaget til at forlade Landet og gaa i Landflygtighed til Egne, hvor Kristendommen endnu ikke var trængt frem. Sine Skatte kan han ikke føre med sig, men han overgiver en god Nabo Nøglen til dem, da han selv rider bort paa sin guldbeslaaede Hest, men Naboen faar ingen Gavn af Skattene, han fin- der nok Døren, men han kan ikke tie, og baade Nøglen og Døren forsvinder. Andre Høveboere fortæller, ganske ligesom i Sverrig, at Trollden før sin Afrejse gemmer Nøglen under Egnens største og mest fremtrædende Sten, den store Sten paa Klint med de mærkelige Finger- mærker i Toppen. Folk søger ogsaa her at faa fat paa Nøglen ved at grave under Stenen, men det gaar ganske

som før, de gravende faar nok Nøglen at se, men de kan ikke tage den stiltiende, og Stenen falder tilbage over Nøglen igen. Stenen paa Klint, ja den fortæller alle om, at den er kastet fra Sjællands Odde efter Asnæs Kirke, og Fingermærkerne i Stenen er Vidne om Oddejættens Kast. Det oprindelige Sagn, Sagnet, som det blev fortalt i Høve, før der var noget, som hed Asnæs eller Vig Kirke, er nu gaaet fuldstændig tabt, og ingen af de Gamle antyder det mindste i den Retning, men derfor kan vi alligevel godt vide, hvad Indhold det har haft. Det har sikkert haft dette Indhold: Trollden i Esterhøj og Trollden paa Sjællands Odde er Uvenner, og Trollden paa Odden griber en vældig Sten og kaster efter Trollden i Esterhøj. Han rammer ved Siden af, og Stenen falder ned paa Klint. Derfor er de to Steder, Esterhøj og Stenen paa Klint, fra gammel Tid knyttet saa fast sammen i Sagnoverleveringen, derfor gemmer Trollden i Esterhøj, fra først af Egnens gamle Bydeguddom, Nøglen til sine Skatte under Stenen paa Klint, da han maa forlade Høve. Men gammel Tro er ikke let at udrydde: Man var fra ældgammel Tid vant til at fortælle om Trollden i Esterhøj, og man følte nu som før, at han var i Højen, at han red sin guldbeskoede Hest til Vands i Byens fælles Gadekær, men man var lidt mere bange for ham nu end før. Drengene vogtede sig for at komme Højen alt for nær i Trolldens Følge, for ikke at blive taget med ind i Højen. Pigen, der stod træt og dorsk og hang over sit Arbejde om Dagen, fik sat Staal i Tøjjet, saa kunde Trollden ikke ved Nattetid tage hende ind i Højen at male Malt. Man satte Kors paa Ølspunset, saa Trollden ikke havde fri Adgang som før, men udtrykkelig maatte bede Folk om at fjerne den store Mands Kors, og hans Magt var saa svag, at han maatte udelade Ordet Gud, naar han bød Gudaften. Alligevel blev det væsentlige i den gamle Tro bevaret trods henved 1000 Aars Kristendom, den gamle Tro og Fortrøstning til Kæmpen, Bydeguddommen i Esterhøj. Bondekonen hjalp Trolldens Kone i Barnsnød som gode Nabokoner, og Trolld og

Bønder hjalp hinanden i gensidig Forlegenhed. Det er mærkeligt, hvor sejt den gamle Tro, trods Omformning, trods daarlig Samvittighed overfor Guddommen i Esterhøj som Hedning og den »store Mands« Modstander, har holdt sig gennem Tiderne. En ældgammel Tro paa Ven-skab, paa gensidig Hjælpsomhed og Nabovirke mellem Bygdens Guddom og Menneskene, der bor i hans Ly, paa Guden som Menneskers fuldtro Ven, naar de ikke selv i deres Daarskab eller Ondskab brød Frændskabets Lov, har næsten ikke været til at udrydde for en ny Tro, hvis Gud nok var uendelig stor, og Menneskene saa uendelig smaa, Sandskorn for hans vældige Fod, men hvor Forholdet mellem de smaa Mennesker og den store Herre var saa sært indviklet og østerlandsk ubegribeligt for hedenske nordiske Almuesfolk. De gode kristne Bønder i Høve har Aarhundredene igennem søgt at blive den gamle Tro kvit, men Trollden i Esterhøj er stadig kommen igen, han kunde ligesom ikke undværes. Og selv nu i vore Dage, hvor den herlige Oplysning har faaet Bugt med det allermeste af Fortidens Tro, ja, saa lever de gamle Instinkter endnu hos de veloplyste Høvebønder. Høj og Sten skal knyttes sammen paa den inderligste Maade. Stenen paa Stranden, hvorunder Nøglen til Højens Skatte nu ligger gemt, efter at den ældgamle Sten paa Klint saa sørgeligt og skammeligt er blevet sprængt, føres op paa Højen til Vidnesbyrd om Høves gamle Tro, det inderlige Broderskab ikke blot mellem Byens Folk, men mellem Landets Folk, og mest til de länkebundne Landsmænd, hvis Lænker nu paa en saa underfuld Maade i Følge Guds Vilje var bristet. Vi er stolte af at høre til Danmark, forkynder Høvestenen, stolte over at høre til et Folk, der fra ældgammel Tid har fostret skønne og gribende Sagn, i Harald Blaatands Spor har vi villet handle paa ærlig og redelig gammel dansk Vis. Og det synes jeg, der nok er Sjællænder, men ikke Odsing, og mange Landsmænd med sig, at Folkene i Høve har gjort ved at rejse Genforeningsstenen paa Esterhøj, Bygdens gamle religiøse Midtpunkt, før Asnæs Kirke blev til.

Minderne's Tale -

Af Asta Christiansen.

Vildvinens Ranker hænger som lette Guirlander ned fra Lysthusets grønne Tag; et Par smaa Blade falder ned paa en Stabel Noder, der ligger paa det hvide Bord og venter paa et Gennemsyn. Springvandet sender sine fine Straaler op i Solskinnet, hvorfra de falder tilbage i Bassinet med smaa blide Plask.

Jeg begynder at gennemgaa min Moders gamle Noder — gamle ja, men med evig ung Musik i sig.

Dér er Mozarts Sonater — Don Juan — Tryllefløjten — Elverhøj — Den hvide Dame — — —

aa, hvor jeg husker dem alle. Jeg kan endnu høre Moders fine Musik, naar hun spillede for os derhjemme om Aftenen efter Dagens Arbejde eller Søndag Eftermiddag; jeg ser hende spille firhændig med Fru

Jungersen i Vig, jeg hører hendes Akkompagnement til flerstemmige Sange — og jeg mindes et Vers af en Sang, Fader skrev til Pastor Jungersens Sølvbryllup:

Til Musikkens Toner klang
her til Fryd for mange,
der var Spil, og der var Sang,
Timer blev ej lange.
Larsen*) strøg sit barske Skæg,
Jungersen og han ved Væg
sang af Bellmanns Sange.

Midt inde i Nodebunken ligger en gammel gulnet Avis — Nykjøbing Dagblad for Fredag d. 10. Juni 1904. Forrest staar et Referat af et Foredrag af J. C. Christensen, hvor han begynder med at fremhæve to Ord, der hører sammen: Glæde og Glemsel. Man skal glemme for ret at kunne glæde sig. Aa ja, maaske, tænker jeg, »glemme Sorg og Savn« — men jeg føler netop her mellem de gamle Noder, hvilken Rigdom og Glæde der er i at mindes — og efterhaanden som jeg læser videre i den guldne

*) Kapellan i Vig.

Avis, stiger Minderne frem om Tiderne den Gang. Mit Øje falder paa de mange Annoncer og de gamle, kendte Navne i Nykjøbing, og i Tankerne gaar jeg hen ad den toppede Stenbro, kigger til Vinduerne og ser, at Albert Just tilbyder »de moderneste og smukkeste Wiener-Hatter«, at G. Jonassen anbefaler sine »25 Sofaer og 200 forskellige Stole til Priser, der ikke kan undersælges af nogen«, og at

T. W. Jørgensen sælger halvbleget Dowlas for 20 Øre Alen og Nat-trøje-Bommese for 29 Øre.

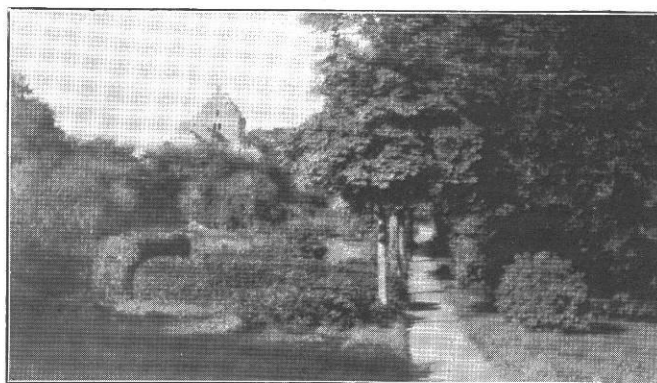
Jeg studser lidt, da jeg læser om Overskud i en Kasse, der udbetaler 5000 Kr. til Andelshaverne i Godthaab Mejeri. Og da jeg ser en Annonce om St. Hansmøde i Grønnehave Skov

ved Præsterne Lund, Egebjerg, Lundøe, Grevinge, og Provst Bostrup, saa ser jeg for mig den store Folkeskare, som Aar efter Aar samledes ude i den dejlige Bøgeskov — og i den luftige Sal, mens Fuglene kvidrede uden for i Solskinnet — og Kopperne skramlede bag Væggen, saa Tankerne et Øjeblik fløj ud til de smaa hyggelige Kaffeborde paa Terrassen med den smukke Udsigt over Isefjorden til Havnen, Ringholm og det fjerne Nakkeland.

Der ligger nogle Billeder mellem Noderne — gamle og glemte —, og dér flyver et lille, tyndt Blad hen ad Bordet; saa bliver det liggende. Jeg læser et Nummer og en Linie: O, gode Gud, vi takke dig — saa flagrer Bladet op paa Hækken ved Springvandet og lægger sig paa Avnbøgens Kviste, hvor den lette Sommervind leger med det i smaa Pust — eller er det smaa Erindringens Suk, der hvisker:

Husker du Moders Salmebog? Husker du, den laa ved hendes Sygeseng Aar efter Aar? Og mindes du, hvordan hun i sin høje Alder stadig lærte Salmer udenad for altid at have dem hos sig?

Og husker du din egen Salmebog, naar du vandrede med den op gennem Haven til Kirken, mens

Fra Præstegaardshaven i Højby. Sommer 1932.

Klokkerne ringede sammen, og en Række Børn fulgte i dit Fodspor? Husker du Juleaften, naar Sneen dryssede og gjorde Havens Træer og Gange til et Eventyr-Rige? Hører du Sangen inde i Kirken: »Det kimer nu til Julefest«? Eller mindes du Paasken, naar Vintergækkerne ringede Foraaret ind med deres hvide Klokker, og de spæde Eranthis med bøjet Hoved skød op af Jorden for snart efter at aabne sig som smaa Sole.

»Verdens Igenfødselse Glæden igenføder« — hører du Orgeltonerne i Kirken?

Og glemmer du nogen Sinde Pinsen, naar Liljerne sprang ud, naar alt aandede Liv og Glæde, og Tonerne lød: »I al sin Glans nu straal Solen — nu har vi Sommer skær og blid«. Var der noget andet Sted paa Jorden, hvor det som her kunde »vifte hjemligt gennem Løvet«? —

Noderne er gennemsete og ordnede —, men hvorledes rive sig løs fra Springvandets Klukken, fra Diamantperlernes glade Hoppen, fra Bogfinkens Sang i det store Bøgetræ og fra Vimplens bløde Bugtninger under den blaa Himmel! En Solsort sidder i Kastanietræet og lader al sin Sommerjubel lyde over hele Haven. Den faar mig til at tænke paa det Hjemmets Billede, som en af Børnene nylig drog frem i nogle Linier i en Sang ved den sidste Familiefest i Barndomshjemmet:

Se, det summer af Sol mellem Løvet,
Æbleblomsterne drysser som Sne,
Sommersolen har aandet paa Støvet,
og hver Dag lader Undere ske;
over Plæner, over Bede
breder Blomsternes Tæppe sin Pragt,
Finken synger sin Sang ved sin Rede,
og i Busken staar Solsorten Vagt.

I Jasminernes Duft blev her vugget,
og i Plænerne Græs gik her Leg;
og mens Gøgen i Trætøppen kikked,
her vi drømte om hver sin Vej.
Verden kaldte paa os alle,
men det fremmede aldrig Sejr vandt,
I behøvede aldrig at kalde,
Vejen hjem var den bedste Vej, vi fandt.

.....

Stårens Fløjten paa Taget om Vaaren,
Vildvins flammende Rødmen i Høst,
Morgensolen i Gruset i Gaarden
og ved Aften en enlig Solsorts Røst;
Blodbøgs Luen Sommerdage
og Akaciens lette, hvide Flor —
hvor i Verden vi end monne drage,
vil vi gemme lidt Muld af Hjemmets Jord.

Det lille Blad af Moders Salmebog ligger endnu paa Hækken, og ovenover sidder Solsorten i Kastanietræet og sender sine Toner som en inderlig Takkesang op mod den blaa Himmel.

